Hayat

TARİH MECMUASI

Sayı: 2

Mart 1965 • 250 Kuruş

ŞAİR NİGÂR HANIM

Bu Sayıda Neler Var

- **50 Yıl Önce Çanakkale Savaşı'nı Kazandık.** Büyük zaferimizin en doğru ve etraflı hikâyesi s. 4
- **2000 Yılında Türkiye.** 35 yıl sonra İstanbul'un nüfusu 5, Ankara'nınki 4 milyona çıkacak s. 12
- **Saray Hatıraları Çok Karışıktı** — Hurşid Paşa'nın Saray Hâtıraları s. 28
- **Ağam Oruç Cezayir'i Nasıl Fethetti** — Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hâtıraları s. 34
- **Padişahların Taç Giyme Töreni Olan Kılıç Alayı.** P. G. İnciciyan'ın büyük eseri s. 43
- **Asrımızın Dev Politikacısı Öldü.** Churchill'in başarılarla dolu hayatının hikâyesi s. 73
- **Çar Ailesi'nin Ölüm Günü.** Komünist ihtilâlinden sonra Çar Nikola ve ailesi nasıl öldürüldü s. 81

Ayrıca: Nigâr Hanım s. 16; Türk dilinin en büyük bilgini Prof. Arat s. 26; Ayın takvimi s. 27; Tarih kültürünüzü ölçüyoruz s. 33; Tarihe akan bir ay s. 41; Tarihte garip olaylar s. 52; 400. yıl sonra vatana dönen sancak s. 77; Denizaltı Gemisi No: 6 s. 87; Mehter musikisi hakkında s. 96.

Aylık Kültür Mecmuası

YİL: 1 SAYI 2
CİLT: 1 1 MART 1965

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

Balkan Savaşı'nda Akıllara Durgunluk Veren Bulgar Mezalimi
Büyük Fransız edibi Pierre Loti'nin, şahit olduğu faciaları anlatan yazısı s. 18

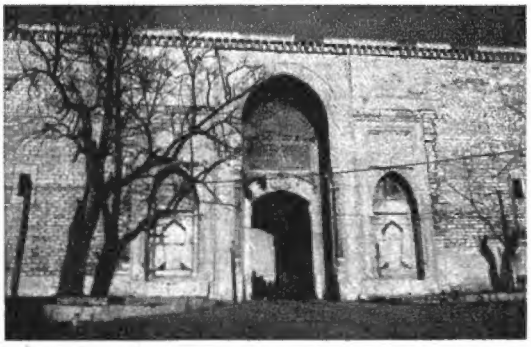

İstanbul Saraylarında Adım Adım
Bu sayımızdaki konu: Osmanlı İmparatorluğu'nun Hazineleri Arasında s. 55

Tutankamon'un Hazineleri Nasıl Bulundu
Tutankamon'un mezarının el değmemiş halde bulunması, arkeoloji tarihinin en büyük keşfi oldu s. 65

XVII. Yüzyılda, İstanbul Dünya'nın En Büyük Şehriydi
Polonyalı rahip Simeon'un Seyahatnamesi s. 90.

50 YIL ÖNCE ÇANAKKALE

İki taraftan 500.000 kişilik zayiata sebep olan savaş sırasında Çanakkale birçok düşman zırhlısına mezar oldu!

YAZAN: ORHAN Ş. YÜKSEL

Yakın tarihimizin en kanlı sayfalarından biri olan Çanakkale muharebeleri, I. Dünya Savaşı'na girişimizin başımıza açtığı felâketlerden biridir. Bu muharebeler aynı zamanda I. Dünya Savaşı'nda kazandığımız en büyük başarıyı teşkil eder. Çanakkale muharebelerini kazanmamız, İngiltere Başbakanı Lloyd George'un, Sèvres müzakereleri sırasında alenen beyan ettiği gibi, savaşın seyrini tamamen değiştirmiş ve I. D. Savaşı'nın iki yıl uzamasına yol açmıştır.

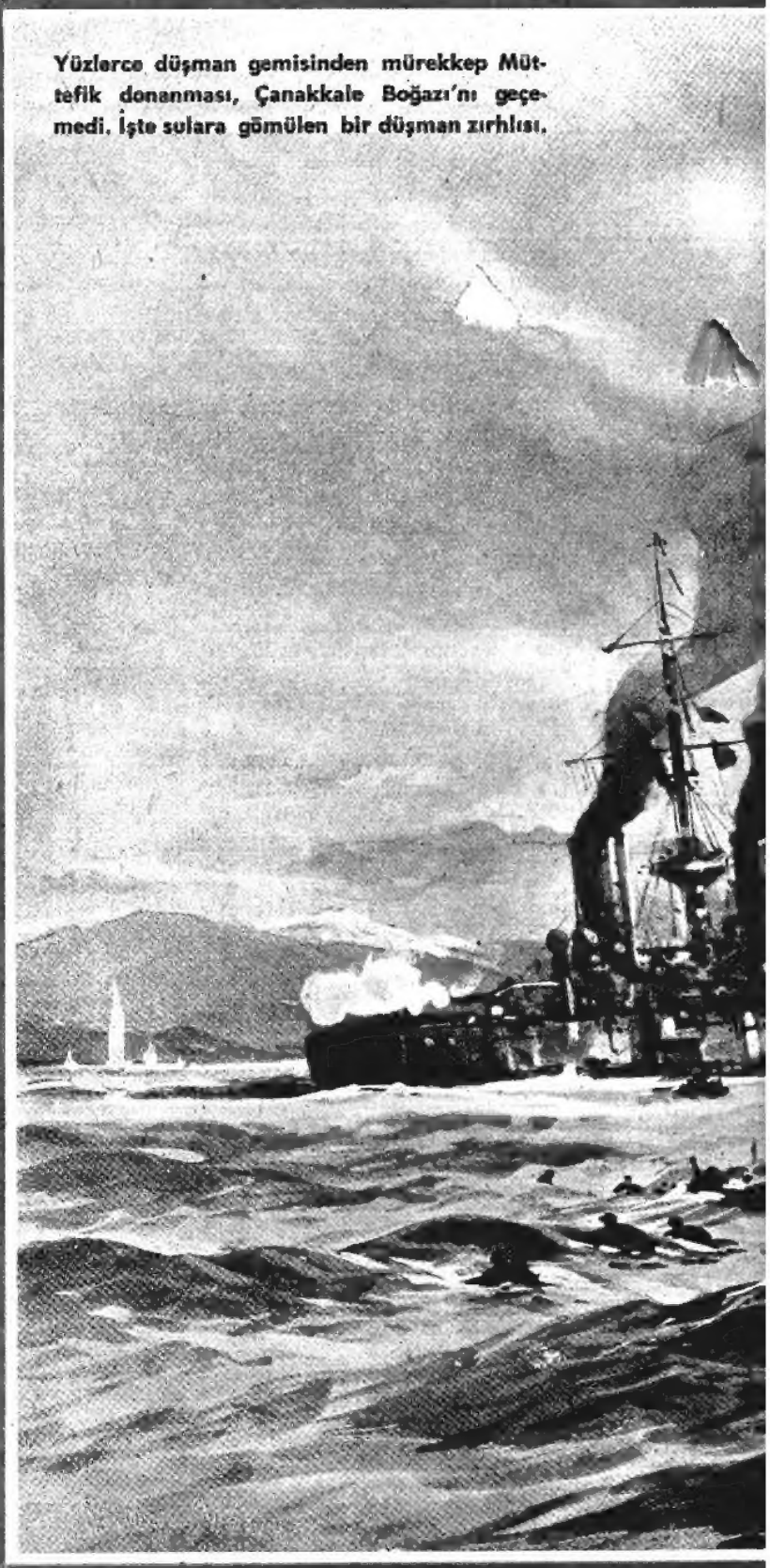

Yüzlerce düşman gemisinden mürekkep Müttefik donanması, Çanakkale Boğazı'nı geçemedi. İşte sulara gömülen bir düşman zırhlısı.

SAVAŞINI KAZANMIŞTIK

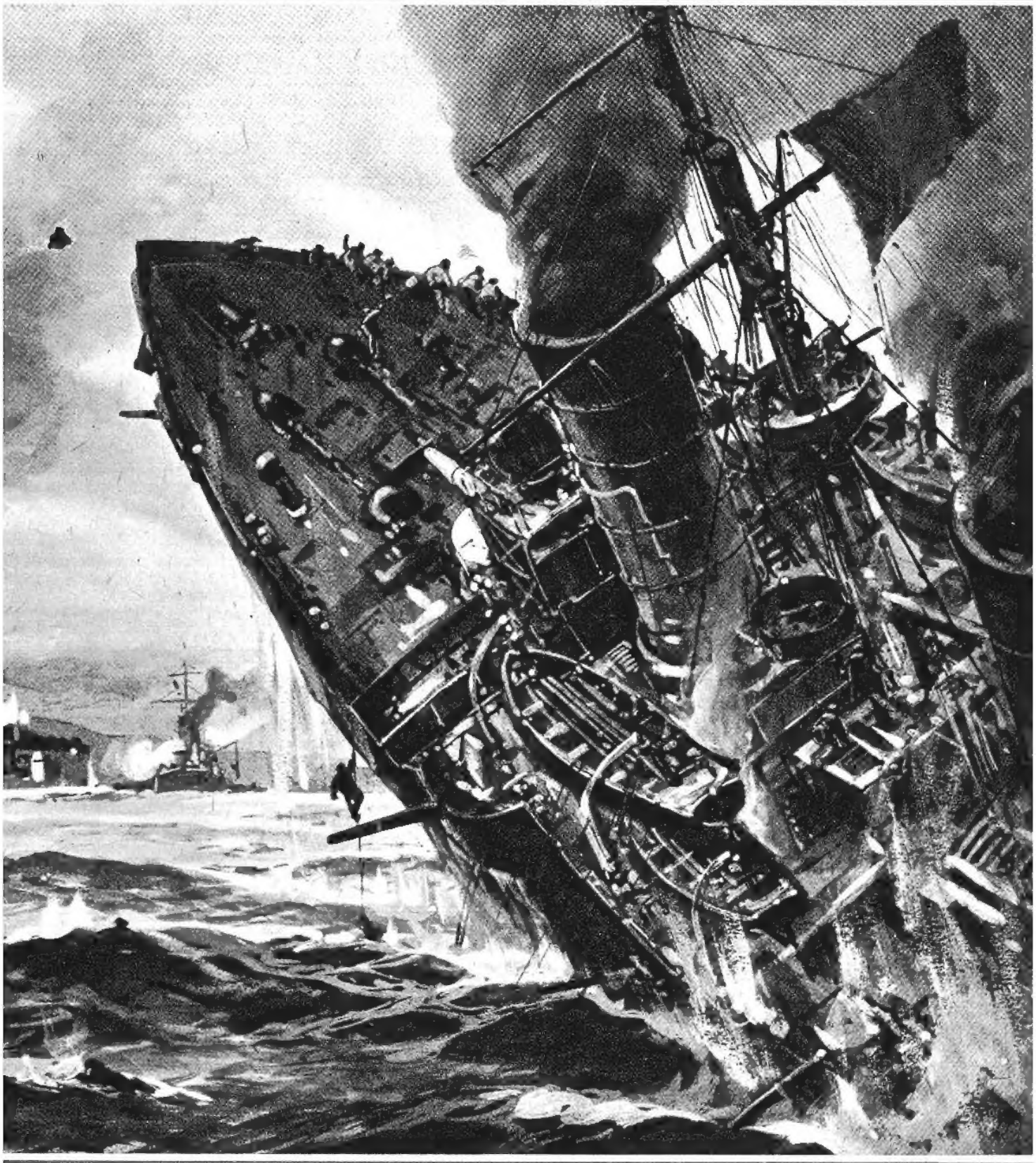

PUSUDA BEKLEYEN DÜŞMAN

Enver Paşa'nın, Almanya'nın zaferine bel bağlayarak Türkiye'yi harbe sokması, ilk anda İngiltere ve müttefiklerinin müdahalesiyle karşılandı. Çünkü daha harbe girdiğimiz gün, 3 kasım 1914'te, İngiliz filosu Çanakkale Boğazı'nın dış istihkâmlarını bombardıman etmek suretiyle, Çanakkale muharebelerini fiilen başlatmış oldu; düşmanın, boğazlardan geçmek, hattâ İstanbul'u almak niyetlerini meydana çıkardı. Filhakika Mâttefikler, hem batı cephesindeki Alman tazyikını azaltmak, hem de Ruslar'a yardım etmek bakımından Türkiye'yi zayıf bir yerinden vurmayı düşünüyorlardı. Üstelik böyle bir hareket Süveyş Kanalı ve Mısır üzerindeki tehditleri de ortadan kaldıracaktı. Bu bakımdan karadan ve denizden Çanakkale'ye hücum edilmesi düşünüldü. Fakat sonradan, muharebelere doğrudan doğruya donanmanın boğaz tahkimatına hücum etmesiyle başlandı.

Düşman bu hareketinde belki de haksız değildi. Çünkü boğaz tahkimatı son zamanlarda iyiden iyiye ihmal edilmişti. Dış istihkâm dediğimiz tahkimat, Çanakkale Boğazı'nın Ege Denizi'ne açılan kısmı olan Seddülbahir ve Kumkale'ye yerleştirilmiş 20 toptan ibaretti. Bunlardan da ancak 4 tanesinin menzili 15 000 metreye yaklaşıyordu, diğerlerinin menzili 7 500 metreden ibaretti. Asıl kuvvetli müdafaa boğazın en dar yerinde kurulmuş olan iç müdafaa tah-

Çanakkale mevki kumandanı Cevad Paşa.

Hareket halinde bir Türk birliği, mecburî yürüyüşle cepheye yetişmeye çalışıyor.

Çanakkale savaşlarında önemli rol oynayan Liman von Sanders Paşa.

kimatında toplanmıştı. Burada 15-35,5 çapında 78 top mevzilenmişti. Ancak bunların da cephanesi son derece azdı.

CEVAD PAŞA - AMİRAL ROBECK SAVAŞI

Düşman, 3 kasımda dış tahkimata yaptığı hücumdan sonra asıl hücuma hemen geçmedi. Müttefiklerin taarruza ara verdiği 3 ay zarfında tahrip edilen dış tahkimat biraz tamir edildiyse de, bunun düşman bombardımanına karşı koyamayacağı anlaşıldığından fazlaca kuvvetlendirilmesine gidilmedi. Öte yanden, düşman denizaltı gemileri mayın hatlarına rağmen Marmara'ya kadar sokulabiliyordu. Nitekim 13 aralıkta Mes'ûdiye zırhlımız batırıldı. Marmara'ya giren düşman gemileri İstanbul'dan Çanakkale'ye yapılan asker ve malzeme nakliyatını engellemeye başladılar.

Düşmanın Çanakkale'ye büyük taarruzu 19 şubatta başladı. Bir hafta içinde dış tahkimat tamamen tahrip edildikten sonra, taarruza 3 hafta kadar ara verildi. Nihayet bundan tam 50 yıl önce, 19 mart 1915'te Amiral J. M. de Robeck kumandasındaki düşman filosu, Cevad Paşa kumandasındaki Çanakkale istihkâmlarına karşı, hücuma geçti. Bu ilk hücumun maksadı hem mayın tarlalarını koruyan bataryaları tahrip etmek, hem de boğazın orta kısmındaki tabyaları susturmaktı. Bundan sonra donanmanın asıl kısmı rahatça boğazı geçerek Marmara'ya açılacak ve oradan İstanbul'a gelecekti.

Fakat Cevad Paşa düşmanın hareketlerini gözden kaçırmıyordu. Nitekim boğazın aşağı kısımlarını, düşman mayın tarayıcıları tarafından tamamen mayından temizlenmiş olduğunu öğrendiği için, bir tecavüzün çok yakın olduğunu kestirmişti. Her ne pahasına olursa olsun, düşman gemilerini boğazdan geçirmemek lâzımdı. Çünkü muazzam Müttefik filosunun Çanakkale'yi geçerek Marmara'ya açılması, doğrudan doğruya imparatorluğun başkenti İstanbul'un düşmesi demekti. Bu da daha harbin başında yenilmekten başka mânaya gelemezdi.

DÜŞMAN GEMİLERİNİN MEZARI: KARANLIK LİMAN

Çanakkale Savaşı'nı kazanmamızda sahil tabyalarının olduğu kadar Nusret adındaki mayın gemisinin de büyük rolü oldu. Bu küçük gemi, düşman taarruzundan önceki günlerde, gemilerin manevra yap-

Çanakkale'nin kara savunmasında büyük rolü olan iki kumandan: 3. Kolordu Kumandanı Esat Paşa ve Mustafa Kemal Bey.

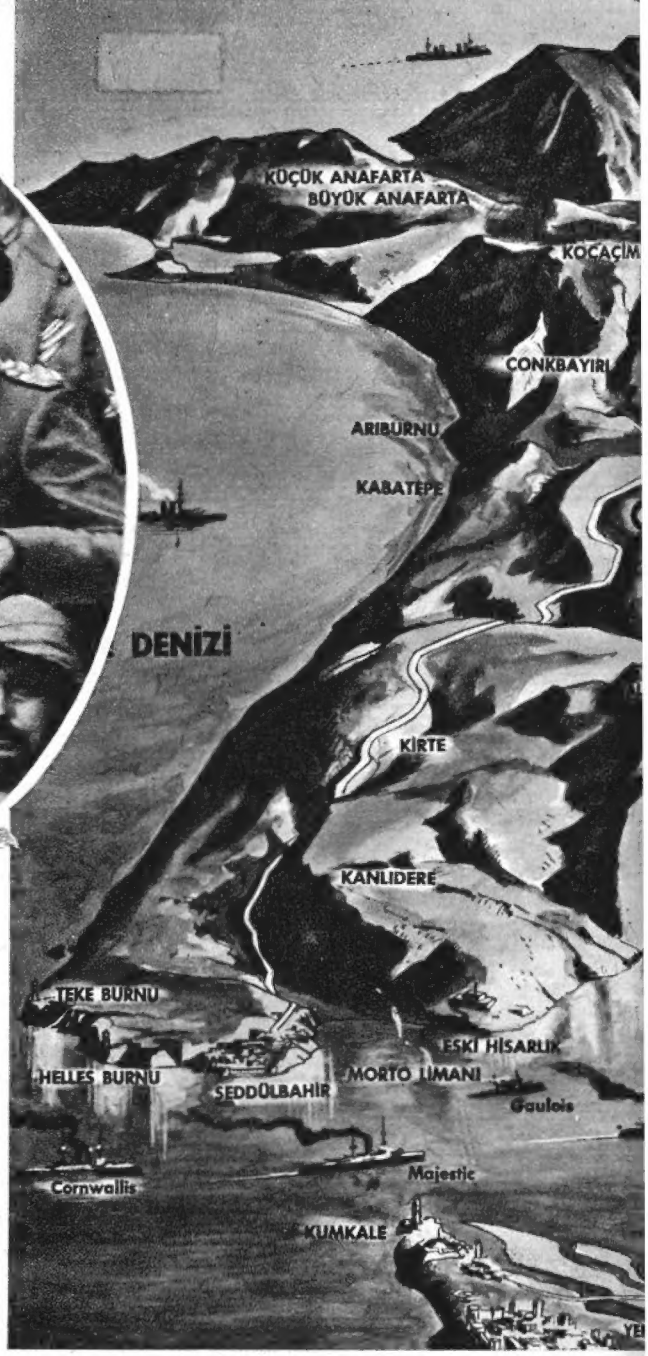

Yüzlerce gemiden mürekkep düşman filosunun ve 500 000 kişilik müttefik ordusunun bütün çabalarına rağmen geçemediği Çanakkale Boğazı.

tığı Karanlık Liman'ın yukarı kesimine gizlice mayın döşedi.

18 mart sabahı 16 ilâ 18 000 tonluk harp gemilerinden mürekkep düşman filosu boğazdan girerek sahil tabyalarını bombardıman etmeye başladı. Öğleden sonra saat 2 olduğu zaman Çanakkale ateşler içinde kalmıştı. Sahildeki bataryalar ise çok müşkül durumdaydı. İşte bu sırada Fransızlar'ın 16 000 tonluk **Bouvet** zırhlısı bir mayna çarparak, 790 kişilik mürettebatıyla birlikte sulara gömüldü. Arkasından İngilizler'in 15 000 tonluk **Irresistible**, onun yardımına koşan 13 000 tonluk **Ocean** zırhlısı battı ve arkasından İngilizler'in daha dört yıl önce kızaktan inen 18 000 tonluk meşhur **Inflexible** zırhlısı mayna çarparak savaş dışı oldu.

Diğer taraftan sahil bataryaları da boş durmuyordu, bu arada Fransızlar'ın **Suffren** ve **Gaulois** zırhlıları top mermisi isabeti alarak battılar.

Yarım gün içinde 6 zırhlının birden yok olması, şüphesiz düşman filosu için çok ağır bir darbeydi. Bu ağır kayıplar üzerine filo, boğazdan çekildi ve Cevad Paşa komutasındaki Çanakkale istihkâmları, düşmana karşı belki de bütün savaşın gidişine tesir edecek bir galibiyet kazandı. Bunun üzerine İngilizler, bahriye nazırı Churchill'in emriyle dünyanın en büyük harp gemisi olan, Queen Elizabeth dretnotunu, her hangi bir kazadan korumak için, Çanakkale' den çektiler.

DÜŞMANIN ÇIKARMA HAREKETİ

Boğazı denizden geçemeyen Müttefikler, vakit geçirmeden Türk kuvvetlerini arkadan vurmayı düşündüler ve Cevad Paşa'ya yenilmelerinden bir ay kadar sonra 25 nisan 1915'te çıkarma hareketine başladılar. Akdeniz Müttefik Başkumandanı Sir Ian Hamilton emrindeki kuvvet, İngiliz ve Fransız birliklerinden meydana gelen 75 000 kişilik bir ordu idi. Şiddetli Türk savunması karşısında bu kuvvet sonradan 500 000 kişiye kadar çıkarıldı. Bunun 400 000'inini İngiliz asıllı askerler teşkil ediyordu (İngiliz, Avustralyalı, Yeni Zelândalı, Kanadalı, Hindû). Türk savunması ise V. Ordu adı altında toplanan 80 000

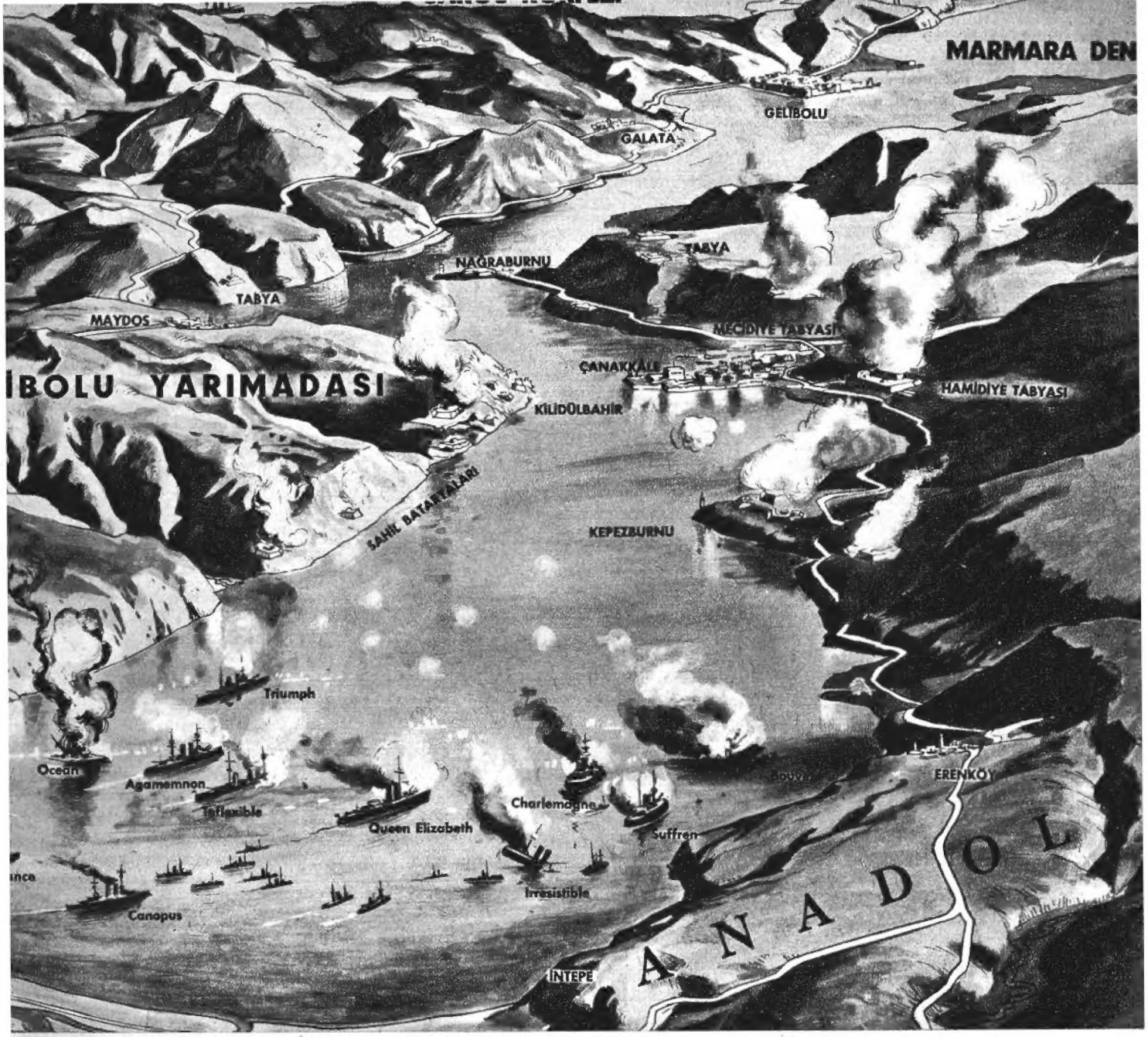

kişilik bir kuvvetten ibaretti. Sonradan, mevcudu artırılan bu kuvvet Türk ordusunda hizmet gören Mareşal Liman von Sanders Paşa'nın emrine verilmişti. Düşman, önce Kumkale'ye, sonra Seddülbahir'e çıkarma yaptı. Kumkale'dekiler, orada tutunamayınca Seddülbahir'e geçtiler. Arkadan Kumtepe ve Arıburnu'na çıkarma yapıldı. Arıburnu cephesi Esat Paşa ve kardeşi Vehib Paşaların kumandası altındaydı. Esat Paşa Kuzey Cephesi, Vehib Paşa da Güney Cephesi komutanıydı.

Güney Cephesi:

Güney, yani Seddülbahir cephesinde bulunan Türk kuvvetleri aylarca süren, emsalsiz bir savunma savaşı yaptılar. Vehib Paşa'nın emrindeki Türk birlikleri, düşmanı mevzilerinden bir adım içeri bırakmadığı gibi, arada bir denize dökmek için hücum hareketleri de yapıyordu. Kahraman askerlerimiz inanılmaz derecede müşkül şartlar altında çarpışmaktaydı. Düşman donanması cephemizi bombardıman ediyor, geceleyin bin bir emekle yapılan siperleri hallaç pamuğu gibi atıyordu. Bütün bu ağır şartlara rağmen ağustos sonlarına kadar süren savaşlarda birliklerimiz ağır kayıplar pahasına da olsa, bulundukları yerleri muhafaza etmesini bildiler.

Kuzey Cephesi:

Esad Paşa'nın kumandasındaki kuzey cephesi, güneye göre, savaş boyunca daha şiddetli çarpışmalara sahne oldu. Bu kesime çıkan ANZAC (Australian and New Zeeland Army Corps - Avustralya ve Yeni Zelânda Kolordusu sözünün ilk harfleri) kuvvetlerinin ileri hareketi önceleri tehlikeli bir durum göstermişti. 19. Fırka (tümen) Kumandanı Kaymakam (yarbay) Mustafa Kemal, Kocaçimen istikametinde harekete geçerek bu kuvvetleri durdurdu. Düşmanın ilk çıkarma hareketleri üzerine, Mareşal von Sanders, 19 mayısta 42 000 kişilik bir kuvvetle karşı hücuma geçti. Denize dökülmemek için şiddetli bir müdafaa gösteren ANZAC kuvvetleri dar bir sahil şerit üzerinde tutunmaya muvaffak oldular. Bu muharebede kaybımız 10 000 kişiyi buldu. Düşman

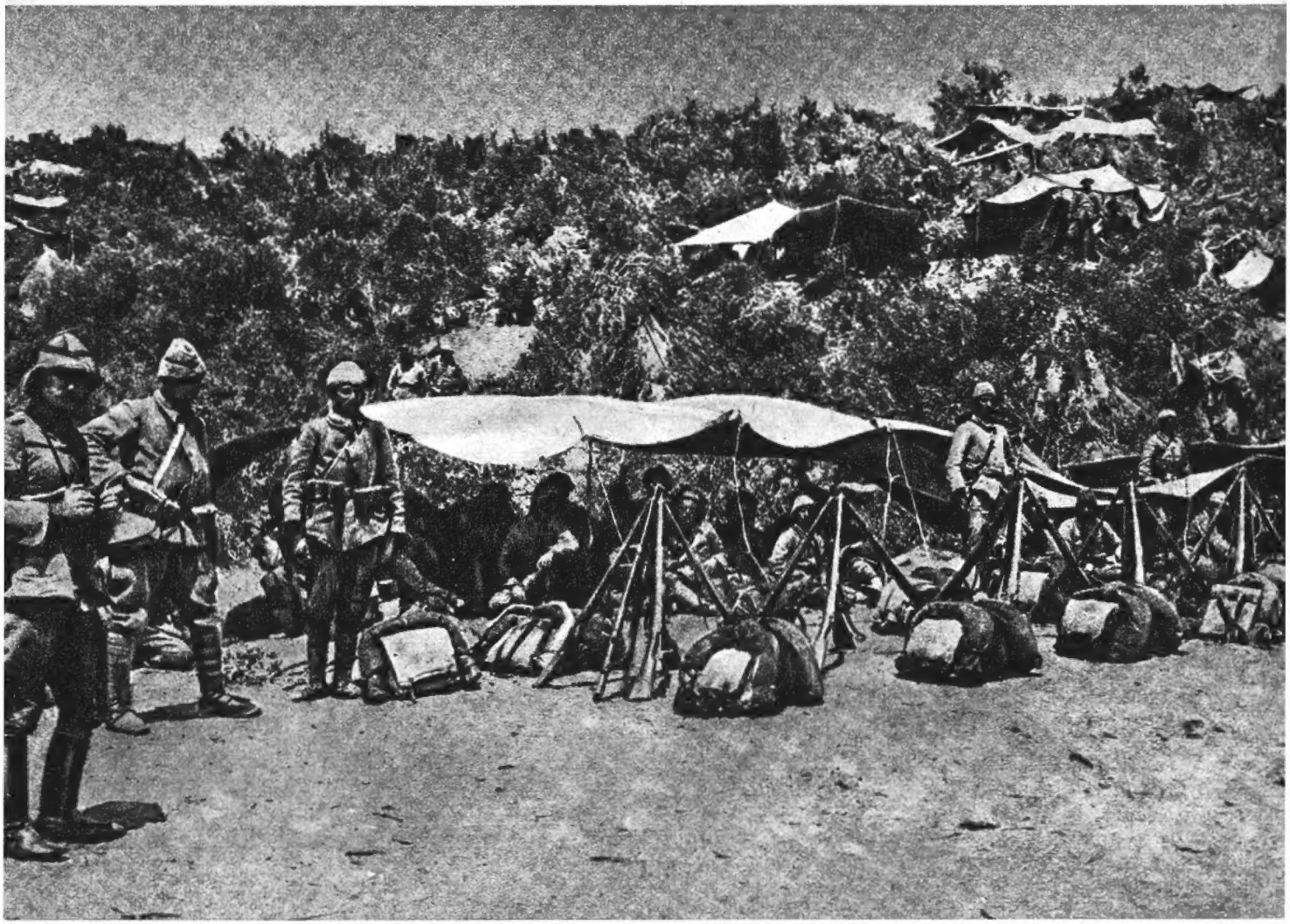

Bir Türk birliği, Gelibolu'da istirahat sırasında.

denize dökülmemek ve mutlaka başarıya ulaşmak için bu cepheye yeni yeni kuvvetler yığıyordu. Üstelik bizi arkadan vurmak için Suvla limanı ve civarına büyük ölçüde asker çıkadılar. Miralay (albay) olan Mustafa Kemal Bey, düşmanın dört gün süren Kocaçimen taarruzunu Conk bayırında durdurdu.

Kuzey cephesinin en kanlı savaşları Anafartalar'da geçti. Burada 20 taburluk düşman kuvvetinin karşısında bulunan 2 1/2 taburluk Türk kuvveti düşmanı oyalayarak, cebrî yürüyüşle cepheye gelen 2. tümenin yetişmesine kadar düşmana dayanmıştı. Mustafa Kemal Bey 8/9 ağustos gecesi Anafartalar grupu kumandanlığına tâyin edilince, mukabil hücuma geçerek düşmanı olduğu yerde mıhladı ve düşmanın bundan sonra yaptığı bütün ileri hareketleri neticesiz kaldı. Anafartalar cephesi kumandanlığında bir ara vekâleten Fevzi Paşa (Mareşal Fevzi Çakmak) da bulunmuştur.

UMUMÎ ZAYİAT: 500 000 KİŞİ

Her iki taraf kuvvetlerinin inatla çarpışması, Çanakkale muharebelerini doğrudan doğruya bir siper savaşı haline sokmuştu. Bu cephede başarı kazanamayacağını anlayan düşman, 1915 aralık sonu ile ocak 1916 başlarında Çanakkale'yi tahliye etti. Savaşın başlarında kaybedilen gemilerden başka, İngilizler **Goliath**, **Triumph** ve **Majestic** harp gemile-

ANZAC kuvvetlerine mensup birlikler bir Türk hücumunu önlemeye çalışıyor.

Çanakkale savunmasında düşmana hücum eden Türk sivarileri

rini de kaybetmişlerdi. İngilizler'in kaybı 115 000'i ölü olmak üzere 205 000, Fransızlar'ınki 47 000 idi; Türk kuvvetlerinin zayiatı da şehit, yaralı ve hasta olmak üzere 252 300'ü bulmuştu. İngiltere bahriye nazırı Winston Churchill, Müttefik kuvvetlerine büyük bir darbe olan Çanakkale başarısızlığı üzerine istifa etti.

Müttefikler'in Çanakkale önüne yığdıkları deniz kuvvetleri 18 zırhlı, 12 kruvazör, 17 muhrip, 12 denizaltı, 1 uçak gemisi, 1 balon gemisi, 36 mayın gemisi, 2 hastane gemisi, 86 nakliye ve 222 çıkarma gemisi ile 42 uçaktan ibaretti. Savaşa İngilizler 400 000, Fransızlar 80 000, Türkler 700 000 asker sürdüler.

Bizimle kıyaslanmayacak kadar geniş imkânlara sahip olan müttefik kuvvetlerin zayiatı yanında, bir tek devletin, Türkiye'nin kaybı, gerçekten korkunç bir rakama ulaşmıştı. Üstelik bu savaşta verdiğimiz şehitlerin büyük bir kısmını, memleketin münevver sınıfını meydana getiren yedek subaylar teşkil ediyordu.

Verdiğimiz on binlerce münevver şehit, memleketimiz için ileri tarihlerde bile yerinin doldurulması imkânsız, ağır bir kayıp oldu. Bugün, Morto koyundaki, Hisarlıktepe üzerinde bulunan 41,70 metre yüksekliğindeki anıt, Çanakkale şehitlerinin zaten silinmeyen hâtırasını ebedileştirmiştir.

2001

Yazan:
Yılmaz
Öztuna

YILINDA TÜRKİYE

2000 yılında İstanbul'un nüfusu 5 000 000, Ankara'nın nüfusu 4 000 000'a çıkacak; Adana Türkiye'nin 3. Büyük şehri oluyor.

ZAMANIMIZDA, dünya nüfusu, tarihin hiçbir çağında, benzeri görülmemiş bir hızla artmaktadır. Halen, milletleri en çok meşgul eden problemlerin başında, bu nüfus artışı gelmektedir. Daha bir nesil öncesine kadar hemen bütün devletlerde nüfus artışı için pro aganda yapılmakta ve bu, millî savunma ve milletlerin geleceği bakımından temel unsurlardan biri sayılmaktaydı. Bugün, durum tamamen değişmiştir. Nüfus artışı, millî savunma bakımından eski önemini kaybetmiştir. Çünkü silâh tekniği çok ilerlemiş, nükleer silâhlar, insan gücünü tamamen ikinci plâna düşürmüştür. Bilhassa fazla çoğalan ülkelerde, yeni doğan nüfusu besleyebilmek, en büyük mesele olarak ortaya çıkmıştır. Fazla çoğalma, birçok ülkenin geleceğini, refahını karartan bir unsur olarak görülmekte ve bunun önüne geçmek için, nüfus plânlaması yapılmakta, doğumun ayarlanması çareleri aranmaktadır. Fazla nüfus artışı olan dünya ülkelerinden biri de Türkiye'dir.

Son zamanlarda, hiçbir devirde görülmemiş bir nüfus artışının sebeplerinin başında, insan sağlığı konusunda kaydedilen büyük ilerlemeler gelir. Milyonlarca zayiata sebep olan salgın hastalıkların çoğu, bugün artık ciddî bir tehlike olmaktan çıkmıştır. Açlık ve kıtlık yüzünden ölümler de ortadan kalkmaktadır. Ulaştırma vasıtalarının çoğalması ve milletlerarası dayanışma, daha son zamanlara kadar açlık çıkan bölgelerde milyonlarca insanın kırılmasına artık engel olmaktadır. Birçok hastalıklar daha iyi tedavi edilmektedir. Bu yüzden ortalama ömür, dikkate değer derecede uzamıştır. Yaşlılar hayatta kalmakta, yeni doğan nüfus, onlara eklenmektedir. Küçük yaşta ölen bebek ve çocuklardaki ölüm nis eti pek azalmış, ileri ülkelerde hiç mesabesine inmiştir. Beslenme ve bakılma şartları, her ülkede, az veya çok nis ette ilerleme kaydetmiştir.

Bu yüzden 1965 başında dünya nüfusu 3.297.000.000'a yükselmiştir. Halbuki daha 1960'ta bu nüfus 2.953.000.000 idi. Bugün (1965) Çin'de 723 (dünya nüfusunun %22'si), Hindistan'da 486; Sovyetler Birliği'nde 228; A.B.D.'nde 201; İndonezya'da 106; Pakistan'da 105; Japonya'da 100; Brezilya'da 83 milyon nüfus yaşamaktadır. Dev şehirler teşekkül etmekte, köyden şehre doğru muazzam bir

2000 yılında, şehirler bambaşka bir görünüş alacak. Sağda İzmir'den bir manzara.

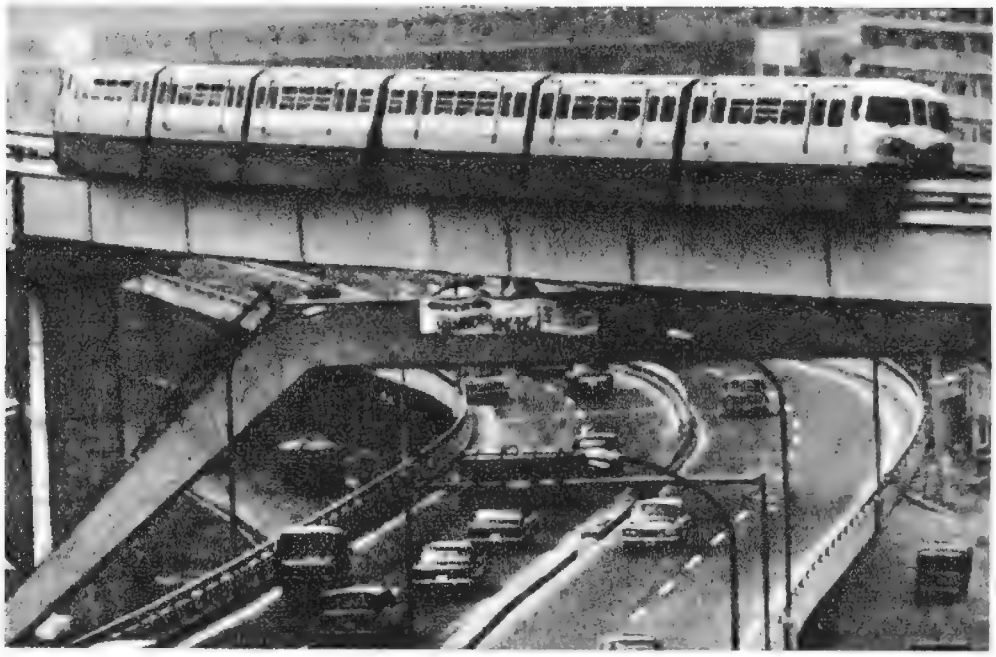

Bugün büyük şehirlerin başlıca derdini yol dâvası teşkil ediyor. Burada Tokyo'daki üç katlı bir yol şebekesi görülüyor.

2000 yılı her cephesiyle, insanlara bambaşka şeyler sunacak, bambaşka manzaralar gösterecektir. O zaman İstanbul'da böyle bir manzarayı görmeyeceğimizi kim ileri sürebilir?

akım olmaktadır. Yakın şehirlerin aralarındaki boşluklar dolmakta, şehirler birleşmektedir. Bu suretle New York'ta 21; Tokyo'da 14; Şanghay'da 12; Kyoto'da 10; Londra'da 9,4; Los Angeles'te 8,7; Pekin'de 8; Kalküta'da 7,7; Chicago'da 7,3; Paris'te 7,3; Moskova'da 7,2; Buenos Aires'te 7; Essen'de 5,4; Mexico'da 5,4; Bombay'da 5,4; Tiençin'de 4,7; Philadelphia'da 4,6; Sao Paulo'da 4,5; Rio de Janeiro'da 4,4; Leningrad'da 4,4; Kahire'de 4,1; Cakarta'da 4; Detroit'te 4 milyon nüfus yığılmıştır (bütün banliyöler dahil).

Türkiye'de de nüfus artışı ve şehirlere doğru kayma, oldukça önemli bir grafik çizmektedir. Bugün dünyada yaşayan her 100 kişinin 1'i, Türkiye'de bulunmaktadır. Türkiye, nüfus bakımından dünyadaki 131 devlet arasında 18. gelmektedir (Çin, Hindistan, S.B., A.B.D., İndonezya, Pakistan, Japonya, Brezilya, Britanya, Almanya, İtalya, Fransa, Meksika, Nijerya, Filipinler, İspanya ve Lehistan'dan sonra ve Siyam'dan önce).

ANKARA'NIN NÜFUSU İSTANBUL'U GEÇECEK!

Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Türkiye'de her vilâyetin ve kazanın nüfus artış nispetlerini yayınlamıştır. Bu Enstitü'nün resmî tahminlerine göre Türkiye'nin 1975'te nüfusu 42.081.825 olacaktır. Biz, bu inceleme yazımızda İstatistik Enstitüsü'nün verdiği değerlere göre, Türkiye ile en büyük 4 şehrimizin nüfus artışlarını, mürekkep artışları da hesaba katmak suretiyle, 2010 yılına kadar ilerlettik. 2010 yılına daha 45 yıl vardır. Birçok Türk genci, 2010 yılını rahatça idrak edecektir. Onun için, gözde büyütülecek derecede hayalî bir gelecek değildir. Yalnız unutulmaması gereken husus, bu artışların, bugünkü tempoyla hesaplanmış olmasıdır. Savaş gibi pek önemli âmiller, tabiî bu tempoyu geniş ölçüde değiştirebilir. Sanayileşmenin bugünkü alanlardan yeni alanlara doğru kayması, daha doğrusu bugünkü nispetini değiştirmesi, şehir nüfusları hakkında yaptığımız hesaplara geniş ölçüde tesir eder. Meselâ dün küçük bir kasaba olan Kırıkkale,

Şu anda İstanbul'un en kalabalık yerlerinden biri olan Aksaray ve çevresinin görünüşü.

bugün 61.000 nüfuslu orta çapta bir şehir durumuna gelmiştir. Bunun sebebi, sanayileşmenin belirli noktalara kaymasıdır. Eğer bugünkü artış temposu bozulmazsa, 2010 yılından birkaç yıl sonra Ankara'nın nüfusu İstanbul'unkini geçecek, İstanbul, meselâ 2015'e doğru Türkiye'nin 2. şehri durumuna düşecektir.

ADANA TÜRKİYE'NİN 3. BÜYÜK ŞEHRİ OLUYOR!

20 yıl sonra, 1985'te, Adana da İzmir'i geçecek, Adana Türkiye'nin 3., İzmir 4. şehri olacaktır.

Aşağıdaki tabloda toplu şekilde görüldüğü gibi, bugün Türkiye'nin nüfusu 32.000.000, İstanbul şehrinin (vilâyetinin değil!) nüfusu 1.682.000, Ankara'nın 809.000, İzmir'in 521.000, Adana'nın 317.000'dir. Nüfusu 200.000'i geçen başka şehrimiz yoktur.

Türkiye'nin nüfusu, bugünkü artış temposu ile 1970'te 36,7; 1975'te 42,1; 1980'de 48,1; 1985'te 55; 1990'da 62,9; 1995'te 71,9; 2000'de 82,4; 2010'da 107,7 milyon olacaktır.

İstanbul'un nüfusu 1970'te 1,9; 1975'te 2,3; 1980'be 2,6; 1985'te 3,1; 1990'da 3,6; 1995'te 4,2; 2000'de 4,9; 2010'da 6,7 milyon olacaktır.

Ankara'nın nüfusu 1970'te 1; 1975'te 1,3; 1980'de 1,6; 1985'de 2; 1990'da 2,5; 1995'te 3,1; 2000'de 3,9; 2010'da 6 milyona yükselecektir.

İzmir'in nüfusu 1970'te 600 bin; 1975'te 700 bin; 1980'de 900 bine çıkacak ve 1985'te 1; 1990'da 1,2; 1995'te 1,4; 2000'de 1,7; 2010'da 2,4 milyon olacaktır.

Adana'nın nüfusu: 1970'te 400 bin; 1975'te 600 bin; 1980'de 800 bine çıkacak ve 1985'te 1,1; 1990'da 1,4; 1995'te 1,9; 2000'de 2,5; 2010'da 4,5 milyona yükselecektir.

Ancak çok muhtemeldir ki, ileriki yıllarda gösterdiğimiz şehir nüfusları, tahminlerimizi de aşan bir dereceyi bulsun. Biz asgarî tahminler yaptık. Halbuki büyük şehirlerin etrafındaki kasabalar ve yakınlarındaki şehirler, birleşmeye doğru gitmektedirler. Önümüzdeki yıllarda Kartal, Pendik, Maltepe, Küçükyalı, Büyükçekmece kasabalarının İstanbul şehrine dahil olacağı muhakkaktır. Bu birleşme ve şehirlerin saha büyümesi de hesap edilecek olursa, bizim tahminlerimizin hayli üzerinde rakamlar elde edilir. 20-30 yıl sonra bu yazımıza gözü ilişecek olan bir meraklı, yaptığımız tahminlerin gerçeğe uygunluğu hakkındaki hükmünü verecektir.

	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2010
İstanbul	1 682	1 948	2 260	2 637	3 077	3 590	4 188	4 886	6 652
Ankara	809	1 019	1 265	1 581	1 976	2 470	3 088	3 860	6 032
İzmir	521	617	738	872	1 031	1 219	1 441	1 703	2 380
Adana	317	434	596	795	1 060	1 413	1 883	2 511	4 464
Türkiye	32 000	36 700	42 100	48 100	55 000	62 900	71 900	82 400	107 700

Avrupaya Ün Salan Türk Kadın Şairi

Nigâr Hanım

Yazan : Tahsin Tunalı

NİGÂR Hanım, Tanzimat Edebiyatı'nın Türk kadın şairlerinin başında gelir. 1856 (veya 1862)da İstanbul'da doğmuş, 1918'de ölmüştür. Ölümünde 56 veya 62 yaşındaydı. Babası Macar Osman Paşa, annesi Emine Hanım'dır. Çok iyi bir tahsil görmüş, Fransızca'dan başka Arapça, Farsça, Almanca, Rumca öğrenmiştir. Bedbaht izdivaçlar yapmış ve evlilik hayatında mesut olamamıştır. Türk ve Batı musikileriyle uğraşmış ve şairliği derecesinde, hattâ daha fazla, zamanının salon hanımefendisi olarak şöhret kazanmıştır. Yazın Hisar'daki yalısında, kışın Şişli'deki konağında salı günleri edebî toplantılar tertip ederdi. Bu toplantılara yalnız Türk ilim ve sanat adamları değil, İstanbul'da bulunan ecnebiler de katılırdı.

Nigâr Hanım, çok aristokrat bir hayat yaşamıştır. Hanedan üyeleriyle, şehzadeler, sultanlar, kadınefendiler, hanımefendiler, hanımsultanlar, sultanzadeler, hattâ padişahla tanışıyor, ziyaretlerine gidiyor, ziyaretlerini kabul ediyordu.

Rumelihisarı'nda Kayalar mezarlığında, babası ve annesinin yanında yatan Nigâr Hanım, günlük notlar şeklinde hâtıralarını da kaleme almıştır. Bu hâtıralar, oğullarından Sayın Sâlih Kerâmet (1885) tarafından Âşiyân Müzesi'ne hediye edilmiştir. Yalnız, Nigâr Hanım'ın ölümünden 50 yıl sonra, yani 1968'de açılabilecektir. Çünkü hanım şairimiz, notlarında, tamamen iç hayatını anlatmıştır. Hâtıralarından bazı parçalar, 1959'da küçük bir kitap halinde yayınlanmıştır. Bu hâtıralar, tam 20 defter doldurmakta ve XIX. asrın sonları ile asrımızın başlarındaki Türk cemiyet hayatına ayna tutmaktadır.

Nigâr Hanım, **Safahât-ı Kalb** (1901) adlı romanından fazla, **Efsûs I** (1887), **Efsûs II** (1891), **Nirân** (1896), **Aks-i Sadâ** (1900) adlı şiir kitaplarıyla tanınmıştır. Şiirlerinin kuvvetli olduğu ileri sürülemez. Fakat zaman zaman duygularını ve kederlerini, ince hüznünü aksettiren lirik parçalar söylemiştir. Daha hayatında şair olarak yalnız Türkiye'de de-

Nigâr Hanım'ın meclislerine devam edenlerin başında, ünlü edip ve şair Recâi-zâde Mahmud Ekrem Bey gelirdi.

ğil, bütün Avrupa'da ün kazanmış, resimleri ve şiirlerinden parçalar Avrupa basınında yayınlanmıştır. Birçok şiirlerai bestelenmiştir. Bunlardan Tanburi Cemil Bey'in **Şehnâz Şarkı** olarak bestediği

Feryâd ki feryâdıma imdâd edecek yok
Efsûs ki gamdan beni âzâd edecek yok

beytiyle başlayan gazeli çok tanınmıştır. Fransız şiirini iyi tanıyan Nigâr Hanım, Batı şiirine mahsus şekilleri çok kullanmıştır.

Bu sayımızın kapağını süsleyen tablonun aslı Topkapı Sarayı Müzesi Resim Galerisi'ndedir, 1895'te yapılmıştır. Şairimizin 33, yahut 39 yaşındaki halini gösteren bu resimde, onun çok güzel bir kadın olduğu açıkça görülmektedir.

Nigâr Hanım, zamanının bütün ilerigelenlerinin, devlet adamlarının, Türk ve yabancı sanatkârların takdirlerini kazanmıştır. Recâî-zâde'nin 18981 yılında Nigâr Hanım hakkında söylediği şu kıta meşhurdur:

Tecessüm etse nezâket senî ederdi irâe
Tebessüm etse zarâfet senî ederdi ifâde
Teressüm etse letâfet ederdi zâtini teşhîs
Ne söylesem seni tâ'rîf için olurdu ziyâde

Ölümü münasebetiyle **Yeni Mecmua**'nın 11.4.1918 tarihli nüshasında bir makale yazan Köprülü-zâde Mehmed Fuad Bey (Fuad Köprülü), şöyle diyordu:

«Nigâr Hanım, edebiyatımızda canlı ve samimi eserler bırakabilen hemen ilk şairemizdir... Garb musikisini pek iyi bilmekle beraber nasıl şark musikisine gönülden bağlı kalmışsa, edebiyatta da Heine'yi, Musset'yi, Lamartine'i, Hugo'yu çok iyi anladığı halde, eski edebiyatımızın sihrinden kurtulamamıştır. Şairenin Boğaziçi'ndeki sayfiyesi, Nişantaşı'ndaki konağı, bütün ilim ve sanat adamlarının hürmet ve iştiyakla ziyaretine koştukları bir şiir ve asalet yuvasıydı. Carmen Sylva, Pierre Loti, Paul Bourget, Sully Prudhomme gibi bizzat tanımış olduğu Garb sanatkârlarının resimlerinden tutunuz da, edebiyatımızın en mâruf simalarının samimî bir hürmet ve tâzimle takdim ettikleri fotoğrafilere kadar eski ve yeni birçok sanat hâtıraları arasında yaşayan bu zarif ve kibar kadın, sanata karşı daima aynı asil heyecanı duyuyor, sanat âleminin bütün hâdiseleriyle alâkadar oluyordu».

Nafiz Paşa'nın Paparası

Maliye Nazırı Nafiz Paşa, nezarete geldiğinin ilk günlerinde askeri mütaahhitlerden birinin tahakkuk evrakına, paranın ödenmesi için «verile» işaretini koyar. Muhasebeci, mütaahhide şu cevabı verir:

— «Bugün paramız yok. Bir hafta sonra gel.»

Mütaahhit, üzüntü içinde Nazıra çıkıp meseleyi anlatır. Nafiz Paşa mütaahhide:

— «Sen,» der; «evrakı şu masanın üzerine koy ve beni bir saat sonra gör.»

Mütaahhit gittikten sonra Nafiz Paşa muhasebeciyi çağırır; hiddetini yenmeye çalışarak ona şöyle hitap eder:

— «Muhasebeci efendi, hatırıma bir fıkra geldi; bilmem ki bilir misiniz? Anlatayım: Vaktiyle Hocapaşa'da turşucu esnafından Kastamonulu bir Mehmet Ağa varmiş. Bir gün, akrabalarından biri, Mehmet Ağaya, Ahmet adında 15 yaşında bir çocuk göndererek kendisine iş vermesini rica eder. Mehmet Ağa da bir merkeple iki fıçı temin eder. Bir gün, dükkânını kapatıp, mahallede makamla nasıl turşu satılacağını Ahmede talim eder. Ertesi günü usta dükkânda kalır; Ahmet mahalleye çıkar. Akşam ezanından sonra dükkâna döndüğü zaman sirke ile turşuları olduğu gibi geri getirir. Mehmet Ağa hiddetle: 'Bre oğul, sen turşu satmamışsın. Akşama kadar sokaklarda haylazlık etmişsin!' der. Çocuk sâfiyetle cevap verir: 'Usta senden bir şey soracağım: Turşuyu ben mi satacağım, yoksa eşek mi satacak? Şu sokağı döner dönmez, lahana, biber turşusu, demeye kalmadı, eşek anırmaya başladı. Ben bağırdım, o anırdı. Sesimi bir türlü işittiremedim. Onun için bir şey satamadan döndüm.' »

Hikâyeyi buraya kadar soğukkanlılıkla anlatan Nafiz Paşa birden sesinin perdesini yükselterek bağırır:

— «İmdi muhasebeci efendi! Burada turşuyu sen mi satacaksın, ben mi? Ben mütaahide para verdim. 'Para yoktur, bir hafta sonra gel' demişsin. Hazinede para olup olmadığım Varidat Muhasebesi'nden aldığım şu pusula gösteriyor. O halde sen ne cüretle benim emrimi tanımıyorsun? Aç gözünü! Başka nazırlara benzemem. Bir daha böyle yaparsan kolundan tutunca kapı dışarı atarım.»

Muhasebeci süklüm büklüm dışarı çıkar ve parayı mütaahhide öder.

Balkan Savaşı Sırasında Akıllara Durgunluk Veren

Solda, yazının muharriri büyük Fransız edibi, Pierre Loti Balkan Savaşı'nda İstanbul'a geldiği sırada vapurdan inerken. Karşı sayfada yukarıda Bulgarlar'ın eğlence yeri haline getirdikleri Demirhisar Camii'nin minberi, aşağıda öldürülen rehinelerden bazılarının cesetleri

Bulgar Mezalimi

YAZAN : PİERRE LOTİ

Balkan Savaşı, düşmanların Rumeli'ni işgali ve Çatalca'ya kadar ilerlemeleriyle son bulmuştu. Bulgarlar savaştan sonra kendi müttefiklerine cephe aldılar. Trakya üzerinde büyük iddiaları, büyük hayalleri vardı. Bulgarlar en sonunda Türkler'den aldıkları toprakların bir kısmından atıldılar ama bu, pek çok masumun kanına mal oldu. Türk kuvvetlerinin önünden kaçan Bulgarlar tarihte az raslanan bir vahşetle sivil halkın ve savaş esirlerinin kanına girdiler.

Büyük Türk dostu, büyük Fransız edibi Pierre Loti, Bulgarlar'ın Edirne'den atılmasından, yani İkinci Balkan Savaşı'ndan hemen sonra İstanbul'a gelmiş ve şehirde birkaç gün dinlendikten sonra Edirne'ye kadar uzanan bir seyahat yapmıştı. Aşağıdaki satırlar bu büyük yazarın, seyahat notlarından, alınmıştır.

19 ağustos 1913, Edirne

DÜN akşam Edirne'ye gelirken hayatımın en heyecanlı, en güzel anlarını yaşadım. Beni selâmlayanlara cevap verirken gözlerim ıslak ıslaktı. Bana uzanan ellerden kaç tanesini sıkabildim, hatırlayamıyorum. Hatırladığım bir şey varsa, bunların arasında annelerinin kucağında bana doğru uzatılan küçük yavruların ellerinin de olduğuydu. O eller ki, birçok benzerleri sırf eğlence için canavar Bulgarlar tarafından kesilmiştil...

Büyük bir tesadüf şehre, ramazan bayramında girmiştim. Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler gerçek bir bayram sevinci içindeydiler. Hepsinde yaşadıkları en büyük kâbusun bitmesiyle kavuşulan huzur vardı. Kolay değildi bu... Aylarca insan kasaplarının tehdidi altında yaşamışlardı.

Hepsine de ayrı ayrı teşekkür ettim. Yaşasın Türk Edirne!... Acaba Avrupa artık yaptığı hatanın büyüklüğünü anlayacak, pişman olacak mı?... Diplomasinin merhameti olmaz ama, şuuru da olmamalı mı?

Pierre Loti

Pierre Loti, bu yazılı beyanı Edirne'ye varışının ertesi günü vermişti. Daha sonra arka arkaya yazdığı makalelerle gördüklerini ve işittiklerini bütün dünya basınında yayınladı. Şimdi bu konuda yazdığı makaleyi okuyucularımıza sunuyoruz:

YAZIMA başlarken hemen söylemek isterim, burada anlatacaklarım, gördüklerim, evet kendi gözlerimle gördüklerimdir. Bulgarlar'ın Trakya'yı nasıl bir çöle çevirdiklerini anlatmak istiyorum.

Doğrusunu isterseniz bu Hıristiyan kurtarıcılar(!) birkaç gün içinde böyle bir tahribat yapabilmek için, tüyler ürpertici bir hırsla çalışmışlar. Evet, bir çöl diyordum. Gelip geçtiğim yerler gerçekten bir çölden farksızdı. Ama akıllara durgunluk verecek bir çöl... Çünkü daha birkaç gün önce buraları taze ölülerin cesetleriyle doluydu. Yolda bir tek insan göremedim. Arada bir yolumuzun üstüne bir taş yığını, duvar kalıntıları çıkıyor: Köy kalıntıları... Uzaktan uzağa kargalara yem olan hayvan cesetleri görüyoruz.

Yol boyunca bir defa Havza'da durduk. Bütün yapılar harabe halindeydi. Birçok evler tamamen yıkılmıştı. Sadece ayakta kalan birkaç duvar göze çarpıyordu. Yıkılmayanlar da harabeye dönmüştü. Kasabanın camiine gittik. Burası ilk bakışta pek harap olmamışa benziyordu. Bulgarlar camii yıkacak vakit bulamamış olmalılardı. Ama kapıdan içeri girer girmez dehşetten tüylerimiz ürperdi. İçeride Türk yaralıları vardı. Camiin mermer mihrabı parçalanmış, camları kırılmıştı. Üstelik bu tahribatı doğrudan doğruya yaralılara yaptırmışlardı. Ellerinde süngü, mecalsiz yaralıları dürtükleyerek onları bu feci işe zorlamışlardı. Bulgar vahşetinin ne dereceye vara-

Bulgarlar'ın Meriç'e attıkları rehinelerin cesetleri nehirden çıkarıldıktan sonra.

cağını insan asla tasavvur edemiyor. Ben de camiin minaresine çıkmadan, böyle bir şeyi tasavvur edemezdim. Minare pislik içindeydi: Meğer Bulgarlar burasını tuvalet olarak kullanmışlar. İhtiyacı olanlar minareye çıkmış, oradan kubbenin üstüne büyük aptesleriní yapmışlar!... Kubbe feci bir haldeydi.

ÖLÜM KUYUSU

Camiin etrafındaki mezarlık büsbütün inanılmaz durumdaydı. Bulgarlar mezarlardan çoğunu kazıp ölüleri çıkarmış ve mezarları aptesane olarak kullanmışlar.

İşte köyün kuyusu. Dayanılmaz bir koku çıkıyor... Bulgarlar tecavüz ettikleri kadınların ve çocukların cesetlerini kuyuya doldurmuş, suyun dibine batmalarını sağlamak için de üstlerine mezar taşlarını atmışlar. 1 000'den fazla nüfusu olan burada şimdi ancak 40 kişi var. Hepsi bitkin halde. Ama gene de yanımıza gelip nezaketle elimizi sıkıyorlar. İçlerinden biri yaşlı gözlerle:

— «Neden hâlâ yaşıyorum bilmem.» diyor. «Karımı, çocuklarımı öldürdüler. Evimi yaktılar...»

Bir başkası, iki büklüm bir ihtiyar:

— «On yaşında bir torunum vardı,» diyor. «Hayatımın neşesiydi. Ondan başka kimsem yoktu dünyada. Bulgarlar evimize girdiler... Irzına geçmek istiyorlardı onun... Korumak istedim. Beni öldüresiye dövdüler... Kendimi kaybetmişim... Gözlerimi açtığım zaman, yavrum yanımda yoktu artık.»

Yanında yoktu da ne olmuştu?... Nereye girmişti bu on yaşındaki masum çocuk? Tabiî kuyuya!... Kırılmış mermerlerin altında çürüsün diye, kuyuya, diğer kurbanların yanına atılmıştı.

Geçtiğimiz yol boyunca uçsuz bucaksız askerî birlikiere rasladık. Türkiye'nin her yanından gelen askerler mecburî bir yürüyüşle, bitkin halde yollarına devam ediyor, Edirne'ye gidiyorlar. Bunlar takviye kuvvetleridir.

EDİRNE'DEKİ BULGAR VAHŞETİ

Edirne'de görüp işittiklerimiz her türlü tahminlerin üstündeydi. Türk Ordusu'nun şehre gireceğini kestiren Bulgarlar birkaç gün içinde akla, hayale gelmedik mezalime girişmişlerdi. Bir yandan Bulgarlar, Müslümanlar'ı katlederken, kendi silâhlandırdıkları Ermeniler de Rumlar'ı öldürüyordu.

Türk toplarının gümbürtüieri arasında geçen son gece büsbütün korkunç olmuştu. Bulgarlar o gece, öldürdüler, çaldılar, yıktılar. İşte binlerce misalden biri: Şahsan tanıdığım bir evde bir Türk subayının dul karısıyla iki kızı oturuyordu. Bir Bulgar güruhu zorla kapıyı kırıp eve giriyor, komşular sabaha kadar evden canhıraş çığlıklar duyuyorlar: Vahşilerle boğuşan genç kadınların sesleri! Öte yandan bütün işgal kuvvetleri çalıp çırptıkları eşyayı arabalara yükleyerek sabah şafakla beraber yola çıkmaya hazırlanıyorlar.

Edirne'deki Bulgar mezalimi hakkında Türkler'den dinlediklerimi yazmak istemiyorum. Müslüman oldukları için mübalâğalı konuştukları akla gelebilir. Onun için doğrudan doğruya Hıristiyanlar'ın ve Yahudiler'in anlattıklarını nakletmekle yetineceğim. Bunlardan Pandelli adındaki bir Rum'un anlattıkları gerçekten insanı, insanlığından utandıracak derecedeydi. Pandelii başından geçenleri şöyle anlattı:

— «Bir akşam evime döndüğüm zaman içeride

Tanınmış Türk dostu Pierre Loti, İstanbul'a geldikten sonra halkın tezahüratı arasında.

Bulgar askerlerini gördüm. Bir onbaşı, karıma evdeki her şeyi, bu arada bir köşede ağlaşan beş yavrumu kendilerine teslim etmesini söylüyordu. Komşuların evi de aynı şekilde Bulgarlar tarafından işgal edilmişti. Yapacak hiçbir şey yoktu. Evlerde ellerine geçen her şeyi aldıktan sonra bizleri, yalnız erkekleri alarak sorguya çekmek bahanesiyle götürdüler. Bir subayın karşısına çıktık. Sorgu olarak bize: «Demek Rumsun ha, o halde hırsızsın, defol» sözünden başka bir şey söylemediler.

«Sorgudan(!) sonra hepimizi karanlık bir mahzene tıktılar. Sabahın saat birinde içeriye elinde fener tutan biri girdi. Adam feneri bize doğru tutarak: «Epeyce de varmış» dedi. Sesini duyar duymaz geleni tanımıştık. Bu hepimizin çok iyi tanıdığı Arapyan adında Edirneli bir Ermeni'ydi. Adamı Bulgar askeri kılığında görmek bizi bir defa daha şaşırttı. Arapyan bizi süzdükten sonra: «Size kötülük yapacak değiliz,» dedi «sadece başka yere nakledeceğiz.» Yeniden yola düzüldük. İki sıra Bulgar askerinin arasında yürüyorduk. Uzun süren yol boyunca Arapyan sıra ile yanımıza gelerek paralarımızı istedi: «Yanınızdaki paraları bana emanet edin, Bulgarlar'ın eline geçmesin, ben yarın size geri veririm» diyordu. Herkes yanındaki birkaç lirasını çıkarıp verdi. Ben, cebimde sadece üç, beş kuruş olduğunu söyledim: «Olsun,» dedi, «ver bana Bulgarlar'ın eline geçmesin.»

«İki yanımızda yürüyen Bulgarlar bize olmadık hakaretler yağdırıyor, mütemadiyen dipçikliyorlardı. Yediğimiz dayaktan bitkin haldeydik. Bir yolun dönemecinde karşımıza başka Bulgarlar çıktı, arkadaşlarına: «Nereye götürüyorsunuz bunları?» diye sordu. Cellâtlarımızdan biri kısaca: «Suya» diye cevap verdi. Nihayet nehrin kıyısına gelmiştik. Orada hepimizi yüzümüz suya dönük olarak sıraladıktan sonra ellerimizden dörder dörder birbirimize bağladılar. Ondan sonra arkamıza geçip suya yuvarlamaya başladılar. Arapyan da bizleri suya itenlerin arasındaydı.

«Nihayet suya itilme sırası bizim grupa geldi. Ben dörtlü grupumuzun kenarındaydım. Tam suya düşerken bağımı koparmaya muvaffak oldum ve karşı sahile doğru yüzmeye başladım. Bulgarlar ay ışığında beni görmüştü. Arkamdan ateş etmeye başladılar. Ancak arada bir soluk almak için başımı çıkarıyor, sonra gene dalıyordum. Artık kendimi kaybetmek üzereyken ayağım karaya değdi, karşıya geçmiştim.

«Sabaha kadar olduğum yerde kıpırdamadan bekledim. Gün ışırken sürüne sürüne o civardaki bir Rum arkadaşımın evine gittim. Fakat o da Bulgarlar'ın korkusundan beni içeri almadı. Bütün gün çalılıkların arasında gizlendim. Akşama doğru kulaklarıma birtakım sesler çalındı. Dikkat ettim, bunlar sevinç haykırışlarıydı, dinledim; ahali çılgın bir sevinç içinde:

— 'Türkler!... Türkler geliyor!...' diye bağırışıyordu.

«Artık kurtulmuştuk. Halbuki Türkler bir gün daha sonra bekleniyordu. Bulgarlar'ın, bu haykırışları duyunca nasıl kaçıştıklarını bir görmeliydiniz.

«Ben dosdoğru evime döndüm. Allah'tan çoluk ço-

cuğumuzu öldürmemişlerdi. Beraber ölüme mahkûm edildiğimiz 45 komşumun dul karıları beni görünce etrafımı çevirip kocalarından haber sordular. Ne diyeceğimi, ne edeceğimi şaşırmıştım:

— 'Sorguya çekiyorlar,' diye kekelediğimi hatırlıyorum. Biliyorsunuz, birkaç gün sonra hepsinin cesedi nehirden çıkarıldı.»

Duyduklarım saymakla bitmez. Bulgarlar'ın Türk harp esirlerine ne korkunç işkenceler yaptığını bana Fransızlar anlattı. Aç, susuz bırakılan Türk esirleri dipçik darbeleri altında meçhul istikametlere götürülüyor; aralarında yere düşen olursa o anda süngülenip öldürülüyordu.

Doktorlar, göğüsleri süngüyle parçalanmış Rum kızları gördüklerini, Bulgarlar'ın sürüler halinde 8-10 yaşındaki küçüklerin ırzına geçtikten sonra öldürüp bıraktıklarını anlattılar. Romanya'da tanınmış bir hanımdan bir mektup aldım. Bükreş'e getirilen Bulgar esirlerinin ceplerinden kesik kulaklar, küçük çocuk elleri çıkmış. Bunların mahiyeti sorulunca kendilerini haklı çıkarmak ister gibi: «Biliyorsunuz, bu uğurdur, uğur olsun diye taşıyoruz» demişler.

Ve nihayet bana şehit bir Türk askerinin fotoğrafını gösterdiler. Bulgarlar eğlence olsun diye diri diri kafasını delmiş, başının derisini yüzmüşlerdi. Yüzünde sadece burnu ve bir gözü kalmıştı.

BULGAR SEFARETİNİN TEKZİBİNE CEVAP

Pierre Loti'nin bu makalesi Fransız ve İngiliz basınında çıktığı zaman geniş tepkiler yaratmış, Avusturya ve Fransa'daki Bulgar sefaretleri tarafından tekzip edilmişti. Büyük Türk dostu yazar bunlardan birincisine şu cevabı vermişti:

«Viyana'daki Bulgar sefiri Neue Freie Presse'de yayınladığı tekzipte bana cevap vermek lûtfunda bulundu. Yazıda benim aldandığımı, yol boyunca gördüğüm harabelerin Türk köylerine değil, aksine Türkler tarafından yakılıp yıkılan Bulgar köylerine ait olduğunu söylüyorlar.

«Demek ki, camilerini harap eden, kubbelerin üstüne büyük aptesini yapan da Türkler öyle mi? Bu tekzip için yalnız çocukça demek kâfi değil. Yazı aynı zamanda hayâsızca bir kötü niyet taşıyor. Gerçeklere böylesine zıt bir iddiayı çürütmek de sayın sefirin tahmin edemeyeceği kadar kolaydır. Bir defa Bulgarlar'a ait evler bütün Trakya'da çok seyrek olarak dağılmıştır. Tamamen Müslümanlar'ın arasında bulunan bu evlerin de hepsi ayaktadır. İşgal kuvvetleri onlara ellerini bile sürmemişler (kurtlar birbirini yemez). Türkler ki, misilleme yapıp Bulgar evlerini tahrip etseler asla suç sayılmazdı, onlar büyük bir âlicenaplıkla bu evlerden hiçbirine dokunmamışlardır. Herkes gidip görebilir.»

Paris'teki Bulgar siyasî ataşesinin yayınladığı tekzip büsbütün şaşılacak bir ifade taşıyordu. Tekzipte Pierre Loti'nin bir romancı muhayyilesine sahip olduğu, bütün esirlerin çok iyi durumda bulunduğu ve bütün Türkler'e çok iyi muamele edildiği yazılıydı. Pierre Loti cevap olarak şu satırları yazdı:

«Bu defaki tekzip, Avusturya'da yayınlanan tekzipteki kadar olsun mantıktan ve iyi niyetten mahrum. O halde bizzat temin edip gönderdiğim fotoğraflar da hileli! Burunsuz ve dudaksız esirler, kendi kendilerinin burunlarını, dudaklarını kestiler. Boğazlarımış olanlar da, sırf poz vermek için boğazını kestirmiş. Boğulan kocalarının cesetleri başındaki Rum kadınları rol yapıyorlar...

«Akıl almıyor bunu!... Gönül isterdi ki Bulgarlar bu akla, hayale gelmez işkencelerden sonra hiç olmazsa başlarını önüne eğip de sussunlar!

«Aslında ben bizim memleketimizde çıkan mecmua ve gazetelerin de Türkler'e karşı neden böylesine kinli olduklarını anlamıyorum. Bizden Türkiye'ye kim gittiyse daima iyi muamele görmüştür. Orada yaşayanlarımız en büyük hürmeti görüyor. Oradaki din adamlarımız yüzyıllardan beri en büyük bir hürriyet içinde çalışıyorlar. Türkler'e iftira atmadan önce hiç olmazsa bu din adamlarımıza sorsak olmaz mı? Ben onlardan çoğuyla tanıştım, bir sual karşısında verecekleri cevabı da biliyorum.»

Bulgarlar, Balkan Savaşı'ndan sonra kapıldıkları hayallere veda etmek zorunda kalınca, Yunanistan'da olsun, Türkiye'de olsun, hem savaş esirlerine, hem sivil halka akla, hayale gelmez işkenceler yapmışlardı. Edirne'yi işgal ettikleri zaman burada ele geçirdikleri esirleri Meriç'teki bir adaya sürdüler. Esirler kızgın güneş altında, açlıktan ölüme mahkûm edildi. Korkunç açlık ıstırabını dindirebilmek için bu

Repêchage des prisonniers de guerre Turcs, jetés dans un puits par les Bulgares en fuite à Andrinople
O. Loti

Bulgarlar'ın Edirne'den kaçarken kuyuya attıkları Türk harp esirlerinin çıkarılışı. (Bu resim altını bizzat Pierre Loti yazmıştır).

esirler ağaç kabuklarını yediler. Açlıktan daha büyük acılar içinde kıvranarak öldüler. Bu adadaki esirlerimizin hali fotoğrafla tesbit edilmişti. Aynı vahşet, Kavala, Serez, Doksat, Demirhisar gibi şehirlerdeki Türk ve Rumlar'a karşı da tatbik edildi. Nihayet Türkler Edirne'yi olsun Bulgar vahşetinden kurtardılar.

Bu kurtuluşu gene Pierre Loti'nin kaleminden okuyor, aynı zamanda büyük edibin intıbalarını öğreniyoruz.

KURTULUŞTAN SONRA

Hür Edirne'ye vardığım zaman vakit gece yarısıydı. İstasyonda asla beklemediğim bir kalabalık bizi karşıladı. Yere adımımı atar atmaz çalınmaya başlayan «Marseillaise» bir yandan, alkış sesleri bir yandan gözlerimi yaşartmıştı. Arabayla halkın arasından geçerken de büyük sevgi tezahüratına şahit oluyordum. Şehre girişimin teferruatını Türkler'in kadirbilirliğini, temiz kalpliliklerini ifade ettiği için anlatıyorum. Sık sık duymuşumdur. Bana «Kara gün dostusun» derler. Evet, ben onların kara gün dostuydum ve Türkler böyle şeyleri asla unutmaz!

İstasyondan şehre kadar olan yolu yarım saatte aldık. Gecenin ilerlemiş saatine rağmen halk sokaklardaydı. Binlerce fenerle aydınlatılan caddelerde toplanan Türkler kırmızılı beyazlı Türk bayraklarını sallayarak beni selâmlıyor! Türkler, Hıristiyanlar ve Yahudiler «Yaşasın Fransa!» diye bağırışıyorlardı. Matem içinde bir şehre gelmiştim; ama hem kurtuluşun sevinci, hem de o güne raslayan Ramazan Bayramı halkı saadete boğmuştu. Dünyada hiçbir milletin Türkiye'de gördüğüm hüsnü kabulü bana bir defa bile gösteremeyeceğine emindim.

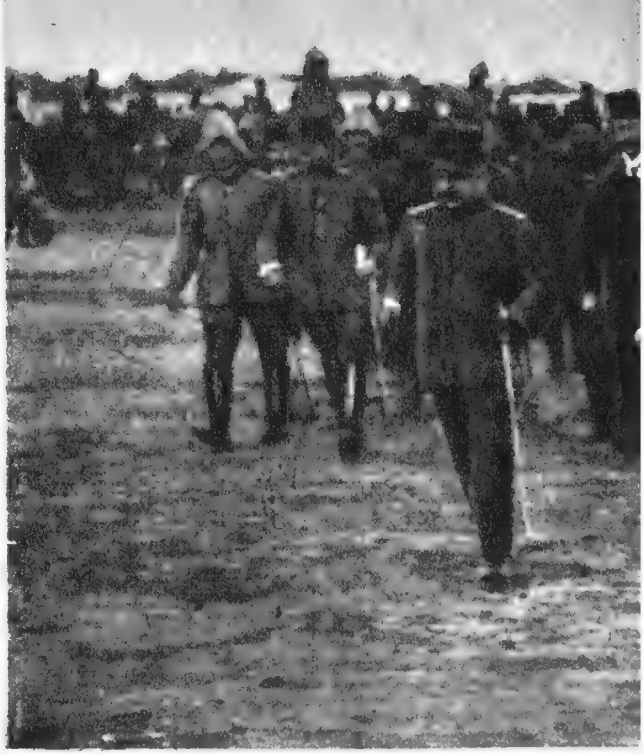

Ertesi günden itibaren facialara şahit olanları dinlemeye başladım. Bir defa daha belirtmek isterim. Eğer yalnız Türkler'i dinlesem birçoklarında onların mübalâğalı konuştuğu zehabı uyanabilirdi. Onun için daha çok Rum ve Yahudiler'den dinlediğimi naklet-mekle yetineceğim. Edirne'deki ilk işlerimden biri şehirdeki Rum metropolitini ziyaret etmek oldu. Bana bir Bulgar generaliyle olan konuşmasını nakletti ve yazmama izin verdi. Bu general, Metropolit'e:

— «Türkler'i sever misiniz?» diye sormuş.

— «Evet. Çünkü dört yüz yıldan beri bize aralarında rahat ve mesut yaşama imkânı verdiler.»

— «Demek öyle!... O halde seni idam ettireceğim.»

— «Öldürün beni, ne duruyorsunuz?»

— «Şimdi değil. Daha sonra. Keyfim ne zaman isterse. Defol karşımdan şimdi.»

«Generalin yanından çıktım. Binanın başka odalarına da bütün Rum ilerigelenleri doldurulmuştu ve Bulgarlar'la aralarında aşağı yukarı aynı mealde konuşmalar geçiyordu. Allah'tan Türkler'in yıldırım gibi yetişmesi hepimizi kurtardı.»

TÜRKLER GELİYOR!

Gerçekten Bulgarlar, Türkler'in geleceğini biliyor ama, bu kadar çabuk yetişeceklerini tahmin etmiyorlardı. Sabah şafakla beraber ilk Türk birlikleri şehrin kapılarında görününce «Türkler! Türkler geliyor!» çığlıkları ağızdan ağza bir anda bütün şehri kapladı. Halbuki Bulgarlar şehirde hiç olmazsa bir

Edirne'nin kurtuluşu sıralarına gelen Ramazan Bayramı, eşine ender raslanan bir huzur ve sevinçle kutlanmıştı.

Türk kumandanlarının kurtulan Edirne'ye girişi. Ortadaki şişman şahıs İzzet Paşa, onun yanındaki Hurşid Paşa ve Enver Bey (paşa)dir.

gece daha kalacaklarını ve cinayetlerine devam edeceklerini umuyorlardı. Ama Türk kuvvetleri bir mucize yaratmış, 80 kilometrelik yolu 24 saatte alarak imdada yetişmişlerdi. Artık Edirne kurtulmuştu. Rumlar ve Yahudiler sevinç göz yaşları döküyordu. Öte yandan Bulgarlar giderayak birkaç savaş esirini daha kuyuya atmayı ihmal etmediler. Bu arada genç bir Türk subayının, Fuad Bey'in oğlu Reşid Bey'in gözlerini oydular, kollarını kestiler. Ve nihayet bir daha bu şehirde hiçbir cinayet işleyememek üzere kaçtılar.

Beni bir ziyafete çağırdılar. Valinin verdiği ziyafette Türkler bütün başka azınlıklarla yan yana, diz dizeydi. Yüksek rütbeli paşaların, subayların yanında hahamlar, hocalar göze çarpıyordu. Rum metropoliti solunda oturan dervişle şakalaşıyor, herkes tam bir anlaşma içinde kurtuluşu kutluyordu. Ama hepsinin içinde de yarının korkusu var. Avrupa neye karar verecek? Edirne gene Bulgarlar'a mı verilecek? En güzel sesli müezzinlerin ezanlar okuduğu Selimiye Camii'ne barbarlar mı dolacak gene? Böyle bir şey olursa bu kuduz insanların tekrar gelişlerinde Edirne'de taş taş üstünde bırakmayacaklarına muhakkak nazarıyla bakabiliriz.

Vaziyet son derece ciddidir. Ama henüz iş işten geçmiş değil. Avrupa bu eşsiz ibadet âbidelerini merhametsiz barbariara terk etmemeli, bu insanları öiüme mahkûm etmemelidir.

TÜRK CAMİLERİ PERİ MASALLARINDAKİ SARAYLARA BENZER

Edirne'de kaldığım sırada lik yaptığım işlerden biri Selimiye Camii'ni gezmek oldu. Çok kalabalıktı. Hiç kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Civar köy ve kasabalardan kaçmış şehit hanımları buraya, Allah'ın evine sığınmışlardı. Yanlarında bir sürü de çocuk vardı. Ama ne bir oyun görebilirdiniz, ne de gülüşme. Bunlar son günlerin, yeni savaşların öksüzleriydi. Artık ağlayamıyorlardı da... Dört yaşında bir küçük gösterdiler. Hayatta hiç kimsesi kalmamış ve kendiliğinden bu güzel camie gelip sığınmıştı. Güvercinlerin, kırlangıçların da geldiği gibi... Mevsim nispeten müsait olduğundan camie sığınanlar revak altlarında yatabiliyorlardı.

Camiin içine girince, Edirne'nin başında bir taç gibi duran bu şaheserin ihtişamını bir defa daha anladım. Şimdiye kadar bu camii hep geceleri, namaz vaktinde görmüştüm. Binlerce Müslümanın hep birlikte secde edip Allah'ın adını anmaları muhteşem kubbede bir fırtına uğultusu yaratırdı. Şimdi burası bomboştu. Sadece birkaç ihtiyar sütun diplerine oturmuş, Kur'an okuyor, uçuşan kuşların kanat sesi duyuluyordu.

Ayak seslerini boğan halılarda yürürken camiin taklidi imkânsız camlarının mavi ve kırmızı rengini seyrediyordum. Ne çiçekler yapılmıştı onlarla. Bizim kiliselerimizdeki hiçbir heykelin, insanlarda, bu cami işleri kadar beşeriyet duygusu uyandırmasına imkân yoktu.

Birden camiin ağır meşin örtüsü aralandı... İçeriye bir grup çocuk ve aralıktan güneş ışığı doldu. İçeri girenler sevinçle gülüşerek oynuyorlardı. Bunlar matemli değildi besbelli. Oğlanlar fes giymişti, kızların başında zarif birer örtü vardı. Önce fazla gürültü etmeden saklambaç oynadılar. Sütunların arkasına saklanıyor, koşuşuyorlardı. Sonra hep beraber şahane kubbenin altındaki kutsal çeşmenin başında toplandılar.

Artık namaz vakti geldi. Dışarıda Müslümanlar ibadet için toplanıyor... Türkiye camileri peri masallarındaki sarayiara benziyor...

Kapıları günün hiçbir saatinde kapanmayan, sık sık kuşların ve küçük çocukların gelip gittiği peri saraylarına...

Türk Dilinin En Büyük Bilgini Prof. Arat

İSTANBUL Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Türk Filolojisi Ordinaryüs Profesörü Dr. Reşid Rahmetî Arat, 29 kasım 1964 pazar günü saat 23.30'da öldü. 64,5 yaşında olan merhum, Türk dilinin yeryüzündeki en büyük mütehassısıydı.

Arat, 15 mayıs 1900'de Kazan'ın kuzeybatısında Eski-Ücüm kasabasında doğmuştur. Babası Abdürreşid İsmetullah Efendi ve büyük babası, müderristiler; Kazan'dan gelip Ücüm'e yerleşmişlerdi. Arat, 1910'da Ücüm ilkokulunu, 1914'te Kızılyar (Petropavlosk) ortaokulunu bitirdi. Lise talebesiyken 1918'de Komünistler tarafından zorla askere alındı. 1919'da yaralandı ve Doğu Sibirya'ya gönderildi. 1920'de Mançurya'da Harbin şehrine geldi. Aynı yıl burada liseyi bitirdi. 1922'ye kadar Mançurya, Çin, Kore ve Japonya'da gezdi. Bu yılın sonunda, binbir güçlükle Berlin'e geldi ve Berlin Üniversitesi'ne girdi. 1927'de, büyük mahrumiyet ve meşakkatler içinde Berlin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Ertesi yıl aynı üniversitede Türkçe lektörü olarak, 28 yaşında akademik hayata başladı. 1928'de, Prusya İlimler Akademisi yardımcı üyeliğine seçildi. 1931'de Berlin Üniversitesi'nde Türk dili doçenti oldu. Mukayeseli Türk lehçeleri filolojisinin kurucusu olan büyük türkolog Bang'ın yanında yetişti. 1933'te, Fuad Köprülü'nün teklifiyle İstanbul Üniversitesi'ne çağırıldı. 13 yıldan beri yaşadığı Berlin'den ayrıldı. 33 yaşında, Edebiyat Fakültesi Türk dili profesörlüğüne tâyin edildi. Fuad Köprülü'nün mebus olması üzerine, Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü müdürlüğüne getirildi ve 1950'ye, yerine Ord. Prof. Cavid Baysun getirilinceye kadar Enstitü'yü idare etti. Bu arada 1949-51 arasında Londra'da Yüksek Doğu Dilleri Okulu'nda Türkçe profesörlüğü yaptı. 1958'de, profesörlüğünün 25. yılında, ordinaryüs profesör oldu.

A.B.D.'nde Boston şehrinde Harvard Üniversitesi'ne profesör olarak davet edilmek üzereyken, İstanbul'da öldü. Dr. Râbia Arat'la (doğumu: Perm, 1901) evli olan Merhum'un Süyüm (1931) ve Aysu (1935) adlı ikisi de evli kızları vardır.

Arat, 1942'de Türk Tarih Kurumu üyeliğine, bu arada Türk Dil Kurumu üyeliğine, Milletlerarası Şark Tetkikleri Cemiyeti sekreterliğine seçilmişti. Cumhuriyet devri Türk ilminin belki en mühim eseri olan **İslâm Ansiklopedisi**, daimî tahrir heyetinde çalışan Arat'a çok şey borçludur. Merhum, Ankara'da 1962'de kurulan ve pek mühim bir ilmî teşekkül olan Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nün de kurucu üyelerindendi. Ailesi, zengin kütüphanesini, bu Enstitü'ye bağışlamıştır.

Arat, Türkçe'nin yaşayan ve ölü hemen bütün

lehçe ve şivelerini biliyordu. Rusça, Almanca ve İngilizce'si de mükemmeldi. Fransızca, Arapça ve Farsça'da da okuduğunu anlıyordu. Mahcup denecek kadar çekingen, kalabalığa girmeyen, çok titiz bir ilim adamıydı. Eserlerini yayınlamadan önce profesör arkadaşlarına, hattâ asistanlarına okutur, onların mütalâalarını aldıktan sonra neşrederdi ki, bizde pek âdet olmayan bir şeydir. Yaşından çok daha genç ve dinç görünürdü. 124 kitap ve makalesinin listesi, **Türk Kültürü**'nün Arat'a tahsis edilen 27. sayısında talebesinden Doç. Dr. Muharrem Ergin tarafından verilmiştir. Bazıları profesörlüğe kadar yükselen çok değerli ilim adamları yetiştiren Arat, Türkçe'nin en büyük âbideleri: **Kutadgu-Bilig, Bâbur-Nâme, Atabetu'l-Hakâik, Oğuz Kağan Destânı**'nı yayınlamıştır.

Bâbur Şah'ın **Bâbur-Nâme**, yahut **Vekaayi'** denen hâtıralarını, Çağatay lehçesinden bugünkü Türkçe'ye çevirmiştir (2 cilt, T.T.K., 1943-6). **Kutadgu-Bilik**'in önce metnini (T.D.K., 1947), sonra bugünkü Türkçe'ye tercümesini (T.T.K., 1959) yayınlamış, fakat endeks ve açıklamaları içine alan ciltlerini neşredememiştir. **Türk Şiveleri** adlı eseri Edebiyat Fakültesi, **Eski Türk Şiiri** adlı eseri de Türk Tarih Kurumu tarafından basılmaktadır, yakında çıkacaktır.

AYIN TAKVİMİ

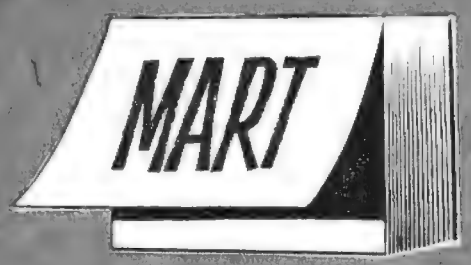

2 MART 1855:

110 yıl önce, Rusya imparatoru Çar II. Nicolas, intihar etmişti. İntihara sebep, Kırım Savaşı'nda Türkiye - İngiltere - Fransa'ya yenilmiş olmasıydı. Türkiye'yi parçalamak için açtığı istilâ savaşında Çar, ağır mağlûbiyetlere uğratılmış ve harbi kaybetmişti.

3 MART 1924:

41 yıl önce, Halifelik ilga edilmiş ve Osmanoğulları hanedanının Türkiye dışına çıkarılmasına karar verilmişti. Peygamber'in ölüm tarihi olan 632 yılından, yani 1292 yıldan beri devam eden ve yeryüzündeki Sünnî Müslümanlar'ın mânevî liderliği durumunda olan halifelik, bu suretle son buldu. Sonuncu ve 101. halife olan II. Abdülmecid Efendi, ertesi gün ailesiyle beraber, İsviçre'ye gitmek üzere Dolmabahçe Sarayı'ndan çıkarıldı. Osmanoğulları, şehzadeler hariç olmak üzere, 1952'de çıkarılan bir kanunla, 28 yıllık bir sürgünden sonra Türkiye'ye girmek hakkını kazandılar. Türkiye'ye girmesi yasak olan şimdi sadece 30 kadar şehzade kalmıştır ki, bunların bir kısmı zaten sürgünden sonra Türkiye dışında doğmuşlardır.

9 MART 1764:

201 yıl önce, Lâleli Camii, ibadete açılmıştı. İnşaat 3 yıl, 11 ay sürmüştü. Camii yaptıran III. Mustafa ile oğlu III. Selim, camiin önündeki türbede gömülüdür.

11 MART 1917:

48 yıl önce, Bağdad düşmüştü. VI. Türk Ordusu, çetin vuruşmalardan sonra, bu tarihî şehri, İngiliz - Hint kuvvetlerine bırakmak zorunda kaldı.

16 MART 1583:

382 yıl önce, daha çok «Feridun Bey» diye tanınan Damat Ahmed Feridun Paşa ölmüştü. Feridun Bey, XVI. asrın büyük tarihçi, edip ve devlet adamlarındandır. «Münşe'âtu's-Selâtıyn» veya «Feridun Bey Münşeâtı» diye meşhur büyük eserinde, kendi devrine kadar olan Osmanlı hükümdarlarının yazışmalarını ve onlara verilen cevapları toplamıştır. Bu eser, XV-XVI. yüzyıllar Türk-Osmanlı tarihinin en önemli kaynaklarından biridir. Nişancılığa (devlet bakanlığı) kadar yükselen Feridun Paşa, Kanunî'nin kızı Mihrimah Sultan'ın Rüstem Paşa'dan olan kızı Ayşe Hanım-Sultan'la evlenmişti ki, bu prenses, devrinin en zengin hanımı sayılıyordu.

16 MART 1920:

45 yıl önce, Müttefikler, başta İngilizler olmak üzere, Mondros Mütarekesi hükümlerine aykırı olarak, İstanbul'u kanlı bir şekilde işgal etmişlerdi.

19 MART 1534:

431 yıl önce, Hafsa Vâlide-Sultan ölmüştü. Yavuz'un zevcesi, Kanunî Sultan Süleyman'la Hadice Sultan'ın annesi olan Hafsa Vâlide-Sultan, kuvvetli bir rivayete göre Kırım hanı I. Mengli (Benli) Giray'ın kızıdır. Meziyetleriyle tanınmıştır. Sultanselim Camiin'de, Yavuz'un türbesinin yanındaki türbesinde gömülüdür.

19 MART 1877:

88 yıl önce, II. Abdülhamid, I. Meclis-i Meb'ûsân'ı açmıştı. Ahmed Vefik Efendi (Paşa), reis seçilmişti.

27 MART 1854:

111 yıl önce, İngiltere ve Fransa, Rusya'ya savaş açmıştı (Kırım Savaşı). Rus saldırısına uğrayan ve kendisini başarı ile savunan Türkiye, Mustafa Reşid Paşa'nın pek parlak diplomasisi sayesinde, Avrupa'nın iki büyük liberal devletini de, amansız düşmanına karşı savaşa sokmuştu.

30 MART 1856:

109 yıl önce, Paris Muahedesi imzalanmıştı. Paris Muahedesi, Rusya'nın yenilmesiyle biten Kırım Savaşı'na son veriyordu. Andlaşmanın en mühim hükmü, Karadeniz'de hiçbir Rus savaş gemisinin ve askerî tersanesinin bulunamayacağına dair olan ağır hükümdü.

31 MART 1517:

448 yıl önce, esir edilen son Mısır-Suriye Türk-Memlûk imparatoru Sultan Tumanbay, Kahire'de Yavuz Sultan Selim'in huzuruna kabul edilmişti. Yavuz, Tumanbay'a eşit bir hükümdar muamelesi yapmış ve tahtının yanına kurdurduğu bir tahta oturtmuştur.

Saray Teşkilâtı Çok Karışıktı

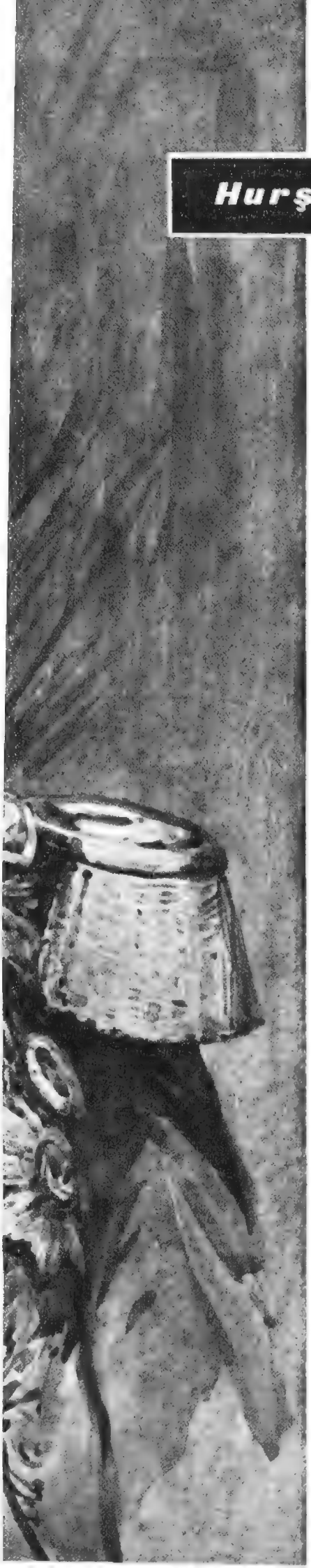

Sultan Mehmed Reşad

PADİŞAH başyaverliği vazifeme başladığım zaman, son derece iyi niyet sahibiydim. Saray'da vazifeli herkese karşı iyi muamelede bulunmaya dikkat ediyordum. Fakat az sonra anladım ki, bu hareketim, Saray'da esmekte olan havaya uygun düşmüyor. Mâbeyin'deki memurların en başta gelenleri olan Başkâtip'le Başmâbeyinci, kendilerine göre ayrı yollar tutmuşlardı. İkisi de, diğer mâbeyin erkânını kendi taraflarına çekmek ve nüfuz kazanmak istiyorlardı. Fakat ben bu havaya kapılmamaya çok dikkat ettim.

Saray masrafları ve Saray için satın alınacak şeyler hususunda en fazla Başkâtip Hâlid Ziya Bey'le Esvabçıbaşı Sâbit Bey'in sözleri geçiyordu.

Her şey müphem ve belirsizdi. Bir gün Hâlid Ziya Bey bana, padişahın Başmâbeyinci Lûtfi Simavi Bey'e çok kızdığını ve bu halin Lûtfi Bey için iyi netice vermeyeceğini ben sormadan söyledi. Halbuki padişahın kızmasının sebebini sorduğumda, bunu söylemek istemedi.

SARAY NİZAMI İÇİN BİR TEŞEBBÜS

Başyaverliğe başladığım zaman Saray ve Hazîne-i Hassa teşkilâtını karmakarışık buldum. Eski nizam bozulmuştu. Hangi memurun hangi mevzuda salâhiyeti olduğu veya olmadığı belli değildi. Bu yüzden Hazîne-i Hassa çok zarara uğruyordu. Saray memurları da ekseriyetle kıymetli adamlar değillerdi, vazifelerini lâyıkıyla yapamıyorlardı. Bütün bunları düşünerek, Saray teşkilâtının bir nizamnameye bağlanmasını ve herkesin salâhiyetinin yazılı bir şekilde tesbit edilmesini istedim.

Zât-ı Şâhâne, bu mevzuu görüşmek üzere, Başkâtip, Başmâbeynci ve Seryâver'den müteşekkil bir komisyonun çalışmaya başlamasına müsaade etti. Ben bu komisyonu kâfi görmedim. Hazîne-i Hassa Nazırı (sonra müdürü), Istabl-ı Âmire (Saray ahırları) Müdürü, Mâbeyn Müdürü ile mâbeyn kâtiplerinden ve yâverlerden birkaçının da komisyona dahil edilmesini ileri sürdüm.

Başkâtip Halid Ziya Bey, ilk komisyon için üç kişinin kâfi olduğunu söyledi. İcap ederse Mâbeyn'in diğer yüksek memurlarından malûmat alabileceğimizi ilâve etti. Bu suretle Meşrutiyet'ten sonraki Saray teşkilâtında Mâbeyn'in en yüksek memurları olan üç şahıs, Başkâtip Halid Ziya Bey, Başmâbeynci Lûtfi Simavi Bey ve ben toplandık. Bir kâtiple bir yâver de, müzakerelerimizi zaptedecekti. Komisyona hepimizden yaşlı ve yüksek rütbeli (*) olması hasebiyle Lûtfi Simavi Bey riyaset edecekti. Benim üçüncü şahıs olacağım, Halid Ziya Bey'in ifadesinden anlaşılıyordu. Ben buna itiraz ettim ve protokolün Bâbıâlî'den veya Harbiye Nezareti'nden yeniden tanzimini ortaya attım (**).

Komisyona kâtip sıfatıyla katılan padişah yâverlerinden erkân-ı harp kolağası (***) Sâdullah Bey, kendisine rey hakkı tanımayan Halid Ziya Bey'le münakaşa etti. Ben de Sâdullah Bey'in tarafını tuttum. Bunun üzerine Başkâtip'le Başmâbeynci bir daha komisyonu toplamadılar. Bu iş böylece kaldı. Yoksa komisyonun dağılması için bir irâde-i senîye çıkmış değildi.

(*) Lûtfi Bey'in rütbesi «bâlâ» idi ki, askerlikteki birinci ferik (=orgeneral) rütbesine eşitti. Hurşid Paşa, ferik (korgeneral) idi (H. T. Mecmuası).

(**) Başyâver, protokolde Başkâtip ve Başmâbeyincî'den sonra gelir. Bu asırlık nizamı Hurşid Paşa, kendi lehine bozmak istediği gibi, hiç alâkası olmayan makamları da Saray teşkilâtına müdahale ettirmek niyetindedir. Meşrutiyet'te eski geniş Saray teşkilâtı tamamen ilga edilmişti. Birçok kargaşalık olmuştu. Fakat her şeye yeni bir düzen vermek merakında olan Hurşid Paşa, hemen her meseleye karışmak istiyor, kendisini, hükümet tarafından Saray teşkilâtını, hattâ Hanedan'ı ıslah etmeye memur bir adam sayıyordu. Bu davranış, Paşa'nın hâtıralarında açıkça belli olmaktadır. Bu yüzden Saray'dan iyi intibalar edinememiş olarak ayrılmasını tabiî karşılamak lâzımdır. Bir Mâbeyn Başkâtibi'nin, Seryâver'in sözüyle hareket etmesini beklemek, görülüp işitilmiş şeylerden değildi (H. T. Mecmuası).

(***) Kurmay kıdemli yüzbaşı (H. T. Mecmuası).

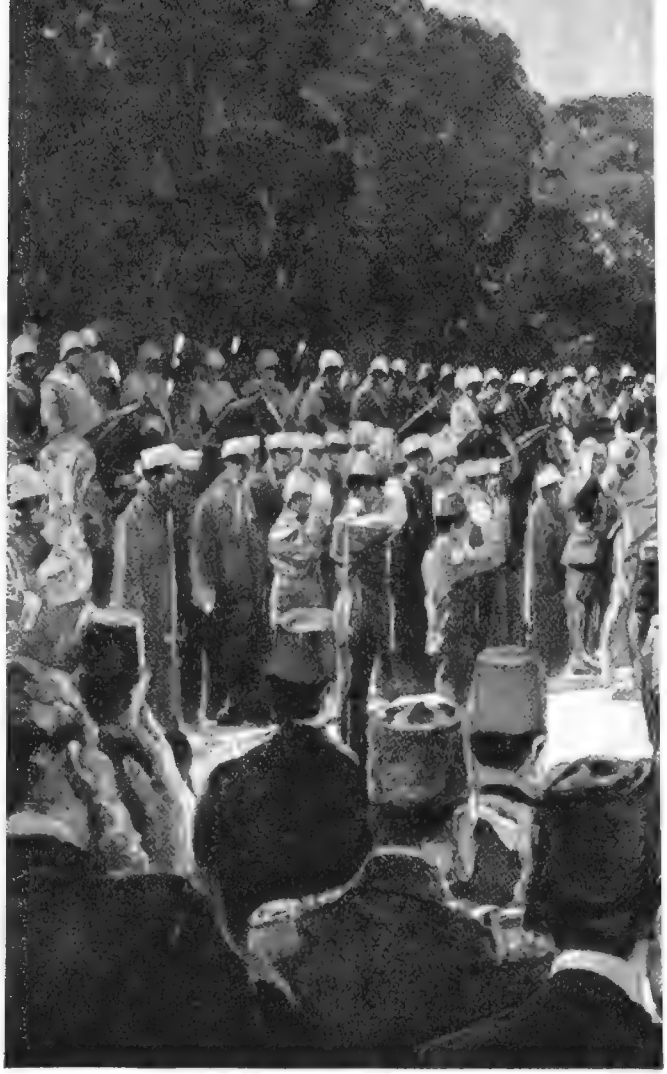

DÜŞÜNCELERİM

Saray'daki intibalarımı yukarıda kısaca anlattım. Bu ilk intibalardan husule gelen düşüncelerimi burada kaydetmek istiyorum.

Saray'a girdiğim andan itibaren anladım ki, Başkâtip, askerlikten gelen Saray memurlarını ve yâverleri çekememektedir. Onları ilk fırsatta bertaraf etmek, salâhiyetlerini kısmak arzusundadır. Daha Saray'a geldiğim ilk gün bana, Başkâtip'le Başmâbeynci'den başka hiçbir Saray memurunun saltanat kapısından girip çıkamayacağı tebliğ edildi. Ben de, sair memurlar ve zabitler gibi, koltuk kapılarından girip çıkıyordum. Ancak bunu hazmetmiş değildim. Aslında saltanat kapısı, Zât-ı Şâhâne'ye mahsus olmak lâzım gelir. Başkâtip'le Başmâbeynci'nin de bu kapıdan işlemeye hakları yoktur. Saray protokolünün incelikleri de, Meşrutiyet devri için lüzumsuzdu, hattâ fikrimce Meşrutiyet'e mugayirdi. Her şey Başkâtip'le Başmâbeynci'nin keyfine bırakılmıştı. Diğer Saray memurları onların emrindeydi. Ben 56 yaşında bulunuyordum ve feriklik rütbesine kadar yükselmiştim. Şundan bundan emir almamın doğru olmayacağı kanaatindeydim. Bu kanaatimde samimî idim. Şahsî bir gayem yoktu.

Memuriyetimin başında Zât-ı Şâhâne'den iltifat gördüm. Bu iltifat zamanla eksildi, belki yok oldu.

Sultan Reşad, bir merasim sırasında, saltanat arabasında.

Bu, kendiliğinden olan bir şey değildi. Zât-ı Şâhâne'ye bu suretle fikir veriliyordu. Fakat ben, aynı şekilde hareket etmeyi münasip görmedim. Yoksa ben de muarızlarımın aleyhine konuşabilirdim.

Halid Ziya Bey'in ve Hazîne-i Hassa nazırı Nuri Bey'in davranışlarını tasvip edemezdim. Lûtfi Simavi Bey, bunlar derecesinde tahakküm sevdasında değildi. Fakat onun da garip davranışları vardı. Halid Ziya Bey, mâbeyn başkâtipliği mevkiini, II. Abdülhamid devrindeki nüfuzuna kavuşturmak emelindeydi diyebilirim. Sabık Hakan devrinde Mâbeyn Başkâtibi olan ve vezir rütbesinde bulunan Paşa, nazırlara bile tahakküm ederdi.

Nuri Bey'in yerine Hazîne-i Hassa'nın başına Feyzi Bey getirilince, salâhiyetlerinin bir kısmı, Başmâbeynci'ye geçti. Ancak Lûtfi Simavi Bey, Fevzi Bey'in sunduğu evrakın ve masrafların ne olduğunu bilmeyerek imzasını atıyordu. Feyzi Bey, daha çok Halid Ziya Bey'in tesirindeydi.

Bütün bu düşüncelerin neticesi olarak, Saray'daki intibalarımı bir rapor halinde Sadrâzam İbrahim Hakkı Paşa'ya yazdım. Bu raporun bir nüshasını da Harbiye nazırı Mahmud Şevket Paşa'ya gönderdim:

Şevketlû V. Sultan Mehmed Reşad Han Hazretleri'nin tahta geçmesi üzerine Saray teşkilâtı hükümet tarafından yeniden ele alınmıştır. Fakat Başkâtip, Başmâbeynci, Hâzîne-i Hassa Nazırı, Seryâver, İstabl-ı Âmire Müdürü gibi en yüksek Mâbeyn erkânının salâhiyetleri tesbit edilmemiş ve bu memurların her biri, eskiden olduğu gibi, biribiriyle teşrik-i mesai etmeksizin kendi başlarına harekete başlamışlardır. Aynı kargaşalık, şehzade ve sultanlar hazretlerinin dairelerinde de görülmektedir.

Binaenaleyn Mâbeyn-i Hümâyûn gibi, saray-ı hümâyûnların, şehzade ve sultan saraylarının veya dairelerinin teşkilâtı da esaslı surette ele alınmak icap eder. Bu teşkilâtın yazılı bir nizamnâmeye bağlanmasında da zaruret vardır. Ben, bu nizamnâme için aşağıdaki tekliflerde bulunmaya cesaret ediyorum:

1. Bütün Mâbeyn memurlarının, mesul bir mercie tâbi kılınması,

2. Bütün Saray teşkilâtı kadrosunun tamamlanması ve eksik memuriyetlere derhal tâyinler yapılması,

3. Bazı kadrolarda şişkinlik varsa, memurların çıkarılması,

4. Kadro dışında ve maaşsız memurların Saray hizmetinde kullanılmaması,

5. Bütün memurların maaşlarının ve derecelerinin bir defterde tesbiti,

6. Az maaşlı çok memur yerine, kâfi maaşlı az, fakat muktedir memur kullanmak prensibinin kabulü,

7. Halen çalışan memurlardan ehil olmayanlarının başka hizmetlere nakli,

8. Mâbeyn memurlarının salâhiyetleri için bir nizamnâme yapılması,

9. Şehzadelerin orta tahsilden sonra, belirli bir yüksek tahsil yapmaları ve terbiyeleri için bir merciin tâyini,

10. Padişah sarayları gibi, şehzade ve sultan daire ve saraylarının (*) da bir nizama bağlanması,

11. Yeniden bir protokol sistemine gidilmesi ve buna göre merasim elbiselerinin tâyin edilmesi.

Eskiden beri sürüp giden, fakat devrimize uymayan bazı nizamların değiştirilmesi lüzumu, tabiî bir şeydir. Ben, seryâver sıfatıyla bir sene kadar devam eden memuriyetim sırasında, hâsıl ettiğim tecrübelere dayanarak, bu muhtırayı takdim ediyorum. Bir nüsha da, malûmat kabîlinden Harbiye Nezareti'ne gönderilmiştir. İktizây-ı halin ifasına inayet buyurulması bâbında emr-u irâde, Hazret-i menlehülemrindir.

13 Mayıs 326

Ser-yâver-i Hazret-i Pâdşâhî

Ferik

Hurşid

(*) Bazı şehzade ve sultanlar (imparatorluk prens ve prensesleri) padişahla beraber veya padişaha ait saraylardan birinde oturdukları halde, bazılarının müstakil sarayları vardı. Böyle müstakil sarayları olmayanların oturdukları yere «daire» denirdi (H .T. Mecmuası).

Bir müddet sonra Sadrâzam Hakkı Paşa'yı gördüm. Takdim ettiğim muhtıra hakkında mütalâasını sordum:

— «Muhtıranızın içindekiler güzel şeyler,» dedi; «fakat bilmem ne yapabiliriz?»

Bu mütalâa üzerine Sadrâzam'ın bir şey yapmak niyetinde olmadığını anladım ve bir daha kendisiyle bu hususta görüşmedim.

Gelecek Sayımızda:

Sadrâzam Beni Sofrasına Almadı

Hurşid Paşa'nın seryâverliği sırasında Harbiye Nazırı olan Mahmud Şevket Paşa, bir toplantı esnasında. Hursid Paşa ve Sâlih Hulûsi Paşa ile bir arada.

Tarih Kültürünüzü Ölçüyoruz

Bu sayfamızda iki ayrı test veriyoruz. Tarih kültürünüzün derecesini ölçmek için bunlara cevap vermeye çalışın. Birinci test **hangisi doğru**, diğeri **hatalar serisi** testleridir. Bunlara ayrı ayrı cevaplar vereceksiniz. Her birinden 7-10 puvan alırsanız tebrike değer bir tarih kültürünüz var demektir. 4-6 puvan alırsanız tarih kültürünüzü ciddî bir şekilde artırmaya çalışmanız gerektiği anlaşılır. 4'ten az puvan aldığınız takdirde tarihle hiçbir ilginiz olmadığı ortaya çıkar.

HANGİSİ DOĞRU

Soruların altına yazdığımız cevaplardan hangisinin doğru olduğunu işaretleyin her doğru cevap 1 puvandır.

1. İkinci Meşrutiyet hangi yılda ilân edildi?
   a) 1876
   b) 1901
   c) 1908
2. Anadolu Selçukluları'nın başkenti hangi şehirdi?
   a) Konya
   b) Bursa
   c) İznik
3. Kanunî Sultan Süleyman'ın babası kimdi?
   a) Fâtih Sultan Mehmed
   b) II. Sultan Bâyezid
   c) Yavuz Sultan Selim
4. Atatürk nerede doğru?
   a) Ankara
   b) Selânik
   c) İstanbul
5. Türk tarihinin en büyük ve muhteşem yüzyılı hangisidir?
   a) XV. Yüzyıl
   b) XVI. Yüzyıl
   c) XVII. Yüzyıl
6. Fuzûlî şiirlerini Türkçe'nin hangi lehçesinde söylemiştir?
   a) Çağatay
   b) Osmanlı
   c) Âzerî
7. Aşağıdaki meydan muharebelerinin hangisini Fâtih kazanmıştır?
   a) Otlukbeli
   b) Mercî Dâbık
   c) Mohaç
8. III. Napoléon, I. Napoléon'un nesi olur?
   a) Oğlu
   b) Torunu
   c) Yeğeni
9. Şehzade Camii'ni kim yaptırmıştır?
   a) Fâtih
   b) Kanunî
   c) IV. Mehmed
10. Fâtih'in meşhur portresini yapan İtalyan ressamı kimdir?
    a) Bellini
    b) Rafael
    c) Boticelli

HATALAR SERİSİ

Bu yazıda 10 tane büyük hata var. Bulacağınız her hata size 1 puvan kazandıracaktır.

«Sadrâzam Enver Paşa, 1913'te çıkan Birinci Cihan Savaşı'na, 1915'te Türkiye'yi de soktu. Enver Paşa, ihtiyar yaşına rağmen, çok tecrübesiz hareket etti. Savaşa girildiğini padişah olan II. Abdülhamid'den bile gizledi. Savaş sonu, bütün dünya gibi Türkiye'de de yıkım oldu. Türk imparatorluğu dağıldı ve Cezâyir, Irak, Suriye gibi bütün Arap eyaletleri ayrıldı. Müşir (mareşal) Mustafa Kemal Paşa, 19 mayıs 1920'de Samsun'a çıkarak, Millî Mücadele'yi teşkilâtlandırmaya başladı. Padişah V. Sultan Mehmed Reşad, Millî Mücadele'ye taraftar görülnmüyor, İtilâf Devletleri'nin dostluğunu arıyordu. 23 nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi, Sivas' ta toplandı. Millî Mücadele başladı.»

Cevaplar:

Hangisi doğru:
1 — 1908, 2 — Konya, 3 — Yavuz, 4 — Selânik, 5 — XVI, 6 — Âzerî, 7 — Otlukbeli, 8 — Yeğeni, 9 — Kanunî, 10 — Bellini.

Hatalar serisi:
1 — Enver Paşa, sadrâzam değil, harbiye nazırı ve başkumandan vekili idi, 2 — I. Dünya Savaşı 1914' de başladı, 3 — Türkiye savaşa 1914'te girdi, 4 — Sadr. Paşa ihtiyar değildi, ancak 33 yaşındaydı, 5 — Enver Paşa sırasında padişah V. Mehmed Reşad idi, 6 — Türkiye, Cezâyir' dahn 1830'da kaybetmişti, 7 — Bu sırada Mustafa Kemal Paşa'nın rütbesi müşîrlik (tümgeneral) idi, 8 — Atatürk 19 mayıs 1919'da Samsuna çıktı, 9 — Millî Mücadele sırasında padişah VI. Mehmed Vahideddin idi, 10 — T.B.M.M., Ankara'da toplandı.

Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları

Ağam Oruç Cezâyir'i Nasıl Fethetti?

ÖZET:

Barbaros'un ağabeyi Oruç Reis, ticaret maksadiyle Şam Trablusu'na giderken Rodos şövalyelerine esir düşer; Rodos kalesinde bir müddet esir kaldıktan sonra kaçıp kurtulur. Sonra Mısır Sultanı'nın hizmetine girer; Rodoslular'la çarpışır. Nihayet İzmir'e gelir ve gene denize açılır. Venedik gemileriyle savaşa tutuşur.

GEMİLER birbirine yanaştı. Leventler, kâfir gemilerine atladılar. Sonunda Venedik gemileri zaptedildi. 285 Venedikli esir alındı. 120 kadar Venedikli de öldü.

Düşman gemilerindeki mallar, Oruç Reis'in teknelerine aktarıldı. Tekneler o derece doldu ki, kaplumbağaya döndü; kımıldamaya iktidar yoktu. Şenlik içinde Midilli'ye geldiler. Ben Hızır Hayreddin, ağam İshak'la beraber, karındaşımız Oruç Reis'i limanda karşıladık. Bütün hısım ve akrabamız bizimle beraberdi. Öpüşüp kucaklaştık. Oruç Reis, Midilli'den çıkalı yıllar olmuştu. Bu kadar zamandan beri birbirimize hasret çekerdik.

Oruç Reis, Midilli'den İzmir'e gitmeye, velinimeti Sultan Korkut ve karındaşlığı Piyâle Bey'le görüşmeye karar verdi. Fakat tam bu sırada Midilli'ye bir haber erişti: Sultan Selim Han Hazretleri tahta oturmuş. Karındaşı Sultan Korkut'la hasım olmuş. Sultan Korkut ziyadesiyle korkup kaçmış. Oruç Bey bu haberi alınca pek üzüldü. Büyük karındaşı İshak Reis, ağam Oruç'a dedi ki:

— «Var imdi buralarda durma. Bu kışı İskenderiye'de kışla. Bakalım ne ola? Elindeki tekne Sultan Korkut'un ihsanıdır. Ola ki sana zarar erişe.»

Oruç Reis, daha hasret gidermeye vakit olmadan hepimizle vedalaştı. Midilli'den hareket etti. Kerpe adası açıklarında 7 düşman gemisini zaptetti. İskenderiye'ye geldi. Mısır Sultanı, Oruç Reis'in Yahyâ Re-

Barbaros Hayreddin Paşa (Nigârî'nin bir minyatürü).

is'le beraber 7 parça ganimet malı tekneyle İskenderiye'ye geldiğini haber aldı. Oruç, Mısır Sultanı'ndan gayetle sıkılırdı. Onun verdiği gemileri Payas'ta Rodoslular'a kaptırdığı için mahcuptu. Kendisini Sultan'a affettirmek için ganimet mallarından muhteşem parçalar ayırdı. 4 cariye ile 4 köle seçti. Sultan'a sundu. Sultan, pek memnun oldu. Oruç Reis'i ve yoldaşlarını konakladı. Ağam Oruç'a dedi ki:

— «Ey Oruç Kapdan, seni affettim. Cenâb-ı Hak, affedici kullarını sever. Gerçi benim 16 pare teknemi yaktırdın. Ama içinden bir tek levendin burnunu kanatmadın. Hepsini kurtardın, kâfire bir tek esir vermedin. Ben gemilerimin yanmasına kızmadım. Cenk ahvalidir, her şey olur. Senin dönüp yanıma gelmediğine kızdım. Ancak şimdi seni affettim. Hemen sağ olasın. Tekrar hatırımı aldın.»

Böyle deyip ağama çok ikram etti. Ağamın getirdiği hediyelerden fazla peşkeş verdi. Oruç ağam izin aldı. Kahire'den İskenderiye'ye döndü. Sultan, İskenderiye valisine emir yazmıştı. Vali, ağamı ve levendlerini ağırladı. Bir miktar safa ile vakit geçti. Bahar geldi. Oruç Reis, Sultan'a name gönderip gazaya çıkmak için izin istedi. İzin çıktı. Ağam, Kıbrıs sularına doğru açıldı. O sularda 5 aded Venedik teknesini ganimet aldı. Oradan batıya gitti. Tunus sahillerinde Cerbe adasına geldi. Ganimet malını Cerbe tacirlerine sattı. Her levendin payına 25 zirâ Venedik çuhası, 4 tüfek, 4 tabanca ve 171,5 altın düştü. Oruç, İskenderiye'ye giden bir gemi buldu. En âlâsından çuha, tüfek, tabanca ile 13-14 yaşlarında bir kâfir oğlancığı ayırdı. Mısır Sultanı'na gönderdi. Sultan:

— «Dünyada nimet hakkın gözeten ve iyilik bilir adam varsa,» dedi; «oğlum Oruç Kapdan'dır.»

Bu minval üzre ağama çok dualar etti. Aralarında muhabbet bir iken bin oldu. Ağam, Cerbe sularında avlanmaya devam etti. 5-10 parça gemi daha zaptetti.

«SANDIM Kİ DÜNYALAR BENİM OLDU!»

Biz gelelim memleket ahvaline. Sultan Selim Han tahta oturunca, karındaşı Sultan Korkut'la aralarında ihtilâf çıktı. Sultan Selim, karındaşının üzerine asker gönderdi. Aramadık yer komadı, fakat Sultan Korkut'u bulamadı. O! zaman kapdanpaşa, İskender Paşa idi. Gayetle zalim bir adamdı. Akdeniz'e çıkıp derya üzre iki kürekli bir kayık gezdirmezdi. «Sultan Korkut'un adamıdır» diye kaptanlara çok zulümler eyledi. Ben bunları işitince, Midilli'den ayrılmaya karar verdim. Bir tekneye buğday yükleyip alelâcele Şam Trablusu'na gittim. Buğdayı siyah arpa ile değiştirip Preveze'ye geldim. Burada arpamı sat-

tım. At, kısrak ve katır satın aldım. Preveze'nin karşısında Ayamavri adasına demir attım. Limanda yatar 24 oturak güzel bir gemi gördüm. Hayran oldum. Sorup öğrendim. Fettah Kapdan nam bir Türk'ün teknesiymiş. Fettah Kapdan yakınlarda ölmüş. Vârisleri, gemi satılsın diye buraya göndermişler. Bu teknenin âşık-ı şeydâsı olmuştum. Ne isterlerse verecektim. Nihayet 6 kese akçaya uyuştum. Gemiyi satın aldım. Sandım ki dünyalar benim oldu! Yeni tekneme bindim. Diğer gemilerimi de aldım. Akdeniz'i kuzeyden güneye baştan başa geçtim. Cerbe adasına geldim Ağam Oruç'la buluştum. İki karındaş «Nereye gidelim?» diye düşünürken, Tunus'a gitmeye karar verdik. Dedik ki: «Ömrün âhırı mademki ölümdür, bari gazâ yolunda can verelim.»

Ben, ağam Oruç ve Yahyâ Reis, her birimiz bir gemiye binip Tunus'a geldik. Tunus sultanına çıktık. Peşkeşlerimizi sunduk. Dedik ki:

— «Bize ülkenizde bir yer verin. Gemilerimizi orada barındıralım. Hak yoluna gazâ edelim. Aldığımız ganimeti Tunus pazarlarında satarız. Müslümanlar faydalanır, ticaret gelişir. Size de ganimet malından sekizde bir hisse veririz.»

Tunus Sultanı:

— «Pek mâkul söylersiniz gaziler,» dedi; «hoş geldiniz, safâlar getirdiniz. Ocak sizindir.»

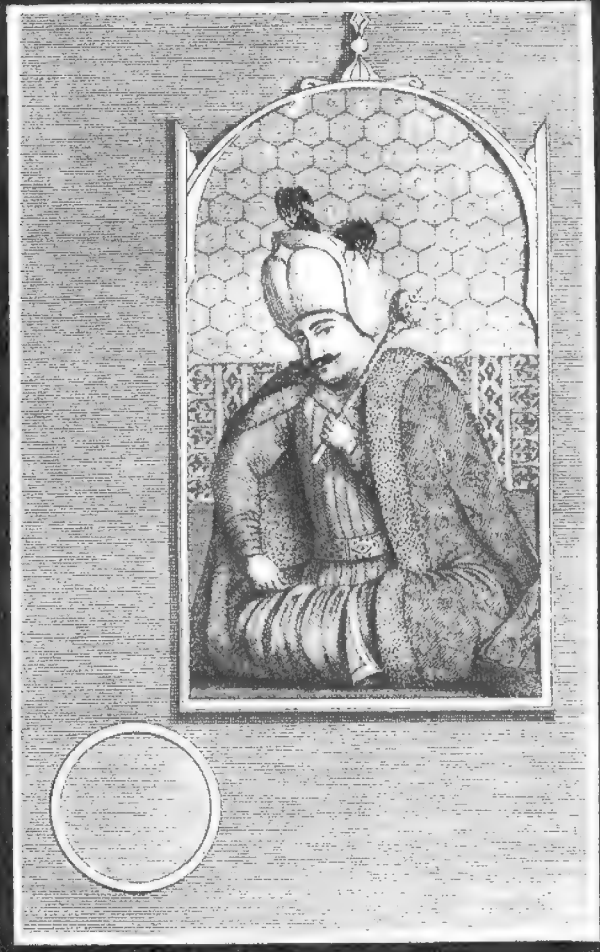

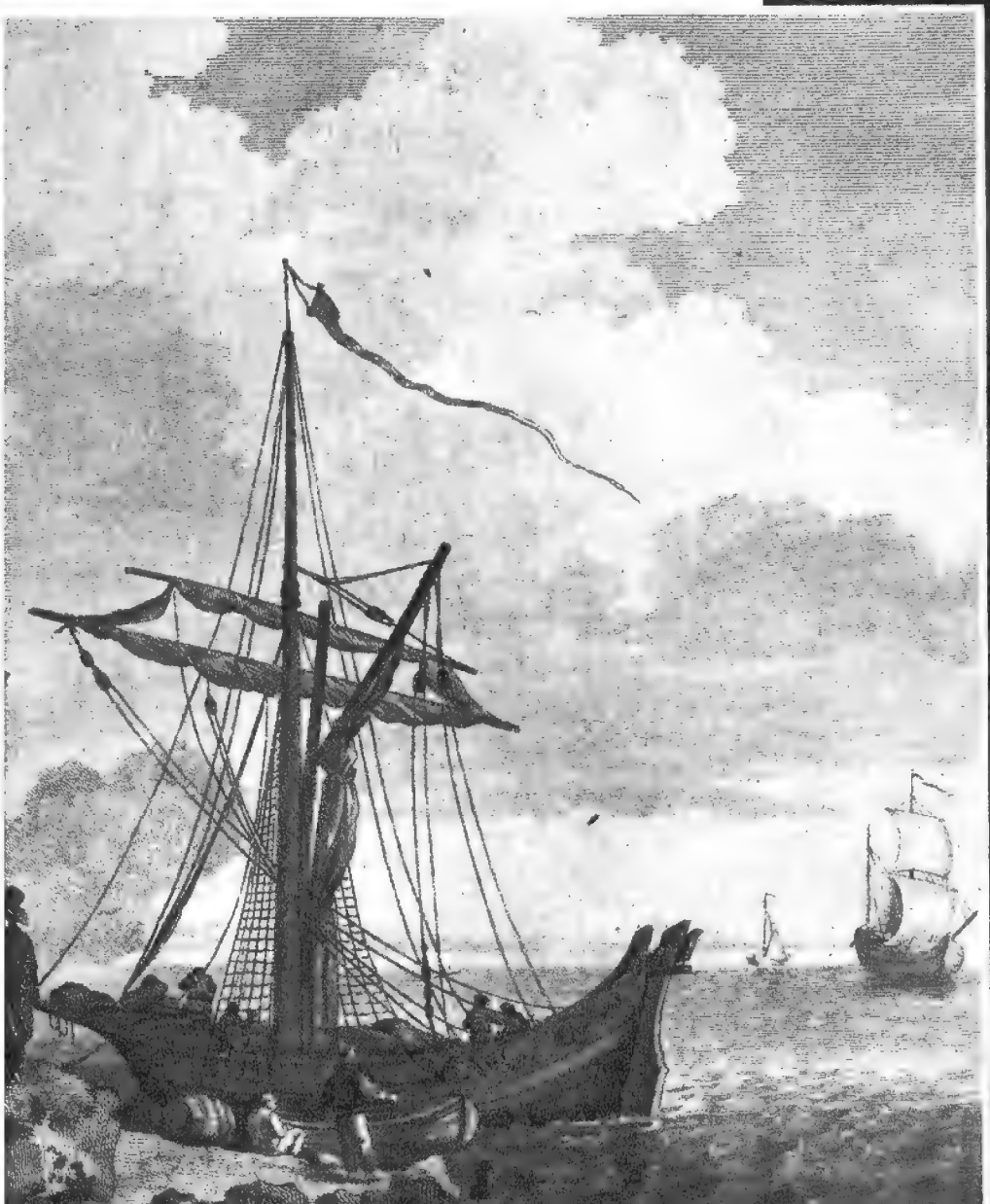

Solda Akdeniz sahillerini birbirine katan Barbaros'un ağabeyi Oruç Reis'in bir müddet esir kaldığı Rodos kalesi. Yukarıda Yavuz Sultan Selim Han.

Seferlerden elde edilen ganimetlerin bir kısmı Tunus Beyine verilirdi.

«GAZAN MÜBAREK OLA!...»

Sultan bize Halku'l-Vâd limanını verdi. Kışı bu limanda geçirdik. Baharda deryaya açıldık. 5 pâre gemimiz vardı. En yürükleri benim teknemdi. Sardunya adasına vardık. Bir korsan gemisini zaptettik. İçindeki 150 kâfiri esir aldık. Tam bu sırada ufukta bir gemi göründü ki, neûzubillah Bursa'nın Keşişdağı(*) kadar cüssesi vardı. Gemilerimizden birinin kapdanı Deli Mehmed'di. Çok yiğit bir delikanlı idi. Benim sağ kolumdu. Bize dedi ki:

— «Ey kapdan babalarım, izin verin, emredin, gidip bu gemiler devini ben alayım.»

Deli Mehmed'in şevkini kırmamak için izin verdim. Fakat onun teknesi, düşmanın teknesinin yanında fındık kabuğu gibi kalıyordu. Biz de Mehmed'in arkasına takıldık. Düşman teknesine yanaştık. İçinde bir tek can yoktu. Meğer uzaktan bizim gemilerimizi görmüş, sandallarına binip kaçmışlar. Tekneye çıktık. Ağzına kadar buğday yüklüydü. Deli Mehmed'i selâmladık:

— «Gazan mübarek ola,» dedik.

Ertesi sabah iki gemi daha zaptettik. Birinde bal, zeytin, peynir vardı. Diğeri bir Ceneviz teknesiydi. Demir yüklüydü. Dağ gibi ganimetle top, tüfek atarak Tunus'a geldik. Cümle gaziler doyum oldular. Sultan'ın hissesini ayırdık. Fakir fukaraya da çok mal sadaka ettik. Çok dualar aldık.

KÂFİRLER KORKMAYA BAŞLIYOR

O kışı gene Tunus'ta geçirdik. Bahar gelince sefere çıktık. 13 günde Mora'da Anapoli limanı açıklarına geldik. İspanya'ya gider büyük bir kâfir teknesine rasladık. İçinde 3-4 yüz cenkçi vardı. Altın işlemeli sancaklarımızı çekip toplarımızı ateşledik. Yedi defa düşman teknesine yanaşmak istedik. Yedincisinde yanaştık. Azîm cenk oldu. Fakat kâfir teknesini zaptettik. 150 yoldaşımız şehit oldu. 86 levend yara aldı. Öğrendik ki, kâfir teknesinde 525 kişi varmış. Bunlar'ın 183'ünü esir aldık. Gerisi ölmüştü. İçlerinde İspanya'da büyük bir memleketin valisi de vardı. Bir gemi daha zaptedip Tunus'a geldik. Ağam Oruç yaralanmıştı. Tunus'ta tedavi gördü, dinlendi. Ganimet malımız arasında 70-80 papağan ve 20 doğan kuşu vardı. Bunları Tunus Sultanı'na verdik. Bu seferden sonra namımız bütün kâfir memleketlerine yayıldı. Bizi ortadan kaldırmak için kâfirler ittifak eylediler. Dediler ki:

— «Oruç ve Hızır Hayreddin namında iki Türk peyda olmuş. Bu Hıristiyan düşmanı yılanlar ejderha olmadan, basalım, isimlerini yeryüzünden silelim. Şimdi fırsat verirsek, belli ki bu Türkler başımıza çok iş açar.»

İspanyol kâfiri bu minval üzere 10 pâre mükemmel kadırga donattı. Maksatları bizi yakalamaktı. Fakat onlar gelmeden biz deryaya açıldık. Ceneviz'e gitmek istiyorduk. Rüzgâr muhalefetinden Cezâyir sahillerine vurduk. Becâye nam Cezâyir kalesinin önünde demir attık. 10 pâre İspanyol kadırgası da bizi Ceneviz taraflarında bulamayınca Becâye'ye geldi. Sahil üzerinde cengi kabul etmek çok tehlikeliydi. Hemen deryaya açıldık. Kâfir kadırgaları kaçtığımızı sandılar, peşimize düştüler. Kâfi derecede sahilden açılınca ağam Oruç, hemen dönüp kadırgalara yaklaşmamızı emretti. Böyle bir şey beklemeyen düşman çok şaşırdı. Büyük cenk oldu. Hemen kadırgaların kapudâne teknesi olanına yanaştık. Koca kadırgayı ve diğer üçünü zaptedince ötekiler kaçtı. Varıp Becâye kalesi altına sığındılar. Oruç Reis, kale altına girip kadırgaları yakalamak istedi. Ben mâni olmak istedim. Ağamın emri, çok tehlikeliydi. Tedbir bu idi ki, aldığımız 4 kadırga ile Tunus'a dönelim, 6 kadırgayı kendi haline bırakalım.

4 GEMİ, 14 GEMİ OLMUŞTU!

Fakat çok atak olan ağam Oruç beni dinlemedi. Taarruza karar verdi. Halbuki Becâye kalesinde çok İspanyol kâfiri vardı. 6 kadırgadaki İspanyol, tekneleriini boşaltıp, kaledeki yoldaşlarıyla birleştiler. Ağam, kaleye hücum etti. Sahile çıktık. Kaleden üzerimize yağmur gibi top gülleleri ve tüfek misketleri yağıyordu. 60 şehit, bir o kadar yaralı verdik. Belki kaleyi düşürebilirdik. Fakat cengin en kızgın anında ağamın sol koluna bir misket isabet etti. Düşman bunu gördü. Kaleden çıkıp levendlere saldırdı. Ağamın ağır şekilde yaralanmasına çok üzülmüştüm. O hınçla 3-4 yüz levendle kâfirlere öyle bir giriş gir-

(*) Uludağ.

Barbaros'u kapdân-ı deryâ yapan Kanunî Sultan Süleyman Han (Nigârî Haydar Bey'in minyatürü)

Barbaros kardeşlerin çocukluklarını geçirdiği Bodrum limanından bir görünüş.

dim ki, melûnları kıra kıra kale kapılarına kadar sürdüm. 300 kâfiri öldürdüm, 150'sini esir ettim.

Daha fazla kale önünde durmak münasip değildi. Ağam Oruç yarasının şiddetinden kendinden geçmişti. Levendleri toplayıp gemilere bindirdim. Kâfirler kaleden gemilerimize gülle yağdırıyorlardı. Fakat Allah'ın inayetiyle hiçbiri isabet etmedi. 14 parça gemiyle Tunus'a döndük. Oruç Reis'in yarasını cerrahlar hoşça tımar edip sardılar. Amma ıstırabı günden güne arttı. Cümle cerrahlar toplandılar, bana geldiler:

— «Eğer karındaşının kolu kesilmezse âkıbet vahîm olur,» dediler; «sonra bizden bilmeyesin.»

Tunus halkı 4 gemiyle sefere çıkıp 14 gemiyle döndüğümüzü görünce ziyade şâd oldu. Ancak Oruç Reis'in kolcağızının haline cümle Müslümanlar ağladı. Cerrahlara dedim ki:

— «Ağam Oruç'un kolunu, kim kurtarırsa, onu terazinin bir kefesine oturtacağım. Diğer kefesine altın koyup ihsan edeceğim. İsterse beğendiği 10 esiri vereceğim.»

AĞAM ORUÇ'UN KOLU KESİLİYOR

Cerrahlar tekrar toplandılar. Meşveret ettiler. Fakat ağamın kolunu kesmekten başka çare bulamadılar. İzin verdim. Ağamın kolcağızın şehit edip kestiler. Tımar eylediler. Hüngür hüngür ağladım. Dedi ki:

— «Niçin böyle âh edip ağlarsın? Takdîr-i Rabbânî böyleymiş. Elden ne gelir? Elhamdülillah ki kolumu gazâda kaybettim. Bu saadet bana yeter.»

Gelecek Sayımızda:

Cezayir'de Bir Devlet Kurduk

Muzaffer Türk denizcilerinin Tunus'a gelişi büyük heyecan yaratmıştı.

Tarihe akan bir ay

Ocak

2 OCAK

Somali'nin başkenti Mogadişu'da yapılan 6. Dünya İslâm Kongresi sona erdi. Kabul edilen kararlar arasında Müslüman memleketler arasında gümrük resimlerinin azaltılması ve Müslüman ülkelerin katılacağı bir Afrika Ortak Pazarı için gayret sarfedilmesi de var.

4 OCAK

Bir müddetten beri Rusya'da bulunan teknik heyetimiz yurda döndü.

13 OCAK

Podgornly başkanlığındaki Rus parlâmento heyeti Türkiye'den ayrıldı. Heyet 4 Ocak'ta Ankara'ya gelmiş, İzmir ve İstanbul'u da ziyaret ettikten sonra Ankara'ya dönmüştü.

16 OCAK

Manisa'nın Kırkağaç ilçesinde öğretmenlerle köylüler arasında çıkan bir hâdise sonunda 14 kişi tevkif edildi.

● Churchill beyin damarlarında bir tıkanıklık sebebiyle hastalandı.

17 OCAK

Türkiye, Nükleer silâhlarla teçhiz edilen çok taraflı NATO nükleer gücüne katılmayı reddetti. A.B.D. Radyo ve Televizyon Şebekeleri: «Sadık dostumuz Türkiye'nin bu kararı almasının başlıca âmili, Türk-Rus yakınlaşmasıdır," diye neşriyat yaptılar.

21 OCAK

İran başbakanına sulkast yapıldı. 41 yaşındaki başbakan Hasan Ali Mansur, her zamanki gibi dilekçe vermek istiyen yurttaşlarının arasına karışan suikastçı tarafından tabancayla vuruldu.

22 OCAK

Millî bakiye esasını getiren yeni seçim kanunu Millet Meclisi'nce kabul edildi. Adalet Partisi ve Millet Partisi meclisi terketti.

● Askerlik süresinin emekliliğe sayılması Senato'da kabul edildi.

● Gromiko'nun Kıbrıs meselesinde hal yolunun federatif bir devlet kurmak olduğu şeklindeki resmî açıklaması Atina'da şaşkınlığa sebep oldu.

24 OCAK

Churchill öldü. Eski İngiliz başbakanı 16 ocaktan beri komadaydı. Kraliçe, Churchill'e kırallara lâyık bir cenaze töreni yapılmasını emretti.

26 OCAK

Atina'da, Öğrenciler Ruslar aleyhine nümayiş yaptı.

● Suikaste uğrayan İran Başbakanı yapılan bütün müdahalelere rağmen kurtarılamadı. Geceleyin öldü.

● Türkiye-Amerika görüşmeleri New York'ta başladı.

27 OCAK

Güney Vietnam'da askerler idareyi yeniden aldı. Bu 14 ay içinde 7. hükümet darbesi.

● Başkan Johnson'un hastalığı sebebiyle F. C. Erkin ile olan görüşmesi iptal edildi.

● Atom gemisi Savannah'ın Türkiye'yi ziyareti iptal edildi. Sebep olarak A.B.D. hükümetinin yaptığı 500.000.000 dolârlık sigortanın azlığı gösteriliyor. Amerika'nın kanaati ise Türk-Rus yakınlaşması sebebiyle, Türkiye'nin Rusya'yı gücendirmemek için bu seyahata engel olduğu merkezinde.

● Bir suikaste kurban giden İran başvekilinin yerine Emîr Abbas Huveydâ hükümet başkanlığına getirildi.

● Savunma Bakanı İlhami Sancar, Senato'da NATO silâhlı kuvvetler sayısının artırılması teklifini reddettiğimizi açıkladı.

● Fransa'nın II. Dünya Savaşı'ndaki ünlü kumandanlarından General Weygand 90 yaşında olduğu halde öldü. I. Dünya Savaşı'nda da çarpışan general, 1935'te emekliye ayrıldığı halde II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 1939'da yeniden vazifeye çağırılmıştı.

30 OCAK

Papa VI. Paul İnebahtı Savaşı'nda, Papalık kuvvetlerinin eline geçen Türk bayrağının iade edileceğini söyledi.

● Churchill için büyük bir cenaze töreni yapıldı. 6 saat 38 dakika süren törene 4 kıral, 1 kraliçe, 4 devlet başkanı ve 11 başbakan katıldı. Cenaze törenine temsilci göndermeye davet edilen 113 devletten yalnız Kızıl Çin daveti reddetmişti. Scotland Yard, törene katılan yabancı devlet ve hükümet başkanlarını korumak için 10 000 polis memurunu görevlendirdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda sadrâzamdan sonra en önemli devlet memuru olan: Şeyhulislâm ▶

Solda ulemadan bir zatın kıyafeti: sağda İstanbul Efendisi de denilen İstanbul Kadısı.

▼

II. SULTAN Süleyman devrindeki teşrifata göre evvelâ asesbaşı ve subaşı, sonra ulûfeli ve gedikli çavuşlar, ulûfeli ve gedikli müteferrikalar, çâşnigirler, altı bölük agavat, kapıcıbaşı ağalar, ulema, şeyhler, umera, nakibüleşraf, defterdarlar, nişancı efendi ve reis efendi, çavuşbaşı ağası, iki kazasker, vaktin vezirleri, Veziriâzam ve Şeyhulislâm gelir. Paşahı ata bindirir. Miralem dahi rikâbı (özengiyi) tutar. Mirahur Ağa ile Kapıcıbaşı Ağası da biri sağda, diğeri solda olmak üzere padişahın iki tarafından giderler.

İşbu merasim esnasında, Padişahın arkasından tahtıravan ve mehterhane ile kös gelir. Bunlar bayram alayı esnasında bulunmazlar. Camie gelince Şeyhulislâm, veya yokluğunda Nakibüleşraf, Silâhtar Ağa'nın elinden Hazret-i Muhammed'in olduğu rivayet olunan kılıcı alarak Padişahın beline takar. Halk arasında kılıç kuşatan zatın başkası olduğu rivayet edilir. Eski âdet gereğince Padişah tarafından yeniçerilere, cebecilere, topçu ve top arabacılarıyla, sipahi ve silâhtar askerlere «terakki» adı verilen bahşiş dağıtılır ki bu paranın miktarı eski zamanlarda üç bin yük akçaya kadar çıkardı.

Padişahın devlet idaresi hususunda, yani mühim harp ve sulh işlerinde Vezir, Vezir Kâhyası, Defterdar Efendi ve Reis Efendi'den ibaret olmak üzere mülkiye ricalinden dört zat ve Şeyhulislâm Efendi ile iki Kazasker ve Nakibüleşraf ve İstanbul Efendisi'nden ibaret olmak üzere ilmiye ricalinden beş zat müşaviri bulunurdu. Her iki sınıfın sayısı, ricalin başında bulunan Padişahla birlikte ona çıkar. «Devlet» derken halk bu on zatı kasteder. Bununla beraber bu değişmez bir kaide olmadığından, vakit vakit ve bu arada, Fâtih Sultan Mehmed ve III. Ahmed devrinde, birçok değişiklikler oldu. Netekim şimdi III. Selim devrinde dahi teşekkül eden ve Nizam-ı Cedid denilen yeni bir meclise âza tâyin olunan rical tarafından bilcümle devlet işleri görülmektedir.

DİVAN'IN TOPLANMASI

Diğer hususlarda Padişah bizzat karışmayıp Divan vasıtasıyla işleri idare eder ve hüküm sürer. Saray-ı Hümâyûnun ikinci avlusunun şimal tarafında, ortakapı ile içkapının arasında toplanan işbu divanın cephesinde yaldızlı kafesi ile bir pencere bulunur, arkasından Padişah konuşulanları dinler. Eski devirlerde Divanın haftada dört gün, (cumartesi, pazar, salı ve çarşamba günleri) toplanması usulden idi. Divan âzası daha güneş doğmadan Bâb-ı Hümâyûn önünde (bazıları da Divanhane önünde) toplanıp Vezirin gelmesini beklerlerken duacı tarafından yüksek sesle dua ve Fâtiha okunur. Buna mukabil Yeniçeri Ağası duacıya bir bahşiş verir. Vezirin gelmesinden sonra, vekiller ve ulemanın büyüklerinden bulunan divan üyeleri ata binmiş oldukları halde sarayın birinci avlusuna girip Divanın bulunduğu ikinci avluya geldiklerinde attan inerler; çünkü oradan at ile geçmek yalnız padişaha mahsustur.

Her sınıf asker derhal vezire selâma durup, kapıcıbaşı divanın içeri kapısından uzun ve yüksek ses-

Osmanlı Padişahlarının Taç Giyme Töreni Olan

KILIÇ ALAYI

Yazan:
P. G. İnciciyan

le «Buyurun!» der. Vezir divanhanenin önüne gelince saka tarafından vezire ve divan âzasına padişah helvahanesinden yazın şerbet ve kışın macun takdim edilmesi eski âdetlerdendir. Divan âzası kubbenin sol tarafında, divan esnasında hazır bulunan zatlar dahi kubbenin duvarla ayrılmış olan diğer tarafında yerlerini aldıktan sonra, Ayasofya camiinde hizmet gören iki kişi hazinenin önünde yüksek sesle Fethi Şerif Sûresi okurlar. Arkasından Reis Efendi divana girerek Vezirin eteğini öptükten sonra telhis kesesini (bu hususta aşeğıda izahat gelecektir) sol tarafına koyar. Ondan sonra divanın Devattar (*) Efendisi Vezirin önüne mendil ve sağına hokka ve kese ile para koyar. Bu para iane olarak fukaraya verilmek içindir. Daha sonra çavuşbaşı ağası elindeki gümüş asâsı ile yere vurarak herkesin hazır olduğunu haber verir. Bundan sonra Asesbaşı ve Subaşı tarafında arzuhaller ve dâvacılar içeri alınarak muhakemeye başlanır.

(*) Metinde devattar yazılmıştır. Hokka mânasına gelen divit olacak.

Mütercimin notu

Kılıçalayı törenine katılan saray erkânından: Kapıcıbaşı (başmâbeynci)

Meclis sona erince Saray-ı Hümâyûn'dan herkese rütbe ve derecesine göre yemek çıkar. İkinci avluda bulunan yeniçeriler dahi, hisselerini tarif edilmez bir çabuklukla alırlar, Sakabaşı ile sakalar Kethüdası tarafından yemekten evvel ve sonra âzaya yıkanmak için su takdim edilir. Eskiden yalnız vezirlere su takdim edilirken, Hicretin 960 (1553) tarihinde Kadızade denilen Kazasker Mahmud Efendi tarafından bu merasimin Kazaskerler için de icrası âdet olduğu gibi teşrifatta Kazaskerlerin o vakit bulunan Beylerbeylerinden önce gelmesi gene mumaileyh Mahmud Efendi tarafından vaz olunmuştur. Yemeği müteakıp veyahut hazine önünde adı geçen dualar okunduktan sonra Çavuşbaşı, Vezirden Mühr-i Hümâyûnu alıp Ruzname kesesini, Maliye defterhanesini ve Hazine-i Âmireyi mühürler ve gene mührü iade eder.

SEFİR KABULÜ

Şayet o günde sair hükümetlerden yeni bir sefir gelmiş bulunursa yemek sofrasında Vezir ile birlikte yer alıp maiyeti bulunursa onlar da Kaptanpaşa ve Nişancı Efendi gibi diğer ümera ile birlikte başka sofraya otururlar. Sefirler huzur-ı Hümâyûna, divanın toplandığı salı günleri kabul edilip o gün yemekten sonra Vezir divandan Padişaha nâme göndererek sefirin kabulü için müsaade ister ve Padişahın tahtında oturduğu odaya sefir ile beraber hıl'at giydirilmiş oldukları halde maiyetinden nihayet on kişi sokulup sefir ile bazı meşhur zatlara kürk giydirilir. Padişah tarafından ihsan buyurulan mezkûr kürk ve hıl'atler giydirildikten sonra kapıcılar ikişer-ikişer onların koltuğundan, ihtiyat tedbiri olmak üzere tutarlar. Pazar ve salı günleri Vezir Padişah huzuruna çıkarak emrini alacağı mühim hususları şifahen arz ettiğinden bugünlere **Arz günleri** denir.

Saray-ı Hümâyûnda ulûfe ve mevacip tevzii için olup izdiham bulunduğundan **Galebe divanı** ve ayakta olduğu için **Ayak divanı** denilen başka meclisler de toplanır.

PAŞA KAPISI

Ahali arasında her gün çıkan muhakeme, muhtelif dâvalar ve münazaalar ile şehrin idaresine ait ve umumiyetle memleket işlerine dair büyük ve küçük işlere gelince, Padişah bunların tesviyesini Vezir unvanını haiz olan vekîlline bırakmıştır ki günlük vakaları zapt ve neticelendirmek vazifesiyle yalnız o mükelleftir. Bu gibi hususların görülmesi için Saray-ı Hümâyûn'da olduğu gibi vezirin konağında dahi divan kurulur. Vezirin her gün icra-yı hükmettiği ve işleri yürüttüğü mezkûr divan, aynen Dîvân-ı Hümâyûn gibi, kuvvet ve ehemmiyeti haiz olup umumiyetle devletin idare merkezi sayılır ve vezirin konağına dahi **Paşa Kapısı**, yahut yalnız **Kapı** adı verilir.

Bâb-ı Hümâyûna yakın olan işbu Paşa kapısı büyük bir bina olup çeşitli daireleri vardır. 1788 milât senesinde yanmış olduğundan evvelkinden daha muhteşem olmak üzere tekrar yapılmıştır. Yukarı kat Vezirin hususî ikametgâhı olup binanın devlet işlerini görmeye mahsus diğer kısımlarında Vezirin idaresi altında işleri yürütmeye ve adalet icrasına memur olan bütün müdürler ve hâkimler toplanırlar. Bu işlerle vazifeli olmayan ekâbir, bu arada taşrada bulunan paşalar ve kumandanlar ve bazı ulema tarafından Paşa Kapısı'nda birer kapı kâhyası bulundurulup bunlar gündelik işlerden haberdar olmak ve bu hususlar hakkında efendilerine malûmat vermekle mükelleftirler.

Müdürler ve hâkimler her gün güneş doğmadan bir saat evel Paşa Kapısı'na gelip vazifelerini görür ve guruptan bir saat evvel Vezirin hususî izniyle ayrılırlar. Şöyle ki, Vezirin hususî hizmetine memur olanlardan biri gelip muayyen saatte adedleri üçe baliğ olan birinci derecede müdürlerin kapılarının önünde gayet ihtiramkâr bir vaziyetle eğilerek **izin** dedikten sonra bu müdürler evlerine gider ve diğer memurlar da onları takip ederler. Her pazartesi ve perşembe günleri Vezir tarafından divan kurulmadığından bugünlere **tatil** derler. Ancak erkân ve memurların tatil günü olmayıp bayram da olsa vazifeleri başında bulunmaya mecburdurlar. Şu kadar ki bu gibi günlerde öğle vakti vazifelerine son verirler. Yalnız Kâhya Bey diğer günler akşama kadar kalır. Dîvân-ı Hümâyûn kâtiplerine gelince, tatil günlerinde hepsinin iş başında bulunması lâzım olmayıp o günlerde nöbetle vazife görürler. Harp esnasında bütün erkân, kâtipler, velhasıl kapıya memur olan herkes ve Defterdar kapısıyla Defterhane kâtipleri Vezir ile birlikte sefere gidip İstanbul'da birer **vekil** bırakırlar. Vezirin vekiline **kaymakam** denir.

Yukarıda tafsilâtıyla anlatılan erkân ve memurların her birisinin kendine mahsus daire ve odaları vardır, erkânın en büyüklerini üç sınıfa taksim edebiliz: 1 — Vezir. 2 — Üç müdür, yani Kâhya Bey, Reis Efendi ve Çavuşbaşı. 3 — Altı Muavin ki Büyük Tezkireci, Küçük Tezkireci, Mektupçu Efendi, Teşrifatçı Efendi, Beylikçi Efendi ve Kâhya kâtibinden ibarettir. Vezirden başka bu dokuz zata **Kapı Ricali** derler. Bu hususta daha fazla tafsilât verebilmek için önce Vezir, sonra Kapı Ricali, nihayet üç müdürlerin maiyetinde bulunan memurlar hakkında aşağıda ayrı ayrı bilgi vereceğiz:

VEZİR-İ ÂZAM (*)

Vezir-i Âzam yük kaldıran mânasına gelip Arapça «vezr» mastarından gelmedir. Filhakika padişahın muavini olduğundan hükümet yükü onun omuzlarında olup kendisinden sonra gelen diğer vezirlerden ayrılabilmesi için Vezir-i Âzam denildiği gibi **Sadrıâzam** (**), **Sadr-ı Âlî, Vekil-i Mut-**

(*) Vezir kelimesinin «Vikaryus» kelimesiyle de benzerliği vardır. Filhakika Rumlar Vikaryus kelimesini aynı yerde kullanmışlardır.

(**) Sadr göğüs mânasındadır. Odanın göğsü addedilmesi caiz olan «sedir» kelimesi de buna benzer «Müellifin notu»

Devrin teşrifatına göre kılıçalayı törenine katılanlardan: Naki büleşraf.

Bir kazasker. İmparatorluk Türkiyesinin en yüksek ilmiye rütbesi kazaskerlikti.

lak, Sahib-i Mühr (*) ve **Sahib-i Devlet** dahi denir. Diğer vezirler gibi kendisine alelâde Paşa (**) denilen sadrâzam harp sırasında **serdar** adı verilip askerin başına geçen diğer vezirlere de **serasker** unvanı verilir. Padişah vezirine — devlet üzerindeki velâyet vazifesine işaretle— Lâla (daya mânasındadır) der. Vezirlik pâyesi başlangıçta Asya'da Araplar'ın kurduğu mutlak idare esnasında ihdas edilmiş olup Hazret-i Peygamber'den sonra gelen halifelerin ve sonra onları takip eden devletlerin birer veziri bulunurdu. Osmanlı mutlak saltanatı kurulur kurulmaz Orhan Gazi devrinde vezirlik memuriyeti de ihdas olundu. Önce taşrada bulunmuş paşalardan en ziyade hizmeti geçmiş ve itibar sahibi olanı vezirliğe getirilirken sonraları herkes vasıta ve gizli yollarla vezirliğe yükselebilmiş, hattâ Defterdar Efendiler'in, Yeniçeri Ağaları'nın ve Kâhya Beyler'in birden vezirlik rütbesini aldıkları olmuştur.

(*) Sahip, eski devirlerde zeki bir vezirin ismi olduğundan diğer vezirlerin de aynı isimle yadedilmiş olması muhtemeldir.

(**) Türklerde Paşa büyük evlât demektir. Geleneğe göre ilk vezir Sultan Osman'ın oğlu Alâeddin Paşa olduğundan halefi olan diğer vezirlere de Paşa unvanı verilmiştir.

«Müellifin notu»

Vezirliğe getirilen zat İstanbul'da bulunduğu takdirde Saray-ı Hümâyûna davet edilir ve Mühr-i Hümâyûn, yani padişahın mührü bizzat padişah tarafından kendisine teslim olunur. İşbu mühür ufak ve altından olup üzerinde padişahın tuğrası hakkedilmiş ve sâf altın telden örülmüş, ağzı altın zincirle büzülmüş bir kese içine konmuştur. Padişahtan her hususta kendisini temsil etmeye işaret olan mührü aldıktan sonra Vezir kuvvet ve nüfuz kazanmış olup padişahın yapabileceği her şeyi ifaya mezundur. Binaenaleyh o mührü pek ziyade hürmet ve dikkatle muhafaza eder ve daima koynunda bulundurarak yalnız her gün arz edilecek telhisi işbu mühürle mühürler. Sarayda toplanan divan sona erince işbu telhis Çavuşbaşı'nın elinden alınarak divan yanında olup devlet evrâkının muhafazasına mahsus olan defterhaneye konur.

Şayet vezirliğe getirilen zat İstanbul'da bulunmayıp taşra paşalarından biri olduğu takdirde saray erkânından biri, ekseriya Kapıcılar Kethüdası vasıtasıyla Mühr-i Hümâyûn ona ulaştırılır.

Vezir-i Âzam'ın aynen Padişah gibi din ve siyaset işlerinde mutlak salâhiyeti vayrdır ve Padişah'ın teşri ve icra kuvvetine iştirak eder. Padişah'tan başka herkesin üzerine hâkim olup gerek İstanbul'da, gerek taşrada bulunan ümera ve paşaların ulema ve diğerlerinin, asker ve başıbozukların, hattâ saray mensuplarının ve padişah ailesinin hayat ve mematı elindedir. Öyle ki Padişah'ın gezmeye çıktığı bir gün vezirlerinden biri az kaldı Vâlide-Sultanı saraydan çıkartıp katlettirecekti. Her nevi dâvalarda, yani siyasî ve âdi cürümlerde, ticarî anlaşmazlıklarda, ıslahat, askerlik işlerinde, malî işlerde ve mal müsaderesi hususunda Vezir-i Âzam hüküm verir.

VEZİR-İ ÂZAMIN İTİBARI

Vezir-i Âzam'ın haiz olduğu şeref ve itibar da büyük ve mutlak salâhiyeti ile mütenasiptir. Şöyle ki, diğer vezirler arasında yalnız kendisi istediği anda Saray-ı Hümâyûna gider, Padişah'la görüşür ve malûmat arz edebilir. İkincisi: Diğer devletler sefirleri Padişah huzuruna kabul buyurulmadan önce Vezir-i Âzam ile görüşür ve Padişah huzuruna çıktıklarında görüşme sırasında Padişah sükût edip saltanat tahtı yakınında bulunan Vezir, Padişah namına cevap verir. Üçüncüsü: Ulemadan başka taşrada bulunan bütün hükümet erkânı Padişah'a olduğu gibi Sadrâzama da her iki bayramda bağlılık nişanesi olmak üzere **Câize** gönderir. Dördüncüsü: Yeniçeri Ağası her çarşamba sabahı erkenden yeniçeri kâtibine kadar olan başlıca ocak ağaları beraberinde olduğu halde gelip Vezir'in önünde eğilir. Beşincisi: Cuma günleri cami-i şerife gidileceği vakit Kaptan-

Levni'nin bir minyatürü: Lâle Devri'nde hanımlardan kurulu bir saz takımı.

paşa ile rikâp ağaları, (yani saraydaki Büyük Mirahur, Kapıcılar Kethüdası, Küçük Mirahur) Padişah'a cami-I şeriften Saray-ı Hümâyûna kadar refakat ettikten sonra Paşakapısı'na da giderler. Yeniçeri Ağası da yalnız kendi evine memur olanlarla birlikte aynı vazifeyi yerine getirir. Altıncısı: Saray-ı Hümâyûn'da bütün devlet erkânı tarafından divan aktedildiği takdirde Vezire fevkalâde itibar gösterilir. Yedincisi: Sefer sırasında askerî ümeranın başı olarak orduyu büyük debdebe ile seferber hale koyar ve idare eder. Sancak-ı Şerif kendisine emanet edilmiş olup şehirden ayrılacağı ilk gün Kapanice denilen kürkü giyer ve mücevheratla süslü iki aded tüyden ibaret olan sorguclu serpuşu başına geçirir. Her ne kadar İstanbul'da kendisine bir vekil bırakır ise de şehirde veya taşrada çıkan büyük dâvalar gene kendisine gönderilip hem serdarlık, hem hâkimlik yüksek sıfatlarını şahsında toplamış olur.

Vezirin vazifesi içinde haiz olduğu bu fevkalâde salâhiyetler nispetinde dış debdebe ve haşmeti de diğer vezirlerinkinden farklı ve büyüktür. 1: Yukarıda görüldüğü gibi kendine mahsus çeşitli unvan ve lâkapıları vardır. 2: Sadaret tevcih edilir veya Mühr-i Hümâyûn geri alınırken kumaştan (*) hıl'at giyer. 3: İşbu merasim esnasında Saray-ı Hümâyûndan kapıya dönerken tezhipli gümüş serpuşları olan saray peykleri ile tüylü serpuşları olan Solaklar kendisinin yanında yürürler. 4: Resmî günlerde giydikleri kallâvî serpuş diğer vezirlerin serpuşuna benzemekle beraber giydiği kürk divan kürkü veya samur olup yüzü beyaz (*) seraser (**) ve diğerlerinin olduğu gibi kolları uzun ve sarkıktır. 5: Alayı vâlâ ile dışarı çıkar. Birçok Çavuşlar, Reis Efendi, Çavuşbaşı, iki Tezkireciler, Mektupçu Efendi, Teşrifatçı Efendi vesaire atlara binmiş oldukları halde ve önünden, Kapı hususî hademesi de yayan olarak arkasından giderler. 6: Alay ile giderken on iki aded süslü atlar alayı takip eder. 7: Bilhassa deniz üzerinde giderken debdebesi büyüktür. Çünkü Padişahın olduğu gibi Vezirin de on üç çifte kürekil ve örtülü kayığı vardır. Şu farkla iki kayık dışarıdan kırmızı yerine yeşil çuha ile kaplanmıştır. Kayığın arkasından dahi birçok büyükler hususî kayıklarla gelirler. 8: Paşakapısında haftada beş defa aktedilen divan büyük bir şatafat ve debdebe ile icra olunur.

(*) Metinde «istufe» deniliyor. «Mütercim»

(*) Kaptan paşanınki yeşil, Kaymakam paşanınki dahi kırmızı renkte olur.

(**) İpekli ve altın gümüş işlemeli kıymetli kumaş. «Müellifin notu»

Devrin yeniçeri tipleri: 1. Yeniçeri ağası; 2. Kulkâhyası; 3. Başçavuş 4. Ağanın yamağı.

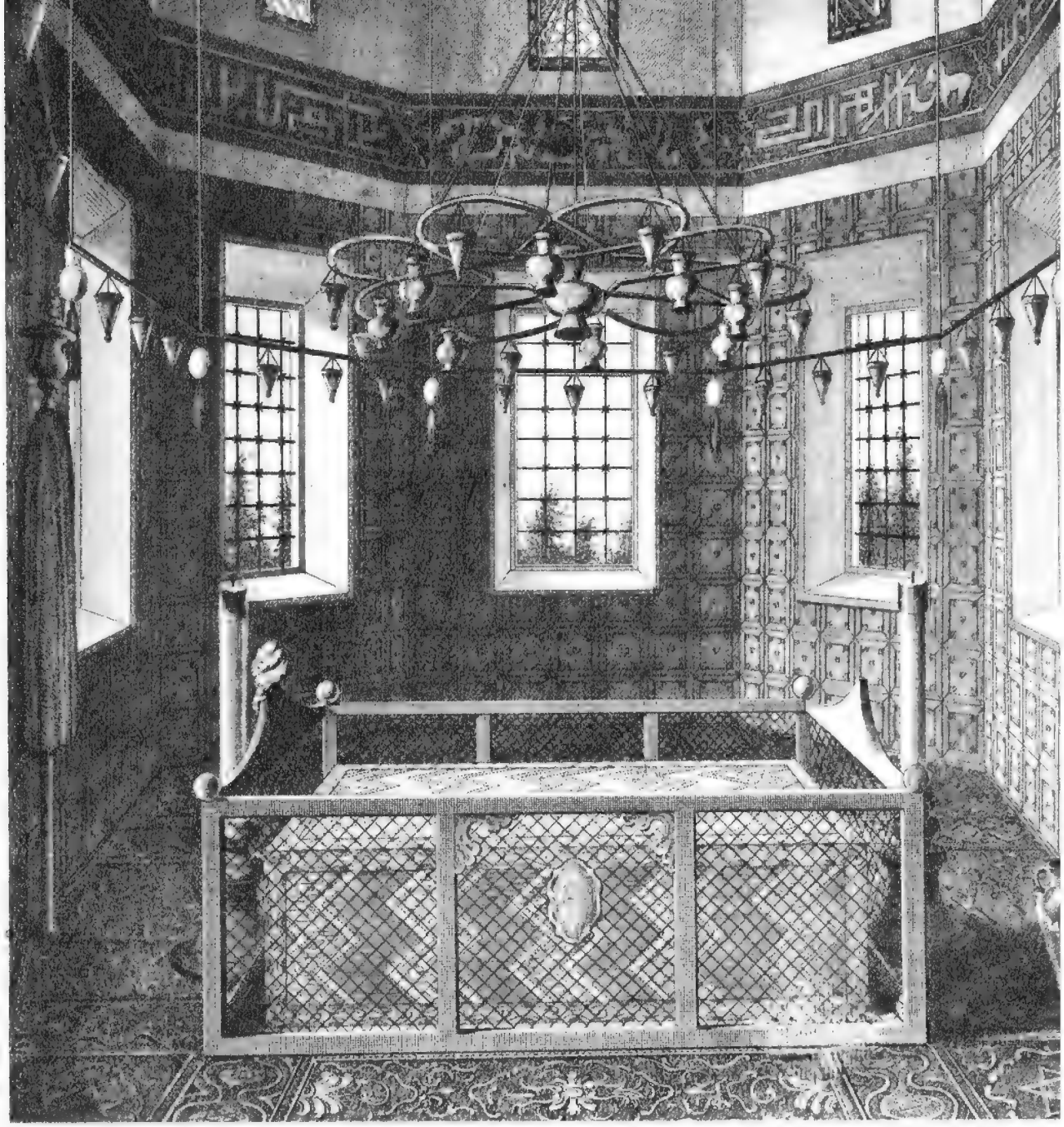

Kılıçalayı töreni Eyüpsultan'da yapılırdı. Gravür Eyüp türbesinin içini gösteriyor.

Eski devirlerde İstanbul'da Kubbenişîn vezirler (bu hususta aşağıda tafsilâtı verilecektir) bulunurken Vezir-i Âzam'ın bir üstünlüğü de vardı ki o da her perşembe iki kazasker ve salı günü de Defterdar Efendi alay ile kapısına gittikleri gibi ayda bir defa dahi on bir Rikâp Ağaları resmî elbiselerini giymiş oldukları halde arzı ubudiyet için gidip Kapıda aktedilen divanda hazır bulunurlardı. İşbu Rikâp Ağaları cumaları padişahlar selâmlık resmini bizzat icra eylemeyip de Vezir-i Âzam vekâleten bu töreni icra ettikleri esnada ona refakat ederlerdi.

Gerek İstanbul, gerek taşranın bütün işleri ve dâvaları bir araya gelince bunların hayli uğraştırıcı olacağı meydanda ise de bütün kanunlar ve kapıdaki küçük memurlar o suretle tanzim edilmiştir ki Vezir adalete azmetmiş bir zat olursa her şey âdlîâne ve süratle icra olunur. Divanın toplanmasıyla bütün işler günü gününe görülür ise de uzun uzun tetkiklere muhtaç olan hususlar orada halledilmeyip **Arz odası** denilen hususî bir odaya sevk edilerek orada inceden inceye tetkik edilir.

Gelecek sayımızda:

İmparatorluğun Devlet Ricali

Çelebi Sultan Mehmed türbesi Yeşil Türbe diye anılır. Türbenin eşsiz güzelliği dünyaya ün salmıştır. Orta sayfalarda verdiğimiz tablo Yeşil Türbe'nin içini gösteriyor.

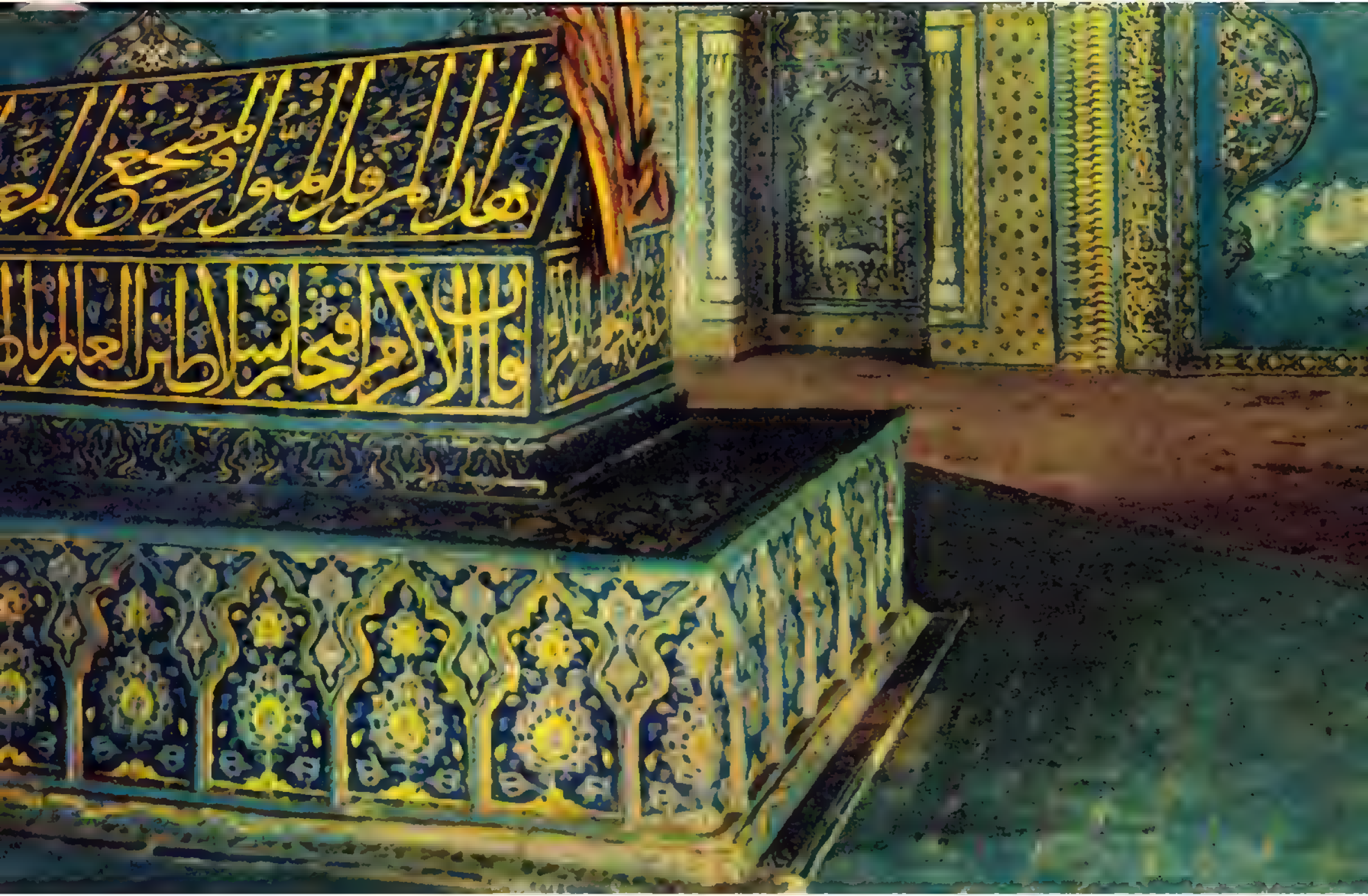

Tarihte Garip Olaylar

BÜYÜK ADAM OLMA SAN'ATI

Tanzimatın başı sayılan Mustafa Reşid Paşa, açıkelli, göniü tok; eskilerin «keremkâr» dedikleri, gerçek bir sadrâzama yakışır davranışta kimseydi. Kethudası Râşid Efendi anlatırmış:

«Bir gün affedilmiş vezirlerden Hekimbaşı İsmail Paşa, sadrâzamın yalısına gelir. İhtiyar halinde zor durumda kaldığından «evde çoluk, çocuk labada (bir çeşit kır bitkisi) ile sade ekmeğe endik!» diye dert yanıp, paşadan yardım diler. Reşid Paşa üzüntülerini bildirdikten sonra, kethudası Râşid Efendiyi çağırır. Bir kenara çeker. Kulağına: «İsmail Paşa Hazretleri'nin ihtiyaçları varmış. Hemen iki yüz lira hazırlayıp, kendilerine takdim ediniz!» diye emir verir.

Tesadüf bu ya, kethuda efendide o gün iki yüz lira yokmuş. O da, Mustafa Reşid Paşa'nın kulağına eğilip: «Bugün iki yüz lira mevcudumuz olmadığından, tanıdıklardan istemek gerekecek. Oysa İsmail Paşa sizden zengindir. Borç alıp da ona vermek günah olmaz mı paşam?» der. Reşid Paşa kaşlarını çatar:

«Râşid Efendi, İsmail Paşa'nın benden zengin olduğunu ben de bilirim; fakat vezirlik yapmış bir kimse başvurur da, ihtiyaç içinde olduğunu bildirirse, ben isteğini karşılıksız bırakamam. Git, nereden bulursan bul, parayı ver» diye çıkışır.

DÜNYANIN ÇEHRESİNİ DEĞİŞTİREN 40 DAKİKA

17 Ağustos 1943 günü akşamın genç saatlerinde 600 ağır bombardıman uçağından mürekkep bir RAF (İngiliz Kıraliyet Hava Kuvvetleri) filosu Kuzey Denizi'nin üzerinden geçerek Almanya topraklarına girdi. Ertesi gün yayınlanan tebliğde Almanya'daki Peenemünde araştırma merkezine hücum edildiği bildiriliyordu.

İngiliz casusluk teşkilâtı uzun müddet devam eden çalışmalardan sonra Peenemünde'nin uçan bombaların araştırma ve imal merkezi olduğunu öğrenmişti.

Almanlar, Peanemünde gibi sessiz sedasız bir yerden, düşmanların şüphe etmeyeceğinden o kadar emindiler ki, burada önemli bir savunma tertibatı bile almaya lüzum görmemişlerdi. Üstelik Berlin'i ve daha başka yerleri bombalamaya giden İngiliz uçakları Peenemünde'nin üstünden gelip geçiyor ve bir tanesinin bile oraya bir bomba bırakmak aklına gelmiyordu. Aslında bu, İngilizler'in bir taktiğiydi. Peenemünde üstünden geçen uçaklar fotoğraf çekiyordu.

Bombardıman tarihi olarak 17 ağustos seçildi. Bombardımanın önemi uçakların mürettebatına bile söylenmemiş, ancak Peenemünde'nin bir radar merkezi olduğu ve burada birçok bilginin yaşadığının tesbit edilmiş bulunduğu anlatılmıştı.

Her biri dört motorlu 600 ağır bombardıman uçağı çeşitli istikametlerden Peenemünde'ye doğru ilerlerken, Almanlar bunun gene Berlin'e yönelmiş bir hücum olduğunu düşünüyordu. Bu sayede 600 RAF uçağı hemen hemen hiçbir savunma ile karşılaşmadan bu çok önemli merkezi hallaç pamuğu gibi attılar. Son uçak filosu Peenemünde'den ayrılırken nihayet Almanlar'ın aklı başına gelmiş ve avcı uçakları düşmanın peşine takılmıştı. Vuku bulan savaşta İngilizler 41 uçak kaybettiler ki, böyle önemli bir savaş için pek mühimsenecek bir rakam değildi.

Ertesi gün burada yaşayan 7 000 ilim adamı ve teknisyenden en az 5 000'inin öldüğü anlaşıldı.

Bu bombardıman Almanlar'ın bütün plânlarını altüst etmişti. Bu sayede Almanlar 1943-1944 kışında gizli silâhlarını kullanmadılar.

Halbuki Peenemünde yok edilmeseydi Almanlar ulaştırma merkezleri, yığınak noktaları, limanları havaya uçuracak, belki de Normandiye çıkarması hiç yapılamayacaktı. Bu da dünyanın çehresini değiştirmeye yetebilirdi.

KIRILMAZ CAM TESADÜFEN BULUNMUŞTU

1904 yılında Benedictus adlı bir Fransız bilgini, laboratuvarında çalışıyordu. Rafların birinden içi boş bir şişeyi almak isterken elinden düşürdü. Taş zemin üstüne düşen şişe belki bin parça olmuş, fakat parçalar birbirinden ayrılmamıştı; şişe gene eski biçimini muhafaza ediyordu. Bu olay Benedictus'u çok şaşırttı. Düşündü, düşündü, sonunda şişeye bir kolodyon bileşiği koymuş olduğunu hatırladı. Bileşikteki eritici

madde zamanla uçmuş, geriye kalan selüloz nitrat şişenin duvarlarına sıvanmıştı. İlk bakışta şişeyi boş sanması, bileşiğin saydamlığından ötürüydü.

Birkaç gün sonra, gazetelerde bir otomobil kazasının tafsilâtını okudu. Otomobilde bulunanlardan biri, kırılıp dağılan cam parçalarından ciddî şekilde yaralanmıştı. Benedictus bu iki olayı birleştirdi. Artık kırıldığı zaman dağılmayan oto camlarının yapılmasına ilk adım atılmıştı.

ABD.'NİN EN POPÜLER C. BAŞKANI

Aristokrat bir aileden gelmeyen ilk Amerikan cumhurbaşkanı Andrew Jackson, aynı zamanda ülkenin en popüler başkanları arasındadır.

1829'da başkanlık görevine başlayan Andrew Jackson, Washington'a binlerce kişilik bir hayranlar grupuyla birlikte geldi. Öylesine seviliyordu ki, onun idareyi devralmak üzere başkente gelmek üzere bulunduğunu duyan hayranları yollara dökülüp kendisini karşıladılar. Hepsi de hemen hemen en basit halk tabakasından olan ve sayısı 10 000'i bulan bu hayranlar topluluğu onu Beyaz Saray'a kadar getirmekle yetinmedi. Her türlü polis kordonunu yararak, kapılardan, pencerelerden Beyaz Saray'a doldular.

Saatler sonra kalabalık nihayet dağıldığı zaman Beyaz Saray savaştan çıkmış gibiydi. Halı, mobilya ve kristal eşyanın gördüğü zarar binlerce dolârı buluyordu.

Duanın Kudretine İnancınız Yok mu?

AFRİKA kâşiflerinden Dr. Livingstone, bir yerli şefine buzun ne olduğunu anlatmaya kalkmıştı. Hayatı boyunca Afrika'nın kızgın güneşinden başka bir şey bilmeyen şef, gülmekten katılacak gibi oldu. Ona buzu anlatmak imkânsızdı. Beş duyunun dışındaki bütün hakikatleri reddedenler de dua hususunda bu Afrikalı vahşi gibi şüphe içindedirler.

II. Dünya Savaşı'nın mucizelerini inceleyen bir psikolog: **«Allah'ı bir dinamoya benzetebiliriz,** demiştir. Eğer dua ile ona bağlanabilirsek kudretinden faydalanır, bağlanmayı reddedersek faydalanamayız. Bu bizim tercihimize kalmıştır.»

Zamanımızda, duanın münakaşa kabul etmez kudretinin delilleri bir çok misallerde görülmüştür. İnsan oğlunun ihtiyaç duyduğu zaman kendisinden üstün bir kuvvete sığınmasının şaşılacak bir tarafı yoktur. Asıl şaşılacak olan, bunun şaşılacak bir şey olduğunu sanmaktır. George Washington'un Forge vadisinin karlarına diz çökerek Allah'tan yardım dilediği Abraham Lincoln'un iç savaş sırasında: «Allah'ın yardımı olmadan başarı kazanmamız mümkün değildir; ama O'nun yardımı olunca da hiçbir kuvvet bizi yolumuzdan alıkoyamaz» dediği bilinen bir gerçektir.

II. Dünya savaşı sırsında bir uçankalenin pilotu olan binbaşı Allen Lingberg şu ilgi çekici olayı anlatmıştır:

«Dokuz kişilik mürettebatımla Avustralya yakınlarında uçuyordum. Makinada beliren bir arıza yüzünden mecburi iniş yapmak zorunda kaldık. Uçağın batışı o kadar hızlı olmuştu ki, mürettebat ve ben, ancak kauçuk sandallarımıza binecek vakit bulabilmiştik. Yanımızda ne bir lokma yiyecek, ne bir damla içecek vardı.

Arkadaşların hepsi de çok bitkin görünüyordu. İçlerinde ümitsizliğe kapılmayan sadece kuyruk makinalı tüfek nişancımızdı. Bu Dallas'lı onbaşı, Albert Harnandez, kazanın ilk dakikalarından itiberen dua etmeye başladı. Çok geçmeden bize duasının kabul edildiğini hissettiğini, muhakkak kurtulacağımızı söyledi. Bunun üzerine hepimiz birden dua etmeye başladık. Üç gün, üç gece böyle geçti. Artık takatimizin tükeneceği sırada uzaktan bize doğru yaklaşan sandallar gördük. Bunlar Avustralya yerlileriydi. Siyah derili çıplak yerliler karadan yüzlerce mil uzakta, denizin ortasında ne arıyorlardı?

«Bunun sebebini kendileri, bana söylediler. Üç gün önce balıktan dönerken içlerinden gelen garip bir his, onları geri dönmeye ve bu tarafa kürek çekmeye sevketmişti. Onların geri döndükleri saatle, Hernandez'in dua ettiği saat aynıydı.

«Başımıza gelen ne olursa olsun, büyük ve mutlak kudrete bağlanmamızın, içimizdeki endişe ve şüphelerden çoğunu yok edeceği muhakkaktır.»

Nobel tıp mükâfatını kazanan Dr. Alexis Carrel şöyle der:

— «Dua bizim en büyük kudret ve gelişme kaynağımızdır, ama ne yazık ki, geliştirilmemiş, unutulmuş bir kaynaktır.»

Seçme Sözler

Her ülke, lâyık olduğu idareyi bulur.

Joseph de Maistre

Hürriyet ağacı, ancak zalimlerin kanıyla sulanınca gelişir.

Bertrand Barère

Ayakta ölmek, diz üstü yaşamaktan evlâdır.

Franklin D. Roosevelt

Allah mahvetmek istediği kimsenin önce aklını alır.

Euripides

İstanbul Saraylarında

Adım Adım

TOPKAPI SARAYI

Osmanlı İmparatorluğu'nun Hazineleri Arasında

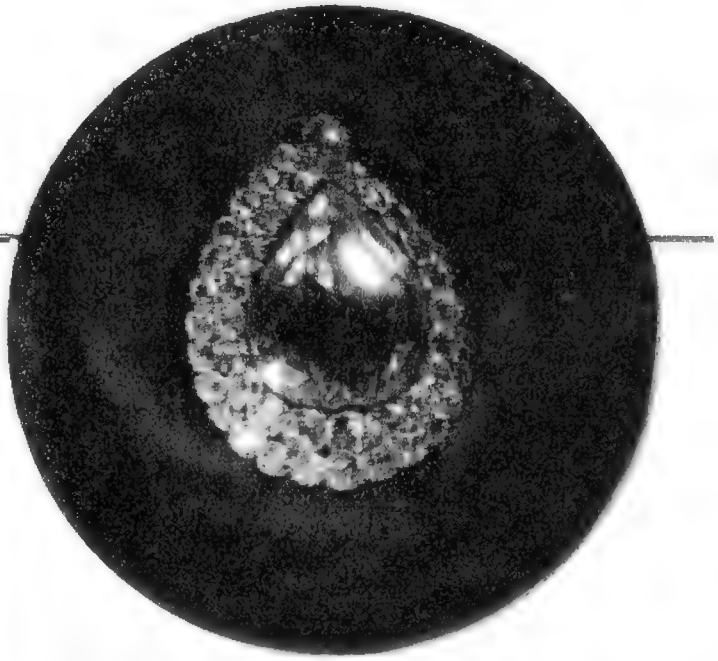

Başlıbaşına bir hazine değerindeki Kaşıkçı Elması.

RÖPORTAJ : ORHAN YÜKSEL
FOTOĞRAFLAR : TAMER GÜVENÇ

Levni'nin güzel bir minyatürü: III. Sultan Ahmed

TOPKAPI Sarayı: İstanbul'daki Türk saraylarının en büyüğü... İlk kısımlarını Fâtih'in yaptırdığı bu saray, bir bakışta, insana, saray sözünün ifade ettiği ihtişamlı manzarayla görünmez. Sebebi, sarayın geniş avlular içinde, perakende binalardan meydana gelmesi olsa gerek... Yoksa, yüzyıllar boyunca Türk padişahlarının oturduğu, İmparatorluğun, hattâ dünyanın idare edildiği Topkapı Sarayı'nın kendine has bir ihtişamı, bir güzelliği olduğu nasıl inkâr edilir.

Fâtih Sultan Mehmed, yeni bir saray yapılmasını emrettiği zaman, İstanbul alınalı 12 yıl olmuştu. 1465 yılında sarayın inşasına başlandı.

13 yıl sonra, 1478'de inşaat bittiği zaman, sarayı çepeçevre kuşatan sûrlar da tamamlanmış, İstanbul yeni bir saraya kavuşmuştu. Öte yandan İstanbul da 1471'den itibaren resmen İmparatorluğun tek başkenti olmuştu. Bundan sonra her geçen yıl, Topkapı Sarayı'nın tarihî değerini biraz daha artırdı, zenginleştirdi.

Topkapı Sarayı'nın ikinci kapısı, Bâb-üs-Selâm, bir Ortaçağ havası taşır.

SARAYI KUŞATAN SÛRLAR

Topkapı Sarayı'nın kapladığı saha, çepeçevre sûrlarla kuşatılmıştı. Deniz sûrları Sirkeci'den Ahırkapı'ya kadar uzanıyordu. Sahil ile, sûrların arasında dar bir rıhtım şeridi vardı. Bugün deniz sûrları hemen tamamen yıkılmıştır. Kara sûrları ise Ahırkapı'dan Bâb-ı Hümâyûn'a, oradan Soğukçeşme Kapısı'na kadar geldikten sonra Sirkeci istikametine dönüyor ve Sirkeci'de deniz sûrlarıyla birleşiyordu.

Sûrlarda, **Koltukkapısı** denilen küçük kapılardan başka üçü deniz, üçü de kara sûrlarında olmak üzere 6 tane büyük kapı vardı. Bunlardan Ayasofya'nın arkasında III. Ahmed Çeşmesi'nin karşısına rasiayan kapı **Bâb-ı Hümâyûn** diye anılırdı. Burası, bugün olduğu gibi, eskiden de Saray'ın giriş kapısıydı. Bundan sonra **Soğukçeşme Kapısı** gelirdi ki, bu kapı, bugün Gülhane Parkı'nın giriş kapısıdır. Daha ileride Sirkeci'ye doğru **Demirkapı** denen bir kapı daha vardı. Deniz sûrlarındaki kapılar da, Sarayburnu'ndaki **Topkapısı** ile, **Balıkhanekapısı** ve **Değirmenkapısı**'ndan ibaretti. **Saray-ı Cedîd-i Âmire** diye anılan bu saraya, daha çok kısaca **Yeni Saray** denirdi. Topkapı adı, deniz sûrlarında bulunan Topkapısı'ndan gelmiştir.

TOPKAPI'NIN ÜÇ KAPISI

Topkapı Sarayı'nın kapladığı saha, İstanbul'daki diğer saraylarla kıyaslanmayacak kadar büyüktür; öyle ki, sûrların uzunluğu 5 kilometreyi geçer. Bu büyük saha içinde, sarayı meydana getiren binalar ayrı ayrı dört avlu üzerinde toplanmıştır. Buralara girebilmek için iç içe üç kapıdan geçmek lâzımdır.

1. Kapı: Bâb-ı Hümâyûn

Kara sûrlarının üzerinde sarayın asıl giriş kapısıdır. Bir zamanlar yüzlerce yeniçeri tarafından muhafaza edilen bu kapı, bugün metrûk olmakla beraber gene de sarayın giriş kapısıdır. Bâb-ı Hümâyûn'dan girince birinci avluya geçilmiş olur. Avluya girince, solda Aya İrini kilisesi göze çarpar. Burası eskiden Askerî Müze idi. Sağ taraftaki arsada eskiden Maliye Nezareti vardı (1866'da yanmıştır). Avluda, sarayın ikinci kapısına doğru ilerlerken solda Darphane görülür. Burası eskiden beri devletin darphanesidir. Sağ tarafta bir duvar uzar gider. Duvarın ikinci kapıya yakın kısmında bir çeşme kalıntısı vardır. **Siyaset Çeşmesi**, yahut **Cellât Çeşmesi** diye bilinen bu çeşme, idam hükümlerini infaz eden cellâtların yıkandığı yer olduğu için bu adla anılagelmiştir. Eskiden ikinci kapının önünde kesik başların teşhir edildiği

bir taş vardı. **Seng-i İbret** diye anılan taş, Tanzimat'tan sonra kaldırılmıştır.

2. Kapı: Bâb-üs-Selâm

Fâtih Sultan Mehmed, Ortaçağ'a son verdi ama, emriyle yapılan sarayın bu ikinci kapısının görünüşü, insanı bir anda Otaçağ havasına götürüverir. Kapının iki yanındaki kulede tipik bir Ortaçağ tarzı vardır. Daha çok Orta Kapı diye anılan Bâb-üs-Selâm'ın iki yanındaki kulelerin altında kapıcı odaları bulunur. Devlet adamları ve vezirler **Kapı Arası** diye anılan bu bölümde hapsedilirmiş.

Orta Kapı'dan girince karşımıza çıkan geniş bahçe ikinci avludur. Eskiden bayram ve ulûfe merasimleri burada yapıldığı için, ikinci avluya **Alay Meydanı** denirmiş. Avlunun sağında **Matbah-ı Âmire** vardır. 20 bacasıyla dikkati çeken Matbah-ı Âmire'de eskiden sayısı 4-5 000'i bulan, bütün saray mensuplarının yemekleri pişirilirmiş.

Alay Meydanı'nın üçüncü kapıya doğru olan kısmında, solda, **Kubbealtı** diye anılan son derece güzel bir yapı vardır. Osmanlı tarihinde çok mühim bir yeri olan Kubbealtı Divân-ı Hümâyûn (Bakanlar Kurulu)un toplantı yeriydi. Bu yapının arkasında Hekim Ali Paşa Kulesi yükselir.

3. Kapı: Bâb-üs-Saâde

Bu kapıdan itibaren artık, doğrudan doğruya sarayın içine girilmiş olur. 3. Kapı, beyaz hadım ağalarının muhafazasında olduğu için, eskiden **Akağalar Kapısı** diye de anılırdı. Kapının iç tarafında üç büyük yuvarlak levha vardır. Bu levhalara altın yaldızlarla padişah isimleri yazılıdır. Padişahların, mühim devlet erkânını ve sefirleri kabul ettiği yer olan **Arzodası** Bâb-üs-Saâde'nin tam karşısına raslar.

Bâb-üs-Saâde'den geçince, sarayın üçüncü avlusu-

Sarayın birinci kapısı: Bâb-ı Hümâyûn. Burası eskiden olduğu gibi, şimdi de Topkapı Sarayı'nın asıl giriş yeridir. Altta, Topkapı Sarayı'nın üçüncü kapısı: Bâb-üs-Saâde.

na gelinmiş olur. Bu avluda bulunan Arzodası'nın arkasında III. Sultan Ahmed'in yaptırdığı kütüphane vardır. Üçüncü avlunun sol tarafında Harem dairesi, Hırka-i Saâdet dairesi ve Hasoda; sağ tarafında da aşağı kesimde Kethuda dairesi, yukarıda da **Hazine-i Hümâyûn** bulunur.

«... KİM BU HAZİNEYİ MANGIRLA DOLDURURSA...»

Osmanlı devletinde iç ve dış olmak üzere iki hazine vardı. Bunlardan dış hazine doğrudan doğruya devletin hazinesiydi. **Hazine-i Hümâyûn** diye anılan iç hazine ise padişahın hazinesiydi. Hazine-i Hümâyûn, Hazine Koğuşu efradı tarafından muhafaza edilirdi. Hazinenin ve hazine koğuşunun asıl mesulü ve başı Hazine Kethudası idi. Kethuda her hangi bir sebeple saraydan ayrılacağı zaman, yerine gelene, bütün hazineyi en küçük teferruatına kadar devretmek mecburiyetindeydi.

Hazine kapısı, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi dönüşünde kullanmış olduğu akik mühürle mühürlenirdi. Bu mühür Hazine Kethudası'nda bulunurdu. Hazinenin daima bu mühürle mühürlenmesi Yavuz'un vasiyeti sebebiyle olmuştur. Yavuz, Hazine'nin mühürlenmesini vasiyet etmiş ve:

> *«Benim altınla doldurduğum hazineyi (Hazine-i Hümâyûn = iç hazine) bundan sonra gelenlerden her kim mangır ile doldurursa, hazine anın mührüyle mühürlensin ve illâ benim mührümle mühürlenmekte devam olunsun»*

demişti. Bu bakımdan son zamana kadar onun vasiyetine riayet edilmiştir.

Hazine-i Hümâyûn'un açılması daima özel merasimle olur, Hazine Kethudası, bizzat mührü kontrol eder, sonra getirdiği anahtarla hazineyi açardı. Hazine açılırken Hazine ve Seferli koğuşlarında hizmetli olanlar kapının iki yanına dizilir ve kapı açılınca daima yirmi, otuz kişi birden içeri girerdi. Padişahlar da bazan hazineyi ziyaret ederlerdi. Zaten, yalnız padişahlar hazineye tek başlarına girebilirdi.

Yukarıda, Hazine Dairesi'nde II. Mahmud'a ait elmaslı askı. Yanda Sultan Mecid'in yaptırdığı iki şamdandan biri. Bu şamdan som altından yapılmıştır. 48 kg ağırlığındadır ve üzerinde 6482 tane pırlanta vardır.

Levni'nin nefis minyatürlerinden biri: Su taşıyan kadın.

Osmanlı padişahlarının cülûs merasimlerinde kullandığı bayram tahtı.

PADİŞAH DEVLETE BORÇ VERİYOR

Dış hazine, yani maliye hazinesi, para sıkıntısı çektiği zaman İç hazineden ödünç olarak para alır; ödeyecek duruma gelince de aldığı parayı geri verirdi.

Sadrâzam Sinan Paşa, 1593 seferinde, para sıkıntısına uğradığı zaman Kapıcıbaşı'sını İstanbul'a göndererek:

«Cümle evkaf ve emvâlim rehîn-i şer'î olsun; eğer edâ ve teslim etmeden ölürsem, satılsun, alınsun.»

diye Hazine-i Hümâyûn'dan borç para istemişti. Paşa'nın isteği dikkate alınmış ve 500 yük kara seferinde, 500 yük de deniz seferinde kullanılmak üzere kendisine 1 000 yük (100 000 000) akça) akçe gönderilmişti.

1595 yılında da maliye hazinesinde para kalmadığı için, İç hazineden buraya üç gün içinde 1 050 000 altın verilmişti. Bundan sonraki tarihlerde de iç hazineden, maliyeye borç para verilmiş, maliyenin sıkıntıda olduğu sıralarda bu para geri alınmamış, hattâ bazı hallerde iç hazinedeki gümüş eşya darphaneye gönderilerek para kesilmişti.

Padişah hazinesi daima devlet hazinesinden ayrı olagelmiştir. Savaşlarda elde edilen ganimetlerden beşte biri kanunen padişahın olurdu. Saray ve başka gayrimenkuller de padişah hazinesine dahildi. Padişahlar bunları satamaz, ancak gelirinden istifadeyle iktifa ederlerdi.

Hazine muhteviyatı özel defterlere kaydedilir, her hangi bir sebeple hazineden çıkarılan eşya olursa, yanına hangi maksatla çıkarıldığına dair şerh verilirdi. Bu usul hemen hemen Tanzimat'a kadar devam etmiştir. II. Sultan Mahmud zamanındaki Vak'a-i Hayriye'den sonra Topkapı Sarayı'nın bütün elemanları değiştirilmiş, acemiler iş başına getirilmiştir. Bu tarihten sonra hazine defterlerinde yeni kayıtlara raslanmamaktadır.

TÜRK İMPARATORLUĞU'NUN HAZİNELERİ ARASINDA

İmparatorluk hazinesi muhtelif siyasî olaylar sırasında yağma edilmiş, maddî zenginliği çok azalmıştır. Bütün bu eksilmeye rağmen, bugün teşhir edilenler, gene de ziyaretçilerin gözlerini kamaştırmaya devam etmektedir. Topkapı Sarayı Müzesi'nin Hazine dairesi, dünyanın başka müzelerindeki hazinelerin hepsinden değerlidir.

Hazine dairesinde ilk göze çarpan, elmas, pırlanta ve zümrüt bolluğu ile, eşyaların işçiliğindeki büyük ustalık. Halen teşhirde olan eşyalar arasında, Kur'an, sorguç, yelpaze, şamdan, ibrik, saat, kalkan gibi hepsi birbirinden değerli birçok eşya var. Hazine dairesinin en dikkati çeken eşyaları arasında bayram tahtı ve İran'dan getirilen taht vardır. Bayram tahtı baştan başa altın kaplı; üstü kakma taşlarla süslüdür (Geçen sayımızın 50-51. sayfalarındaki tabloda III. Selim'in oturduğu taht).

İran'dan gelen taht hakkında Müze müdürü şunları söyledi:

— «Bu hususta iki rivayet var: Birincisi, Yavuz Sultan Selim'in İran

İran Tahtı. Bu tahtın Şah İsmail'den ganimet olarak alındığı veya Nadir Şah tarafından bize hediye edildiği münakaşa mevzuudur.

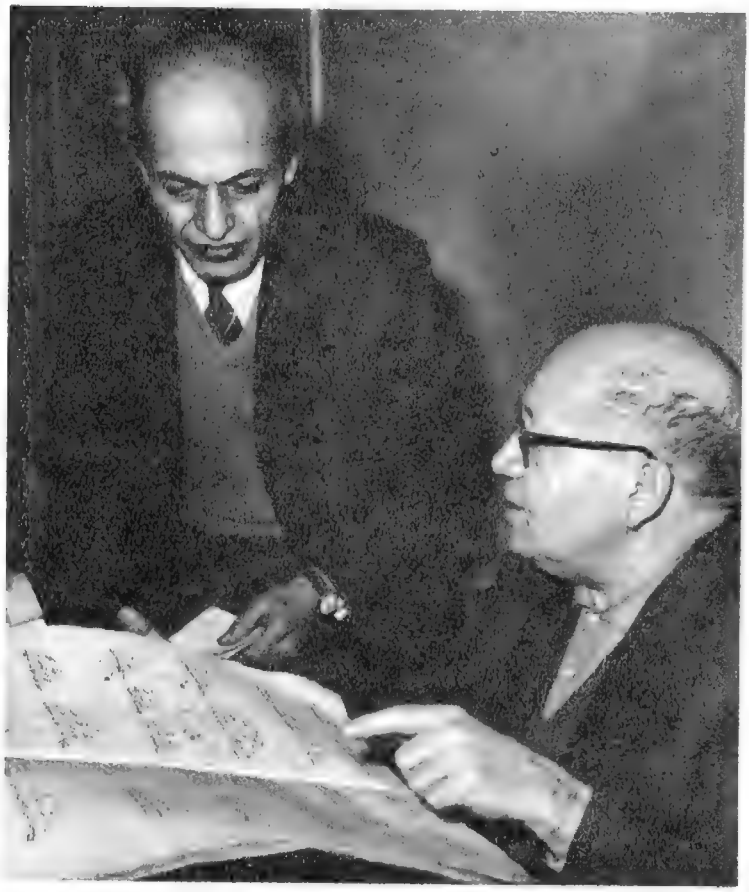

Müze Müdürü Sayın Hayrullah Örs, Yazı İşleri Müdürümüze hazine tadat defterleri üzerinde izahat veriyor. Hayrullah Örs, tahtın ganimet olarak alınmadığına, Nadir Şah tarafından hediye edildiğine kani.

seferinden dönüşte getirdiği ve tahtın Şah İsmail'e ait olduğu merkezinde. Fakat Saray'daki Çaldıran ganimet defterinde böyle bir kayıt yok. Bana kalırsa taht, Nadir Şah tarafından, münasebetlerin düzelmesi için 1747'de I. Mahmud'a hediye edilmiş. Mehdî-i Esterâbâdî adındaki İranlı tarihçi, eserinde, İstanbul'a hediye olarak bir taht getirdiğini de kaydediyor. Nitekim daha önce Şah İsmail'in diye teşhir edilen taht, şimdi Nadir Şah hediyesi olarak teşhir edilmektedir.»

HAZİNE DEPOSU

Depo sözünün insana çokluk, bolluk duygusu veren bir mânası var. Müze Müdürü Sayın Hayrullah Örs:

— « 'Hazine dairesindeki eşyaların hepsini teşhir edemiyoruz. Yerimiz müsait değil, onun için bir kısmı depoda' » deyince şaşırmamak mümkün mü?

— «Hazinenin bir de deposu mu var?»

— «Elbette.»

— «Orasını da görmek mümkün mü?»

Topkapı Müzesi'nin çok nazik müdürü, bu isteğimizi hemen yerine getirdi. İç içe birçok kapılardan geçtikten sonra depoya geldik. Burada sayısız değerli saatler, Kur'an-ı Kerimler, sorguçlar ve ayrıca, sıra sıra madenî dolaplar var. Onların içinde ne var acaba? Hazine deposu bu, rasgele şeyler konacak değil ya.

Bir tanesi açıldı. Birçok kutu ve torbalar.

— «Bu torbalar elmas, vesair kıymetli taşlarla dolu, hepsi sayılmış ve mühürlenmiştir. Tahta kutularda at başlıkları var.»

Tahta kutulardan biri açıldı. Başlı başına bir hazine değerinde iri elmaslarla süslü bir başlık gözlerimizi kamaştırdı.

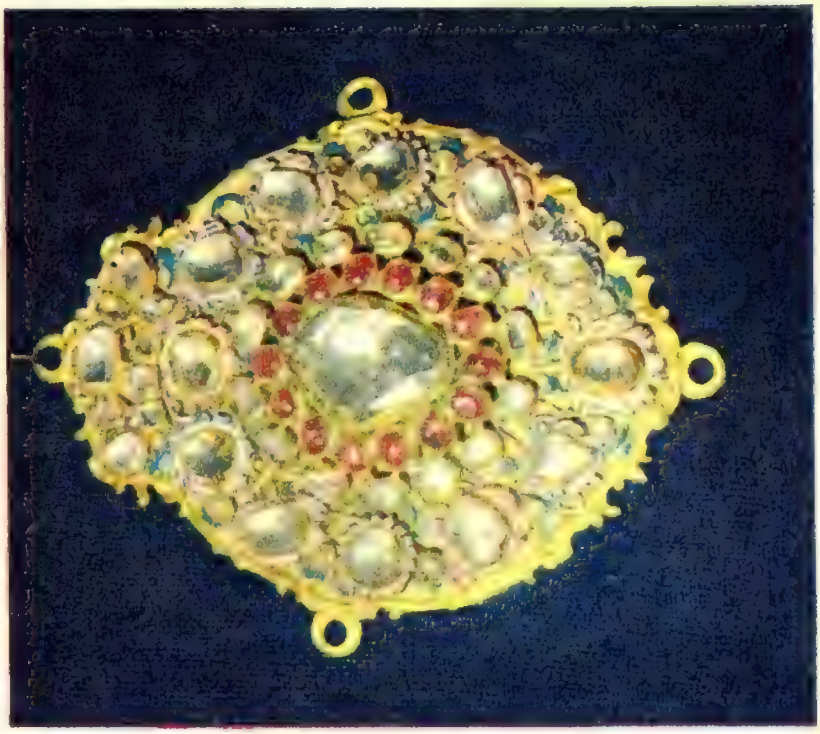

Sağda: I. Ahmed zamanına ait değerli mücevherlerden: Şebçerağ elması. Aşağıda: II. Mahmud'a ait altın şamdanlar ve II. Abdülhamid'e ait çekmece.

Minyatür üstadı Levnî'nin bir başka eseri: Saki

Yukarıda solda Hazine deposundaki çelik dolaplardan biri. İçindeki torbalar, elmas vs. kıymetli taş dolu. Kutularda elmaslı, pırlantalı at başlıkları var. Sağda, Hz. Yahya'nın altın bir mahfaza içindeki eli ve kafatası parçası.

— «Diğer dolaplar da aynı şekilde, kıymetli eşya ile doludur. Bunların hepsi de teşhire lâyık ama, yerimiz müsait değil.»

İmparatorluk hazinesinden bugüne kalanları gördükten sonra, eski zenginliği düşünmek insanın aklını durduruyor. Tevekkeli değil, Osmanoğulları dünyaya hükmetmişl

KAŞIKÇI ELMASI VE ALTIN ŞAMDAN

Hazine dairesinin asla akıldan çıkmayacak iki mühim eşyası, hiç şüphesiz som altından şamdanlar ve Kaşıkçı elması.

Şamdanlar iki tane. Her birinin ağırlığı 48 kilo. Her biri 6282 tane pırlanta taşla süslenmiş. Yani ikisi 96 kilo som altın ve 12 564 tane pırlanta!... 1841'de Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılan şamdanlar maddî değerleri bir yana, güzellikleriyle de dikkati çekiyor.

86 kırat ağırlığındaki Kaşıkçı elması ise tek başına bir vitrini işgal ediyor. Dünyanın sayılı elmaslarıyla boy ölçüşecek değerdeki bu eşsiz elmas, değil bir vitrini, bir hazineyi bile başlıbaşına dolduracak değerde. Etrafı iki sıra halinde 49 pırlantayla çevrilmiş.

Kaşıkçının bir tuhaf hikâyesi var. Fi tarihinde Yedikule'de oynayan çocuklar bulmuş bu elması. Çocukların annesi, elması bir kaşıkçıya vererek yerine birkaç kaşık almış. Bunun için elmasın adı Kaşıkçı olarak kalmış. Bu elmas hakkında en eski kayıt I. Abdülhamid zamanında. O zamanki kayıtlarda «Kaşıkçı tâbir edilen kebir elmasıı yüzük, 30 dirhem» diye bir kayıt var. Ancak küçük bir yumurta büyüklüğündeki Kaşıkçı elmasının yüzük olarak kullanılmasına imkân yok. Yüzük olsa bile, 30 dirhemden, elmasın ağırlığını çıkardıktan sonra geriye kalan altın miktarı o kadar az ki, bu büyüklükte bir taşı tutmasına imkân yok.

— «O halde» diyor, müze müdürü, «kayıtlarda bahsedilen Kaşıkçı elmas bu değil. 26 kıratlık bir başka elmas var, ben onun Kaşıkçı olacağını tahmin ediyorum.»

— «Peki bu elmasın menşei ne olabilir?»

— «Bunun Pikot elması olması çok muhtemel. Bilyorsunuz, bu elması bir İngiliz subayı Hindistan'dan getirmişti. Elmas, ondan Napoléon'un annesine geçmiş, o da Tepedelenli Ali Paşa'ya satmış. O tarihten itibaren bu 86 kıratlık elmasın kaydına raslanmıyor. Öte yandan Tepedelenli idam edildikten sonra hazinesi bulunamadı. Bence bu hazine bulunmuş ve Saray'a intikal etmiştir. Bu elmas da meşhur Pikot elmasıdır.»

Pikot elması veya değil. Kaşıkçı, bir ışık kaynağı halinde muazzam bir şey. Sadece etrafındaki 49 pırlanta bir hazine değerinde. Bunların beheri, en azından 10 000 lira olsa... sadece o pırlantalar yarım milyon... Ya şamdanlar?... Şamdanlardaki 12 564 pırlanta... Üst üste her biri en azından birkaç bin lira olsa...

Şu kadar lira, bu kadar lira!... Biz, XX. asrın maddî çerçevesinde her şeyi paraya vurmaya öyle alıştık ki... Evet, hazine dairesindeki eşya, gerçekten dünyanın bütün hazineleriyle boy ölçüşecek maddî değerde. Ama bizi neden sadece maddî değer ilgilendirsin? Oradaki eşyadan her birinin, bizim için öylesine mânevî değeri var ki, dünyanın parası bir araya gelse, onlardan bir tekini satın almaya yetmez.

Gelecek Sayımızda:

Topkapı Sarayı'nın bugüne kadar ziyarete açılmamış; esrar dolu kısmı

HAREM DAİRESİ

Arkeoloji tarihinin en büyük keşfi

TUTANKAMON'UN HAZİNELERİ NASIL BULUNDU

Tutankamon'un mumyası, lâhit açılınca, bu şekliyle arkeologların karşısına çıktı.

TUTANKAMON'UN TAHTI

Eşsiz bir tarihî sanat eseri olan bu tahtın en ilgi çekici tarafı arkalığıdır. Üst tarafta birbiriyle birleşen iki kalın ve som altın levhadan yapılan arkalığın ön tarafındaki şahane tablo kıral ve kıraliçeyi temsil etmektedir. Sarayın salonlarından birini gösteren tabloda Tutankamon bir tahta oturmuştur. Kıraliçe karşısında ayakta durmakta ve firavunun omuzuna koku sürmektedir. Altın üzerine kabartma olarak yapılan desenler, cam, fayans ve renkli taşlarla süslenmiştir. Arkalığın arka kısmındaki altın levhada ise başları taçlı dört kobra yılanı vardır.

BUNDAN 3 300 yıl kadar önceydi. Genç firavun Tutankamon hayata gözlerini yumuyordu. Bu vakitsiz ölüm, Mısır hükümetini ve hanedanını büyük bir yasa boğmuştu. 12 yaşlarında tahta çıkan bu güzel yüzlü, genç firavunu herkes çok seviyordu, onun kaybı âdeta hükümeti şaşkına çevirmişti. Belki bu büyük acının da tesiriyle Tutankamon için şahane bir mezar yapılmasına ve mumyalanmış cesedinin, büyük bir hazine ve tahtıyla birlikte oraya gömülmesine karar verdiler. Bu karar en kısa zamanda gerçekleştirildi. Nil yakınlarındaki Kırallar Vâdisi'nde hazırlanan mezara, sayısız eşya ve kat kat sandukalar içinde Tutankamon'un cesedi yerleştirildi. Sonra kapılar ağır taşlarla örüldü ve mumyalanmış firavun ebedî uykusuna terk edildi.

Aradan 200 yıl kadar geçmişti. Firavun VI. Ramses'in mimarları, Kırallar Vâdisi'nin bir yamacında, firavuna lâyık bir mezar yapmak için kazılarda bulunuyorlardı. Tutankamon'un mezarı aynı hizada, fakat yamacın altındaydı. Mimarlar, işçilere kazıdan çıkan toprağın ve inşaat molozlarının yamaçtan aşağı atılmasını emrettiler. Tonlarca toprak Tutankamon mezarının önüne ve üstüne dökülmeye başlandı. Bu molozlar Mısır'ın genç firavununun mezarını binlerce yıl her türlü gözden saklayacaktı.

.....

Aradan binlerce yıl geçti... Şimdi bundan 43 yıl öncesinde, 1922 yılındayız.

Şimdiki Luksûr, eski Teb şehri yakınlarındaki Kırallar Vâdisi'nde kazılar yapan İngiliz ejiptologu (eski Mısır tarihi bilgini) Howard Carter, artık ümidini kaybetmek üzereydi. Kendisi gibi tanınmış bir ejiptolog olan Lord Carnarvon, Kırallar Vâdisi'nde yıllarca çalışmış, birkaç kıral mezarı bulmuş, fakat Tutankamon'un mezarını bulmayı başaramamıştı. Her şeye rağmen ümidi kırılmayan Carter, ondan sonra araştırmaların idaresini üzerine alarak çalışmaya başlamıştı. Kazılara VI. Ramses mezarının eteklerinde devam ediyordu.

Carter'in çalışmaları 7 yıl kadar sürmüştü. Dikkatli bir inceleme, VI. Ramses mezarının eteklerindeki toprağın eski moloz kalıntıları olduğunu göstermiş bulunuyordu. Bunları kaldırmak onu büyük bir başarıya ulaştırabilir, ama sonunda eli boş da kalabilirdi. Üstelik, atılacak toprak küçümsenecek cinsten değildi. Mütehassıslar 150-200 000 ton toprak taşınması gerektiğini söylüyorlardı.

İlim aşkıyla yanan Howard Carter, hiçbir şeyden yılmadı ve kazıyı yürüttü. 1922 yılının 5 kasım günüydü. İşçiler toprakların içinde, taştan yapılma oldukça enli bir merdiven basamağına rasladılar. Heyecanla oraya koşan Carter taşın çevresinin açılmasını emretti. Büyük bir hızla çalışmaya başlayan işçiler çok geçmeden bir merdiven meydana çıkarmışlardı.

Howard Carter, heyecandan yerinde duramıyordu. İçinden gelen bir ses, ona çok büyük bir keşifle karşı karşıya bulunduğunu haber veriyor gibiydi. Onun için daha fazla beklemeden hemen kendinden önceki kazıları yürüten Lord Carnarvon'a bir telgraf çekerek buluşundan bahsetti. Öte yandan, merdiven çevresinde kazılara devam ediliyordu. Taş merdiven tamamen meydana çıkarılmıştı. Çok fazla derinlere inmeyen merdivenin sonunda karşılarına bir duvar çıkmıştı. Bu duvarın üstünde kıraliyet arması vardı. Arma oldukça bozulmuştu ama, gene de eski Mısır kırallarına ait olduğu gözden kaçmıyordu.

DUVARIN ARKASI

Lord Carnarvon, telgrafı alır almaz, Londra'daki bütün işini, gücünü bırakmış, Mısır'a koşmuştu. Büyük bir heyecan içindeki iki ilim adamı hemen duvarı yıktırmaya karar verdiler. İkisi de çok büyük bir keşif karşısında olduklarını seziyorlardı. Onun için, bu büyük keşfi kutlamaktan da geri durmadılar. Duvarın açılmasında önce, açık havada, molozların arasında bir ziyafet verildi. Sonra hemen çalışmalar başladı.

İşçilerin kazmalarına fazla mukavemet edemeyen duvarın arkasına düşen ilk ışıklar, 8 metre kadar uzayan bir koridoru gösteriyordu. Bu koridorun sonunda, bir başka duvar vardı. Ejiptologlar, o duva-

Mumyanın bulunduğu salon açılmadan önce Lord Canarvon orada bulunanlara bir ziyafet vermişti.

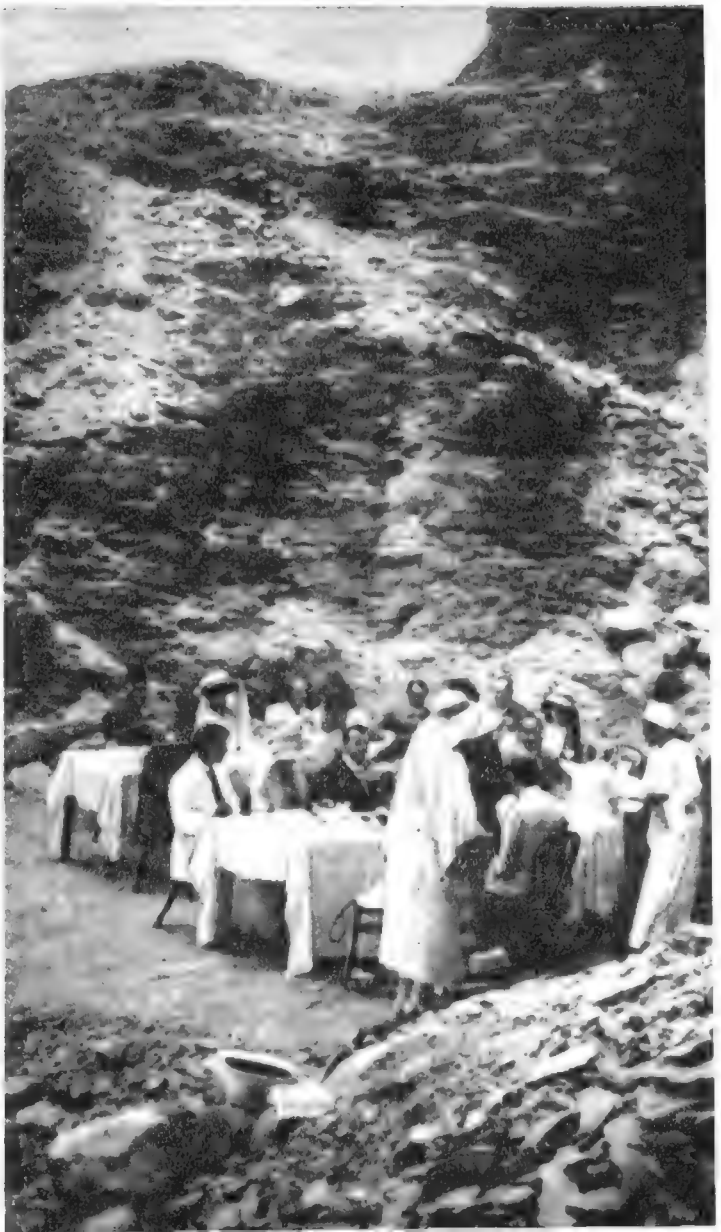

rın da yıkılmasını emrettiler. Kazmalar yeniden binlerce yıllık tarih üzerine inmeye başladı.

HAZİNE DAİRESİ

3 000 yıldan fazla bir zamandan beri ışık yüzü görmeyen bir odaya tutulan ilk ışıklar, orada bulunanları bir an içinde şaşkına çevirmişti. Koridorun karşısındaki duvarın yıkılması şahane bir hazineyi gözler önüne sermişti. Hiç kimse konuşmaya cesaret edemiyor, herkes soluk almaktan bile çekinerek bu arkeoloji hazinesini seyrediyordu.

Bilginlerin karşısına çıkan birinci odada ilk dikkati çeken altın yaldızlı üç şahane yatak olmuştu. Yatakların yanındaki büyük kutularda kıralın şahsî eşyası, mücevherleri vardı. Ayrıca gene altın yaldızlı 4 tane savaş arabası, üzeri mücevher kakmalı 2 heykel ve nihayet çok kıymetli taşlarla süslenmiş bir taht dikkati çekiyordu.

Lord Carnarvon ve Howard Carter, ilim hayatlarının en heyecanlı anlarını yaşıyorlardı. İki bilgin daha önce de başka mezarlar açmışlardı. Ama hiçbiri, Tutankamon'un mezarında olduğu gibi el değmemiş değildi.

Kazı ve araştırmalara hiç aralıksız devam ediliyordu. Bilginler, mezarın yalnız bu odadan ibaret olmadığına emindiler. Kısa bir araştırma sonunda, gene taşlarla örülü bir başka kapı daha buldular. Acaba bu defa karşılarına ne çıkacaktı? Doğrudan doğruya mezar odasına mı açılıyordu burası, yoksa bir başka hazine odasına mı?

Kısa zamanda o kapı da açıldı. Bu ikinci odada birinciden daha çok eşya vardı. Tam mânasıyla zeminden tavana kadar çok çeşitli eşya ile doluydu. Bulunan şeylerin sonsuz denecek kadar çeşitli olması, kazıya verilen değerin haksız olmadığını göstermişti. Howard Carter, yıllar süren çalışmasının mükâfatını görüyordu. Üstelik bu, hiç el değmemiş vaziyette, 3 000 yıldan fazla bir zaman önce nasıl bırakılmışsa öyle bulunan ilk tarih ve arkeoloji hazinesiydi.

Artık keşiflerinden emin olan bilginler, daha başka odaları da açmadan önce, ilk buluntuları müzelere taşımak üzere, kazı işine bir müddet ara verdiler. Yeni bir ziyafetle bu büyük keşif bir defa daha kutlandı.

Ele geçen eşyanın Kahire Müzesi'ne taşınması, ilk bakışta sanıldığı kadar kolay olmuyordu. Bilginleri korkutan en önemli nokta, binlerce yıl karanlık ve havasız bir yerde kaldıktan sonra, birdenbire hava ve gün ışığıyla temas eden eşyanın kimyevî değişikliklere uğrayarak bozulmasıydı. Bunun için, küçük eşya özel sandıklar içinde, yatak vs. gibi büyük parçalar olduğu gibi «arkeolojik tabut» denen büyük sedyeler üzerinde civardaki başka bir mezar odasına taşınmaya başladı.

Bu boş mezar odasının temizleme ve ambalâj yeri

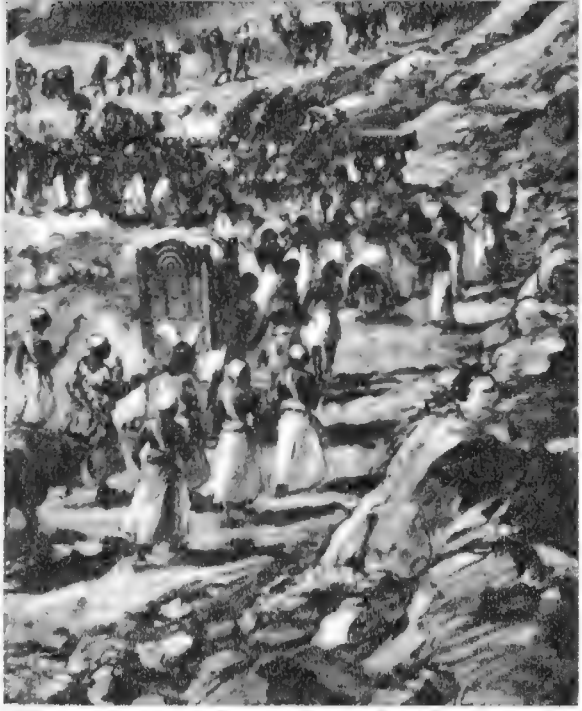

Yukarda solda: Tutankamon'un cenaze töreninin temsili resmi, sağda Howard Carter, lâhit odasının kapısındaki oyma hiyerogliﬁ okumaya çalışıyor; aşağıda arkeologlar, fellâhların yardımıyla, lâhit odasını açmaya çalışıyorlar.

olarak kullanılması kararlaştırılmıştı. Getirilen eşya burada kimyevî maddelerle silinip temizleniyor, böylece havadan ve ışıktan müteessir olmaması sağlandıktan sonra, büyük bir dikkatle ambalâj ediliyordu. Sağlam tahta sandıklar içine konan eşya bundan sonra deve sırtında Nil kıyısına kadar kilometrelerce yola götürülüyor, oradan özel bir vapura yüklenerek Kahire'ye taşınıyordu.

CARNARVON'UN ÖLÜMÜ

1923 yılı, bu çalışmalar içinde başladı. Daha başka odaların ve bilhassa mezar odasının açılması epey zaman istiyordu. Bu arada Lord Carnarvon, kendini çalışmalara öylesine vermişti ki, en küçük sağlık kaidelerine bile dikkat etmez olmuştu. Zaman zaman yapılan ihtarlara rağmen durup dinlenmek bilmeyen çalışmasına devam etti. Mart ayında sivrisinek sokması ve zatürreeden yatağa düştü. 5 nisan 1923'te de hayata gözlerini yumdu.

Lord Carnarvon'un ölümü Carter'i ve birlikte çalışan diğer ilim adamlarını çok üzmüştü. Kazıyı bir an önce sonuçlandırmak için büyük bir hızla çalışmaya devam ettiler. Ama asıl mezar odasının açılması, 1924'ten önce mümkün olamadı.

YENİ ÇALIŞMALAR

Tutankamon'un mezarını keşfeden bilginlerin en amansız düşmanı sıcaktı. Bu yüzden bilhassa kazıyı

Howard Carter ve Lord Carnarvon bir dinlenme sırasında.

idare edenler büyük bir heyecan içinde bulunmalarına rağmen çalışmalar hızla ilerlemiyordu. Çünkü şubattan itibaren her yer sanki bir cehennem ateşiyle kavrulmaya başlıyor, çalışmalar imkânsız hale geliyordu. Öte yandan ele geçen eşyanın büyük bir titizlikle ambalâj edilmesi de çalışmaların gecikmesine sebep oluyordu.

Mezarın keşfinden bir yıl sonra hâlâ mezar odası açılamamıştı. 1923 yılı şubatı, yeniden Mısır'ın amansız sıcaklarını getirince çalışmalara bir defa daha ara vermek zorunda kalındı. Ancak bu paha biçilmez hazineyi meydanda bırakıp gitmek de olamazdı. Howard Carter her türlü tehlikeyi bertaraf etmek için mezarın ağzını ağır demir kapılarla kapattıktan sonra, giriş kuyusuna 1 700 ton kaya ve toprak doldurdu. Bu sırada Lord Carnarvon'un ölü-

Arkeologları sevinçten şaşkına çeviren hazinelerden bir kısmı. 3 000 yıldan beri gün ışığı görmeyen bu eşya, Eski Mısır tarihinin bir çok karanlık noktalarını aydınlattı.

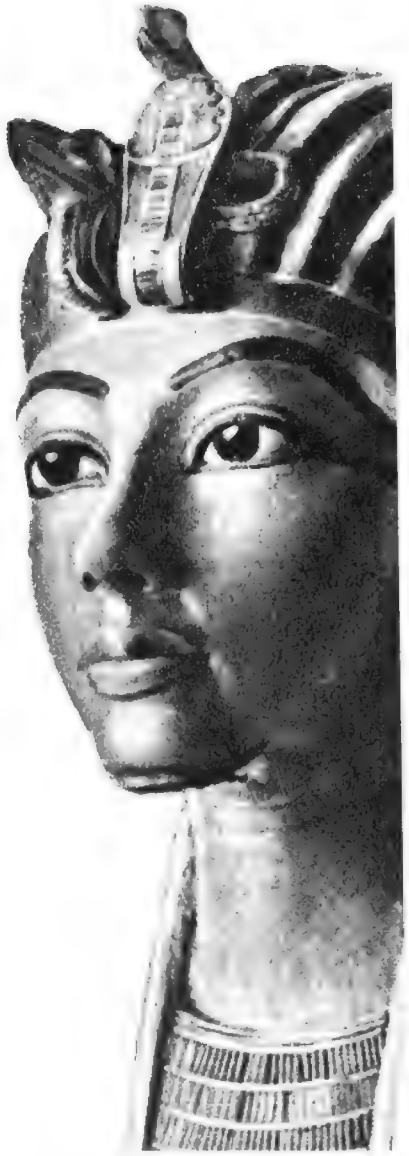

Yukarda solda Tutankamon'un mezarının da bulunduğu Kırallar Vâdisi'nin umumî görünüşü, sağda Tutankamon'un yüzünde bulunan altın maske. Alnında iki tanrıça var: Kobra ve Akbaba!

mü de bilginlerin bütün neşesini kaçırmıştı. Çalışmaya 7-8 ay ara verdiler.

1923 yılı ekim sonlarına doğru, mezarın girişini örten toprakların temizlenmesine başlandı. Bu iş sanıldığı kadar kolay olmuyordu. Giriş kuyusunu toprakla dolduruvermek kolay olmuştu ama, 1 700 ton toprağı kuyudan çıkarmak işçileri yorgunluktan öldürüyordu. Toprağın temizlenmesi için hemen hemen bir ay çalışmak gerekti. Kasım sonlarına doğru nihayet yeniden mezar kapısının önüne varabildiler.

MEZAR ODASINA GİRİŞ

Bilginler, artık çalışmalarının en heyecanlı yerine gelmişlerdi. Howard Carter ve yardımcısı Callender'in, heyecandan, gözlerine uyku girmiyordu. İlk işleri mezarın dehlizlerine elektrik hatları döşetmek oldu. Her yana kuvvetli projektörler asıldı. İşçiler, fazla bir güçlüğe uğramadan asıl mezar odasının girişini örten duvarı yıktılar. Projektörlerin ışığı bir anda 3 000 yıllık tarihi aydınlattı.

İçeride, bir salonun ortasında, hemen hemen bütün salonu dolduracak büyüklükte dolap, yahut kasa diye tarif edebileceğimiz bir odacık vardı. Baştan başa kabartma heykel ve yazılarla süslü olan bu dolabın kapısı açıldığı zaman, bilginlerin karşısına bir başka kapı çıktı. O kapıyı da hiç vakit geçirmeden açtılar. Şimdi karşılarında bir başka kapı daha vardı.

Howard Carter, Callender'in yüzüne baktı. O da soran bakışlarla Carter'e bakıyordu. İkisi de kan, ter içinde kalmışlardı. Ama artık araştırmalarının meyvasını almak üzereydiler. Nihayet dördüncü kapıyı açınca Tutankamon'un sandukası göründü.

Bilginlerin içinde yanan ilim aşkı istediği kadar onları heyecana boğsun, yemekten, içmekten kessin, araştırma öyle çabucak bitecek gibi görünmüyordu. Her şeyden önce bir hazine değerinde olan bu iç içe kasalardan meydana gelen dolabı zedelemeden sökmek lâzımdı. Sandukayı başka türlü çıkarmaya imkân yoktu. Akla en yakın gelen yol, dolapların çatısını açmaktı. Bilginler bu yolu takip ettiler, uzun ve yorucu çalışmalardan sonra, çatının açılması bitti, sanduka büyük bir itina ile iç dolaptan alınarak dışarı taşındı.

Aralık sonlarına doğru sandukanın açılması çalışmaları başlamıştı. Howard Carter daha önceki tecrübelerine dayanarak sandukayı açar açmaz, mumya ile karşılaşmayacağını biliyordu. Mumyanın da sandu-

ka gibi birkaç kat mahfaza içinde olması gerekirdi. Gerçekten tahmini doğru çıktı. Birinci sanduka açıldığı zaman içinden bir başka sanduka çıktı. Onu da açtıkları zaman gayriihtiyarî bütün hazır bulunanların gözleri kamaştı. Çünkü bu ikincinin içinden som altından üçüncü bir sanduka daha çıkmıştı.

MUMYA AÇILIYOR

Nihayet 1924 yılının ilk günlerinde, som altından üçüncü sanduka açıldığı zaman Tutankamon'un mumyası meydana çıktı. Mumyanın yüzünde, altın bir maske vardı. Tamamen Tutankamon'a benzer şekilde yapılmış maske, mumyayı omuzlarına kadar kaplıyordu. Elleri yaldızlanmış ve göğsünün üstüne kavuşturulmuş durumdaydı. Mumyanın ana sargıları da altın şeritlerden yapılmıştı. Bu şeritlerin üstünde türlü şekiller vardı.

Nihayet, altın maske kaldırıldığı zaman Tutankamon'un mumyalaşmış başı meydana çıktı. Yaşı 3 000 yılı geçen mumyanın hatları, on sekizinde ölen genç firavunun ince yüz yapısını aynen aksettiriyor gibiydi. Mumyanın başında, alnı ve şakakları kuşatan bir altın levha vardı. Bu levha, yılan derisiyle kafasına tutturulmuştu. Kulakları delik olduğu halde her hangi bir süs eşyası takılı değildi.

Burada görülen kapı IV. Ramses'in mezarının başlangıcıdır, öndeki duvar ise Tutankamon'un mezarının kapısını gösteriyor.

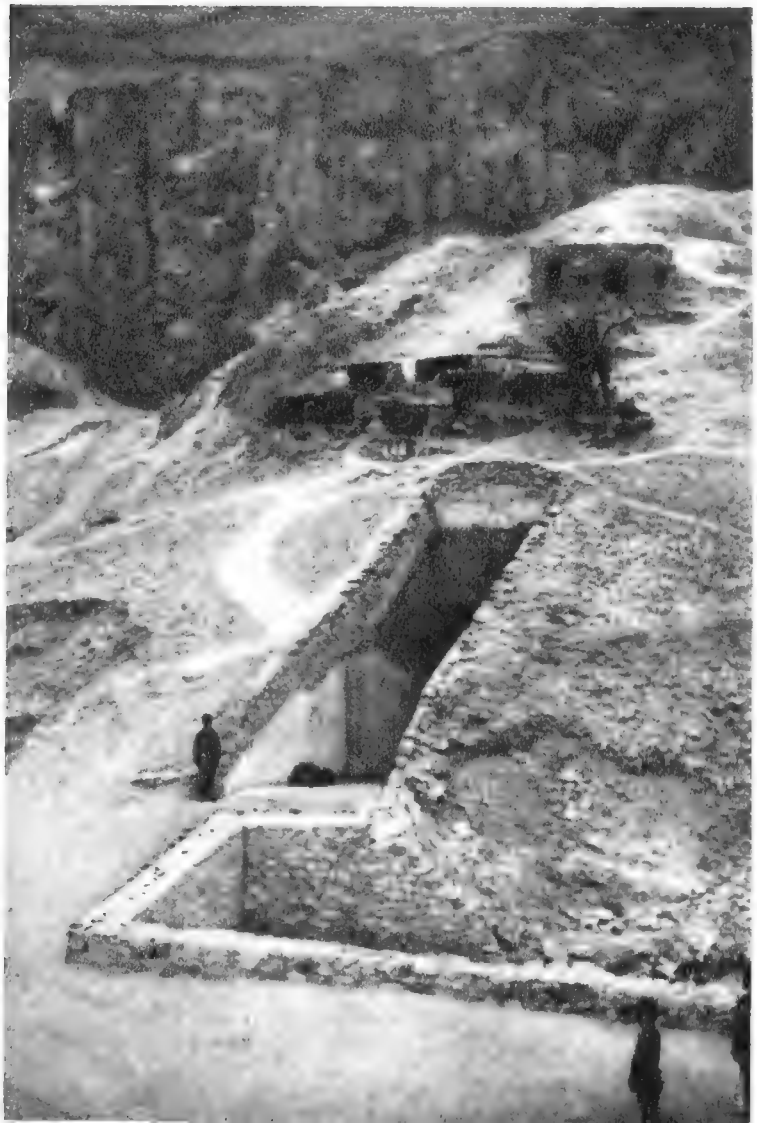

Mumyanın boynunda, üç sıra halinde boncuk kolye vardı. Altın sandukanın kapağı açıldığı zaman, mumyanın baştan başa hafif kara bir lekeyle kaplı olduğu görülmüştü. Yapılan incelemeler sonunda bunun sanduka kapanmadan önce mumyanın üstüne serpilen çiçek yapraklarının kalıntıları olduğu anlaşıldı.

YENİ KEŞİFLER

Bilginleri çok uzun bir süre uğraştıran mumyanın açılması işi sırasında Carter, yeni bir keşifte daha bulundu. Mezar odasında bir başka kapı daha vardı. Onun arkasında da gene birçok eşyanın bulunacağı muhakkaktı. Zaten Eski Mısır âdetlerine göre firavuna ebedî uykusunda kullanacağı ümidiyle yanına bırakılması gereken eşya henüz ele geçmemiştl.

1927 yılının ilk günlerinde bu son oda da açıldı. Tutankamon mezarının diğer odaları da dahil olduğu halde, denebilir ki şimdiye kadar Eski Mısır tarihinin böylesine zengin hazinelerini meydana çıkaran bir keşif daha yapılmamıştır.

3 000 yıl karanlıklar içinde gömülü kalan odaya tutulan ilk ışıklar önce burada da odanın tavanına kadar uzayan büyük bir dolabı aydınlatmıştı. Bu dolaptan başka dikkati çeken eşya arasında çeşitli gemiler vardı. Tıpatıp zamanın gemilerine benzeyen bu küçük gemiler, firavunun ebedî hayatı sırasında yeraltı nehirlerini geçebilmesi için yapılmıştı.

Burada ele geçirilen başka eşya arasında, hepsi abanoz, altın veya fildişinden olmak üzere, şahane sofra takımları, heykelcikler, çeşitli süs eşyası vardı. Bütün bunlar firavun ebedî hayatında kullansın diye konmuştu.

FİRAVUN'UN İÇ ORGANLARI

Ele geçen eserlerin en değerlilerinin başında, salonda en büyük yeri işgal eden dolap geliyordu. Bu dolabın açılması da bilginleri aylarca uğraştırdı. Araya gene sıcak mevsim girdi ve nihayet 1928 yılı başlarında bu son hazine de açıldı. Dolabın dört kenarında birer Eski Mısır tanrısının heykell vardı. Heykellerin yüzleri dolaba dönük ve kolları açık vaziyetteydi.

İki metre kadar boyundaki dolabın dış kısmı söküldüğü zaman, içinden üstü siyah yünden bir kumaşla örtülü bir başka dolap çıktı. Bu defakl dolap, kaymak taşından yapılmıştı. Etrafında gene tanrı heykelleri ve başka kabartmalar vardı. Dolabın üstünü örten kapak açılınca, gene kaymak taşından yapılma dört heykel başı meydana çıktı. Her baş büyükçe birer kutunun üstüne konmuştu.

Arkeologların heyecanı son haddini bulmuştu. Acaba bu kadar büyük bir itina ile iç içe saklanan kutularda ne vardı? Nihayet yıllar süren çalışmalar son bir gayretle tamamlandı: Kutuların içinden som altından birer minyatür mumya çıkmıştı. Bu dört mumya açıldığı zaman her birine firavunun iç organlarının konmuş olduğu görüldü. İç organlar da tıpkı asıl vücut gibi mumyalanmış, saklanmıştı.

ASRIN DEV POLİTİKACISI CHURCHILL ÖLDÜ

YAZAN : ERCÜMEND ÖZTUNA

WINSTON Leonard Churchill, 30 kasım 1874'te İngiltere'nin Oxford kontluğunda Spencer hanedanına ait Blenheim Sarayı'nda doğdu. Mensup olduğu Spencer hanedanının başı, «Marlborough Dukası» unvanını taşır ve İngiltere'nin en ünlü ailelerinden biridir. Bu alleden vaktiyle başbakanlığa kadar yükselen şahsiyetler çıkmıştır. Churchill'in büyükbabası da 7. Marlborough dukası John (1822-1883)dur. Churchill'in babası Lord Randolph (1849-1895), bu dukanın iki oğlunun küçüğüydü. Onun için büyükbabası ölünce, Churchill'in amcası George (1844-1892) 8. Marlborough

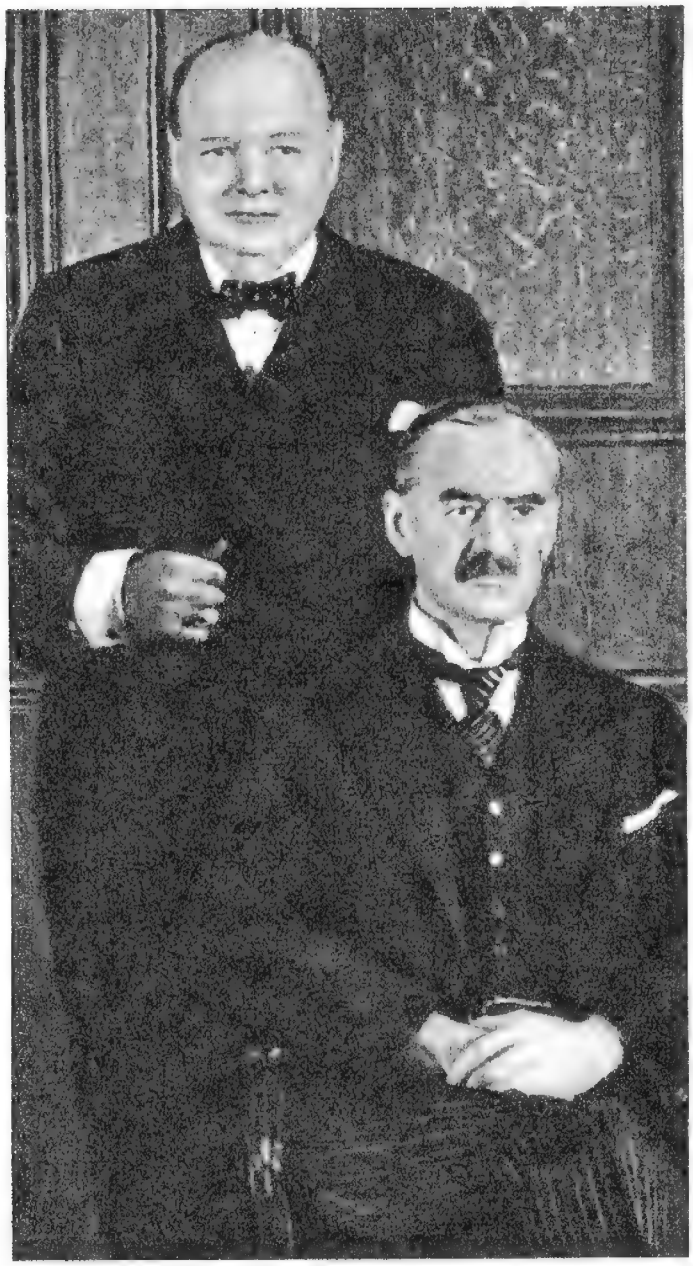

«... Her ne pahasına olursa olsun adamızı koruyacak ve asla teslim olmayacağız...»

10 mayıs 1940'ta Chamberlain istifa etmiş, yerine Winston Churchill başbakan olmuştu.

dukası (1883-1892) oldu. Eğer Churchill'in babası küçük oğul değil de, büyük oğul olarak doğsaydı, Churchill'in bütün istikbali değişecek, Lordlar Karası'nın tabiî üyesi olacak, Avam Kamarası'na giremeyecek ve hiçbir siyasî rol oynayamayacaktı.

Churchill'in annesi, Amerikan asıllı Lady Jenny (1854-1921), Churchill'in babası öldükten sonra, iki defa daha evlenmiştir. Churchill'in annesi, New York Times'in sahiplerinden olan büyük bir Amerikan gazetecisinin kızıydı ve Lord Randolph'la bir aşk izdivacı yapmıştı. Churchill'in yalnız kendinden 6 yaş küçük bir erkek kardeşi olmuştur.

Churchill, 13 yaşındayken, asîilere mahsus Harrow Koleji'ne girdi. Kolejin en başarısız öğrencilerinden sayılıyordu. Sonra subay oldu. «Kıraliçe'ye ait» diye anılan alaya katıldı. 1901'e kadar devam eden Kıraliçe Victoria ve onun oğlu VII. Edward devirlerinde, Güney Afrika, Mısır, Sudan, Hindistan gibi Britanya imparatorluğunun en değerli parçalarında bulundu. Görevle Amerika'ya, Küba'ya gitti. Bir yandan da gazetecilik ve yazarlık yapıyordu. 26 yaşındayken, 1900'de askerliği bıraktı ve Muhafazakâr Parti'den milletvekili seçilerek Avam Kamarası'na girdi. Hitabeti, kalem kudreti, ileriyi görüşü ve sağlam mantığıyla derhal parladı. 1908'de 34 yaşında ticaret bakanı, sömürgeler bakanı, 2 yıl sonra, 1910'da da, dünyanın birinci devletinin en önemli mevkilerinden biri olan içişleri bakanı oldu. Bu sıfatla Türkiye'yi ziyaret etti ve Sultan Reşad tarafından kabul edildi. Ertesi yıl 37 yaşında amirallik birinci lordu (bahriye nazırı) oldu ve imparatorluk donanmasına bir kat daha güç kazandıran çalışmalarıyla, dünyaca tanındı. Bu arada 1908'de, Clémantine Hozier ile evlendi (Lady Clémantine, 57 yıllık zevci Churchill'in ölümünü görmüştür ve halen 82 yaşındadır). 3 kızı ve bir oğlu oldu: Diana (1909), Randolph (1911), Sarah (1914) ve Mary (1922).

1914'te Birinci Cihan Savaşı çıktığı zaman, Churchill, 3 yıldan beri bahriye nazırıydı. Ertesi yıl Çanakkale Seferi'nin feci bir mağlûbiyetle bitmesi, savaşın iki yıl daha uzamasına ve Rusya'nın boğulup silâh bırakmasına sebep oldu. İngiltere, en değerli savaş gemilerini ve 400 000 asker kaybetti. Churchill, istifa etmeye mecbur kaldı. Alelâde bir albay

olarak, Fransa cephesinde vuruşan 6. alayın başına geçti. Fakat 1916'da Lloyd George kabinesinde levazım bakanı olmakta gecikmedi.

1918'de İngiltere savaşı kazandı ve tarih boyunca elde ettiği şevketin zirvesine ulaştı. Ancak ilk çözülme emareleri de belirdi. Çanakkale seferindeki zayiatın ağırlığı yüzünden muhalifler, Lloyd Georg'u sulhtan sonra da çok tenkid ettiler ve yıprattılar. Hele Lloyd George'un iddia ve direnmelerinin aksine Türkler, Yunanlılar'ı Anadolu'da denize dökünce, başbakan istifa etti ve onunla beraber Churchill de düştü. **The World Crisis** (Dünya Buhranı) adlı büyük Birinci Cihan Savaşı hâtıralarını ve tarihini yazmaya başladı ki, son derece değerli bir eser sayılmaktadır ve Churchil'i, XX. yüzyılın büyük tarihçileri arasına koymuştur. 1924'te yeniden milletvekili ve az sonra hazine lordu (maliye nazırı) oldu. 1929'da nazırlıktan ayrıldı.

1939'da, 10 yıllık bir ayrılıktan sonra, gene bahriye nazırı olarak, kabineye girdi. Ertesi yıl kabiliyetsiz Neville Chamberlain düşünce, onun yerine başbakan oldu. Harbiye nazırlığını da üzerine aldı. İngiltere, 1769 yılından beri muhafaza ettiği «dünyanın en güçlü ve birinci devleti» vasfını bu yıl içinde Almanya'ya ve az sonra Amerika'ya kaptırdı. İngiltere tarihinin bu en buhranlı ve dönüm noktasında Churchill'in emsalsiz azmi, kırallığı kurtardı. Chur-

Churchill'in victory (zafer) sözünün ilk harfini göstererek yaptığı V işareti bütün dünyaca tanınmıştı.

Churchill savaş sırasında bir birliği teftiş ederken.

Churchill, ölümünden üç yıl önce karısıyla birlikte, otomobilde.

chill dayanmasaydı, İngiltere, Hitler'in ümit ettiği gibi Fransa'nın çözüldüğü şekilde çözüise ve Avrupa savaşına katılmasaydı, bugün bütün dünya değilse bile, bütün Avrupa faşist rejimle idare edilen bir kıta olurdu. Çünkü Amerika, İngiltere'nin dayanma azmini gördükten sonra ve çok geç savaşa katılmıştır. Churchill, İkinci Cihan Savaşı'nın şüphesiz bir numaralı kahramanı oldu. A.B.D.'nin nispetsiz bir dereceye ulaşan iktisadî gücü karşısında ikinci dereceye düştüğünü gördü ve siyasî kabiliyetten tamamen yoksun olan müttefiki Roosevelt'i, Rusya'nın Almanya'nın yerini alacağı hususunda birçok defalar ikaz ettiyse de, söz geçiremedi. «Stalin babacan adamdır, yanılıyorsunuz» diyen ve o zamana kadar dış siyasetle hiç uğraşmamış büyük bir iktisat adamı olan Roosevelt, hür dünyanın zararına olarak Churchill'in yerine liderliği eline aldı. Son söz Churchill'de olsaydı, Almanya, akılsızca ve mantıksızca ezilip parçalanmaz ve Rusya'nın Orta Avrupa'ya dayanmasına ve birçok milleti daha boyunduruk altına almasına ve dünyanın en büyük sömürge imparatorluğuna sahip olmasına asla imkân verilmezdi.

Büyük zaferi kazandıktan az sonra İngiliz milleti, Churchill'i iktidardan düşürdü ki, vatan kurtarmış bir adam sıfatıyla şımarmasın ve diktatörce temayüller göstermesin. Zira Churchill şahsan, otoriter bir devlet adamıydı. Churchill, 6 yıl boyunca, hayran olunmaya lâyık örnek bir muhalefet lideri oldu. 1951'de seçimleri kazandı ve tekrar başbakan oldu. 1955'te, 81 yaşında, devlet hizmetinden çekildi ve yerini, sevgili dışişleri bakanı Sir Antony Eden'e bıraktı. İki defada başbakanlık müddeti, 9 yıl kadardır.

Churchill, İngiltere'nin tarih boyunca yetiştirdiği devlet ve siyaset adamlarının en büyüklerinden biri, belki birincisidir. Bu bakımdan ancak Napoléon'a kafa tutmak cesaretini gösteren Pitt ve Wellington Dukası ile mukayese edilebilir. Bütün cihan siyasî tarihinin de en belirli ve büyük simalarından biri olduğuna şüphe yoktur. İngiltere'yi, son 1000 yılda geçirdiği en büyük buhran ve tehlikenin eşiğinden kurtaran Churchill'e II. Elizabeth, asalet unvanlarının en yükseği olan ve İngiltere'de sadece 25 kadar şahsiyet tarafından taşınan dukalık pâyesini vermek istemiş, fakat Churchill, reddetmiştir. Reddetmesinin sebebi, bu unvanın tek oğluna ve onun oğullarına kalacağı endişeslydl. Çünkü Churchill, birçok skandaliere adı karışan çocuklarının tutumundan hiç memnun değildi. Fakat asalet pâyelerinin en küçüğü olan ve İngiltere'de birkaç bin kişi tarafından taşınan şövalyelik pâyesini, «sir» unvanını kabul etmiştir. Çünkü bu pâye yalnız şahsa, mahsustur, tevarüs edilmez. Bu arada Churchill, pek nadiren verilen «dizbağı nişanı»nı da almıştır.

Churchill, tarihçiliğine, «War Memories» ile devam etmiş ve İkinci Cihan Savaşı'nın en ünlü ve değerli hâtırat-tarihini yazmıştır. Birçok dile çevrilen bu çok büyük eserden başka İngiltere tarihine ait kıymetli kitapların da müellifidir. Churchill, XVIII. yüzyıl İngiltere tarihinde mütehassıstı. Bir roman da kaleme almış, 1953 Nobel edebiyat mükâfatını kazanmıştır. Ressam olarak da çok başarılıdır.

Churchill'in hususî zevklerinin başında okumak gelirdi. Spor olarak balık avına meraklıydı. Purosu ağzından düşmezdi. İkinci Cihan Savaşı boyunca halk ve asker arasında dolaşırken sağ elinin iki parmağını V harfi şeklinde açması da tarihe geçmiştir (victory = zafer kelimesinin ilk harfi).

Churchill, amansız ve akılsız Türk düşmanı Lloyd George'un kabine arkadaşı olmakla beraber, Türkler'e karşı dosttu ve güçlü bir Türkiye'nin Asya ile Avrupa arasında hayatını devam ettirmesini, dünya dengesinin şartlarından biri olarak sayıyordu.

Tarih kitaplarından milyonlarca lira kazanmış ve zengin olmuştur. Churchill babasından önemli bir servet tevarüs etmemiştl. İngiltere kanunlarına göre servet, asîl ailelerde en büyük oğula kaldığı için, Churchill'ln babası pek az miras yemiş, fakat duka olan amcası, büyük servetlerin sahibi olmuştur.

Bu müstesna ve unutulmaz şahsiyet, karakterini, ölüm döşeğinde de gösterdi. Bütün dünyayı günlerce beklettikten ve ölümle cesur bir savaş yaptıktan sonra, 24 ocak 1965 günü saat 10.30'da Londra'da öldü. Uzun ömürlü olan atalarına çekti, hattâ onları geçti. Ölümünde 90 yaşını 55 gün geçiyordu. Doğduğu Blenheim Sarayı'ndaki atalarının mezarlığına gömülmüştür.

Müezzin-zâde Ali Paşa, İnebahtı Savaşı'nda

400 Yıl Sonra Vatana Dönen Sancak

Papa VI. Paul İnebahtı savaşında ele geçen Türk sancağını geri veriyor.

PAPA VI. Paul, İnebahtı (Lepanto) deniz bozgununda Papa V. Pius'un eline geçen bir Türk sancağını, Türkiye'ye geri vermek niyetini açıklamıştır. Gazetelerde resmi çıkan bu büyük sancağın, kimin sancağı olduğunu bilmiyoruz. Ancak İnebahtı vuruşmasının bahtsız başkumandanı Kapdân-ı Deryâ Müezzin-zâde Ali Paşa'nın sancağı olabilir. Çünkü bu muharebede kapdân-ı deryâlık baştardası, Müezzin-zâde ve oğlu şehit edildikten sonra, Haçlılar'ın eline geçmişti. Böylece bugün tarihî bir hâtıra olan bu sancak, Papalık'ın milletler arasında bir yakınlaşma teminine yönelen siyasetinin icabı, 394 yıl sonra Türkiye'ye dönmüş olacaktır. Zira 7 ekim 1571 İnebahtı muharebesinden tam 394 yıl geçmiş bulunuyor.

İnebahtı (Lepanto), bugünkü Yunanistan'da Ko-

rint Körfezi sularındadır. Türk Donanması ile birleşik Avrupa donanması, bu limanın açıklarında karşılaşmışlardı.

Türkler'in Kıbrıs'ı alması, Avrupa'da büyük tepki yaratmıştı. 25 mayıs 1571'de Papa, İspanya Kıralı ve Venedik Doçu, Türkler'e karşı taarruza geçmek üzere bir antlaşma imzaladılar. Bu antlaşma, ünlü Türk düşmanı Papa V. Pius'un 6 yıllık gayretinin sonucuydu. Bütün Avrupa'yı Türkiye'ye karşı ayaklandırmak isteyen Papa, 8 mart 1570'te İspanya Kıralı II. Felipe'ye yazdığı bir mektubunda şöyle diyordu:

BÜTÜN HIRİSTİYANLAR TÜRKLER'E KARŞI BİRLEŞMELİDİR

«Hıristiyanlık âleminde Türkiye'ye karşı tek başına karşı koyabilecek hiçbir devlet bulunmadığından, Türk gururunu yere sermek için bütün Hıristiyan devletlerinin birleşmesi gerekir.»

«Mukaddes İttifak» adı verilen bu antlaşma daha tasarı halindeyken Venedik ve Roma'daki Türk haber alma teşkilâtı tarafından hükümete bildirildi. II. Selim'i devlet işlerine karıştırmamak konusunda çok kıskanç olan Vezîr-i Âzam (başbakan) Sokollu Mehmed Paşa, gerekli tedbirleri almakta ihmal gösterdi. Bu sırada Sokollu'nun en büyük rakîbi İkinci Vezir Pertev Paşa idi; ondan sonra da Üçüncü Vezir Damat Piyâle Paşa ile yeni Kaptân-ı Deryâ Müezzin-zâde Ali Paşa geliyordu. Piyâle Paşa'nın askerlik ünü o derecede muazzamdı ki, onu her hangi bir şekilde bertaraf etmeye çalışmak çılgınlık olurdu. Böyle bir ünleri olmayan öteki iki rakîbi, Sokollu Mehmet Paşa kolayca ortadan kaldırılabilirdi. Bu ruh durumunu anlamadan olayların gelişmesini kavramaya imkân yoktur.

O sıralarda Preveze'de bulunan Donanmay-ı Hümâyûn Büyükamiralliği'nden hükümete devamlı şekilde haberler, takviye istekleri geliyordu. Birçok savaş gemisinin topları, daha başka hayatî mahiyette teçhizatı eksikti, tamamlanmaya muhtaçtı. Üstelik, mevsim dolayısıyla askere, hele subaylardan çoğuna izin verilmişti; subayı tamam hemen hiçbir Türk gemisi yoktu.

Öte yandan, Donanma'nın başına Sokollu tarafından getirilen Müezzin-zâde bir kara generaliydi, denizcilikle hiçbir ilgisi yoktu; üstelik yanındaki amiralleri dinlemeyecek derecede dik kafalı, mağrurdu. Haçlı donanmasının Türk sularına geleceği haberi İstanbul'a bildirilince, Sokollu, bu donanmayı karşılamak görevini gene bir kara askeri ve ömründe denize açılmamış olan İkinci Vezir Pertev Paşa'ya verdi.

Türk donanmasında 1 vezir (mareşal), 4 oramiral, 15 tümamiral bulunuyordu. Oramiraller şunlardı: Cezayir Beylerbeyisi Uluç Ali Paşa, Trablus (Libya) Beylerbeyisi Câfer Paşa, müşavir olarak bulunan emekli beylerbeyi Barbaros-zâde Hasan Paşa, bunların başında Kaptân-ı Deryâ (deniz kuvvetleri başkomutanı) Müezzin-zâde Ali Paşa. Tümamiraller içinde Barbaros-zâde Mahmud Bey, Sâlih Paşa-zâde Mehmed Bey gibi ünlü denizciler vardı.

Osmanlı devletine karşı bu devletin kuruluşundan beri yapılan 13. Mukaddes İttifak'ı teşkil eden Hıristiyan donanmasına Charles-Quint'in oğlu ve II. Felipe'nin kardeşi Holanda genel valisi Don Juan d' Autriche komuta ediyordu. Venedik donanmasının başında Vaniero, Cenevizliler'inkinde Giovanni-Andrea Doria, Papalık donanmasında da Dük Marco-Antonio Colonna vardı. Avrupa'nın en tanınmış prensleri, asîlzadeleri, amiral ve generalleri Hıristiyan donanmasında bulunuyordu.

TÜRK AMİRALLERİ ARASINDA TARTIŞMA

Pertev Paşa ile Ali Paşa, Sokollu'dan düşmana taarruz emrini almışlardı. Bu emri yerine getirmezlerse başları vurulabilirdi. Halbuki donanmadaki Türk amiralleri cepheden taarruz için gemi sayısını, teçhizatı, askeri eksik buluyorlardı. Denizcilikten anlamayan Pertev ve Ali Paşalar, amirallerin plânını «tehlükeli» buldular. Uluç Ali Paşa öfkesinden kıpkırmızı olmuştu, düşmanın ancak açık denizde çevirme manevrası ile vurulabileceğini söylüyordu. Müezzin-zâde: «Gayret-i İslâm yok mudur?» diye söze başladı. «Her sefîneden (gemiden) beşer, onar âdem nâkıs olmakla ne lâzım gelir?»

Uluç Ali Paşa: «Bre, aramızda Barbaros Hayreddin ve Turgut Paşalar ile cenk eden reisler yok mudur?» diye amirallere hitap etti: «Anların sığ denizde muharebe verdiklerini gördünüz mü?»

Buna karşılık Pertev Paşa, İstanbul'a karşı ancak

İnebahtı Savaşı'na katılan komutanlarımızdan Uluç Ali Paşa. Paşaya sonradan II. Selim, Kılıç Ali Paşa adını vermiştir.

İnebahtı Savaşı'nda kolunu kaybeden ünlü İspanyol yazarı Cervantes

kendisinin sorumlu olduğunu, amirallerin en sonunda hiçbir sorumlulukları bulunmadığını söyledi. Uluç Ali Paşa'nın geri çekilip arkadan çevirme manevrasını yanlış anlayan Müezzin-zâde de: «Ben Pâdşâh-i Âlem-Penâh Hazretleri'nin donanmasına «kaçdı» nâmın komazam» diyerek denizcilikteki bilgisinin derecesini gösterdi.

Böylece iş çığırından çıktı. Her amiral, kendi kabiliyetine, anlayışına göre savaşa girişti. Kara generallerinin iktidarını kabul etmediklerinden, bir başkomutanın tek elden idaresindeki taktik üstünlükten yoksun kaldı.

BÜYÜK BOZGUN

1602 yıl önce aynı yerde, Octavianus'un Antonius' la Kleopatra'yı bozguna uğrattığı yerde, iki donanma dünya tarihinin en büyük deniz savaşlarından birine girişti. Türk donanması bozuldu. Donanmadaki 30 000 Hıristiyan forsa serbest kaldı, Hıristiyanlar'ın eline geçti. 142 Türk savaş gemisi batmak, karaya vurmak veya düşman eline geçmek suretiyle mahvoldu. 20 000 Türk şehit düştü. Müezzin-zâde, elinde kılıç, vuruşarak şehit oldu. Ayrıca 10 Türk tümamirali şehit düştü. 3 460 Türk deniz subayı ve levendi esir oldu. 117 büyük, 256 küçük Türk deniz topu Müttefikler'in eline geçti, aralarında paylaşıldı. Buna karşılık düşmanın zayiatı da büyük oldu: 30 Venedik amiral ve kaptanı öldü. Düşman 8 000 ölü verdi; 20 000'i yaralandı, 2 000'i Türkler'e esir düştü. Bununla beraber, düşmanın zaferi büyüktü. 5 Türk tümamiralini esir aldığı gibi, Pertev Paşa'nın vezirlik alâmeti olan 3 tuğu ile Kaptân-ı Deryâlık alâmeti olan altın sırma işlemeli kırmızı ipek sancak düşmanın eline geçti.

ULUÇ ALİ PAŞA'NIN BAŞARISI

Bu arada, yalnız Uluç Ali Paşa'nın komutasındaki Türk sağ cenahı başarı gösterdi. 42 savaş gemisinden kurulu olan bu cenah bir tek gemisini kaybetmediği gibi, düşmanın sağ cenahını bozguna uğratıp Malta amiral gemisini zaptetti; amirali öldürdü, birçok düşman gemisini de ele geçirerek savaş alanından ayrıldı

Bu felâket, Türk tarihinde «Sıngın Donanma Harbi» diye ünlüdür (sıngın sinmiş, yenilmiş anlamına gelir). Haber II. Selim'e bildirilince, hayatında bozgun haberi duymamış olan padişah üzüntüsünden söz söyleyemedi, üç gece uyku uyuyamadı. Ancak, 42 gemisinden başka Ege'deki Türk donanmasından 45 savaş gemisini de yanına alarak, 87 parça ile İstanbul'a giren Uluç Ali Paşa'nın gelişiyle avundu; onu Kaptân-ı Deryâ yaptı, «Uluç» olan adını da «Kılıç»a çevirdi. İkinci Vezir Pertev Paşa, devlet hizmetinden tardedildi. Ancak, bu makama Damat Pi-

İnebahtı Savaşı'nda düşman kuvvetlerinin eline geçen Türk sancağını, bir dostluk tezahürü olarak Türkiye'ye iade eden Papa VI. Paul.

yâle Paşa getirilmekle, Sokollu'nun nüfuzu büyük darbe yedi.

Padişah, o kış içinde ne pahasına olursa olsun, kaybedilen gemilere eşit sayıda gemi yapılmasını emretti. Kılıç Ali Paşa, bu derece büyük bir işin bir kış içinde yapılmasının zor olduğunu ileri sürdü. Yapılsa bile donatımı yapılamayacaktı. Sokollu ona: «Paşa, Paşa! Sen henüz bu devleti anlayamamışsın. Bu devlet öyle bir devlettir ki, isterse bütün donanmanın gemilerini gümüşten, halatlarını ibrişimden, yelkenlerini atlastan yapar. Bütün gemilerin donatımını yetiştiremezsen benden iste,» dedi. İnebahtı'nda 142 gemi kaybedilmişti. Gerçekten, baharda 158 parça savaş gemisi, bütün teçhizatı tamamlanarak, denize indirildi. Bu, akıl almayacak kadar büyük bir çalışmanın, muazzam malî imkânların eseriydi. 13 haziran 1572'de Kılıç Ali Paşa, 250 parçalık bir donanma ile, hocası Barbaros'un türbesini binlerce topla selâmladı; İspanya üzerine gidip İnebahtı'nın öcünü almak için denize açıldı.

GALİP SAYILIR BU YOLDA MAĞLÛP

İnebahtı savaşı sonunda Türkiye hiçbir toprak kaybetmedi. Büyük zayiat veren Haçlılar, hedef Kıbrıs olmasına rağmen oraya bir çıkarma yapmaya cesaret edemediler. Yalnız bu savaş, ilk Türk bozgunu, ilk Hıristiyan zaferi olduğu için, Avrupa'da büyük sevinç yarattı; Türkler'in «yenilmez» oldukları hakkındaki inanışı sarstı. Bu bakımdan önemi büyüktür. Netekim İnebahtı'ndaki zarar, Venedik'ten alınan pek büyük tazminatla, yıllık vergiyle kapatıldı. Tarihçi Hammer: «Bu antlaşmanın şartlarına bakınca, İnebahtı'nın Türkler'ce kazanılmış olduğu sanılır» demektedir. Sokollu'nun Venedik elçisine: «Biz Kıbrıs'ı almakla sizin kolunuzu kestik. Siz İnebahtı'nda donanmamızı bozmakla sakalımızı tıraş ettiniz. Tıraş edilen sakal yeniden çıkar ama, bir yolun yerine gelmesi imkânsızdır» şeklindeki sözleri de ünlüdür.

Tarih Postası

Gelecek sayıdan itibaren başlıyoruz

1. sayımızda açacağımızı ilân ettiğimiz Tarih Postası köşesi okuyucularımızın büyük ilgisini toplamış bulunuyor. Gelecek sayıdan itibaren, aldığımız mektuplara, geliş sırasına göre cevap vermeye başlayacağız.

Çar Ailesinin Ölüm Günü

ÇEVİREN: MAZHAR KUNT

Kapı açıldı ve odaya tek sıra halinde on bir kişi girdi. Başta, kucağında oğlu Çareviç Aleksi olduğu halda Çar Nikola ilerliyordu. Arkadan İmparatoriçe Aleksandra ve dört kızı: Olga, Tatyana, Marla ve Anastasya, aile doktoru Botkin, oda hizmetçisi Anna Demitova, aşçı Karitonof ve uşak Trup geliyorlardı.

Odada sadece 3 sandalya vardı: İmparator, İmparatoriçe ve kalçasından rahatsız olan Çareviç oturarak beklemeye başladılar.

BU bekleme aslında bir yıldır, ta 22 mart 1917 günü akşamından beri devam ediyordu. O gece, Çarkeo-Selo şatosu kapılarına nöbetçiler dikilmiş ve Çar ailesinin hariçle irtibatı kesilmişti.

Bu, bir âlemin, bir devrin sonu demekti. Otuz iki kilometre mesafede bulunan ve parlâmento haline konulan sarayda, ihtilâlciler birbirlerini yemeye başlamışlardı bile... Ordular ayaklanıyor, vagonu mühürlenen Lenin de Rusya'ya gelmek üzere Almanya'yı geçiyordu. Öte yandan İmparator, her şeye rağmen ümidini kaybetmeyerek Londra hükümetinden İngiltere'ye iltica izni istemişti. Zaten kuzeni V. George, onu davet etmiş bulunuyordu. Fakat orada da İngiliz sosyalistleri protestoda bulunduklarından, Başvekil Lloyd George, imparatorun gelmesine müsaade etmiyordu.

10 ağustos günü, Çarkoe-Selo şatosu aşçısı 5 günlük kumanya hazırlamak üzere emir aldı. İmparator, nereye götürüleceğini bilmiyordu. Ağustosun 13'üncü günü öğleden sonra, birkaç günden beri geçici hükümet başkanlığına getirilen Kerenski, şatoya geldi... Küstah bir tavırla imparatorun yanına giren Kerenski, Bolşevik ajanları odada bulundukları müd-

Çar Nikola, ihtilâlden sonra sarayın bahçesinde, muhafaza altında.

detçe, yüksekten konuştu. Fakat yalnız kalır kalmaz:

— «Haşmetmeab,» dedi, «bana güveniniz var mı?»

Nikola hemen cevap vermedi. Hayretle Kerenski'ye baktı ve nihayet:

— «Evet,» dedi.

— «O halde beni dinleyin: Aldığım tedbir belki aleyhinizde olduğu hissini verir. Fakat aslında hiç de öyle değil. Kronstadt denizcileri buraya akın etmek niyetindeler. Ben de sizi kurtarmaya karar verdim. Bana inanıyor musunuz?»

— «Evet.»

— «Nerede ikamete memur edildiğinizi biliyor musunuz?»

İmparator başı ile «hayır» işareti yaptı.

— «Sibirya'da, Tobolsk şehrine gideceksiniz.»

Ertesi günü halk, şatonun demir parmaklıkları önüne toplanmıştı. İmparator ailesinin otomobilleri «yuha» çeken bu halkın arasından geçti. Sapsarı ve gözleri yarı kapalı olan İmparatoriçe bayılacak gibiydi.

Tren henüz istasyona gelmemişti. Petrograt tren işçileriyle olan anlaşmazlık, trenin hareketini geciktirmiş bulunuyordu. Saat beşte otomobillerin etrafını süvariler kuşattı. Çar ve Çariçe önde, çocuklar ve saray mensupları arkada arabalardan inerek, vagonlara bindiler. Nihayet tren sabah saat 5.50'de hareket etti.

Üç gün sonra da Tobolsk'a en yakın istasyon olan Tümen'e vardı. Orada **«Rouss»** isimli yandan çarklı iki katlı bir vapura aktarma edildi.

Ayın 19'uncu günü akşamı nihayet Tobolsk göründü. Çar ailesi, geniş vali konağının birinci katında oturacaktı. Diğerleri az ötede bulunan bir şarapçının evine yerleştirildi. Muhafızlar, eski saray silâhendazlarındandı, komutanları Albay Kobilenski, imparatora çok saygı gösteriyordu.

Bu şartlar altında Tobolsk'ta hayat, ilk zamanlarda Çarkoe-Selo'yı aratmadı. Mevsim yazdı. Çar sabahleyin 8.30'da kalkıyor ve çay içildikten sonra oğluna tarih dersi veriyordu. Çariçe de kızlarıyla birlikte dikişle meşgul oluyordu.

Akşamları, imparator yüksek sesle kitap okurken, çariçe, general Tatiçef'le bezik oynuyordu. Kızlar örgü örüyor, bazan da kahkaha ile gülüyorlardı. Sanki ihtilâl olmamış gibiydi.

Fakat, ihtilâlciler mahpus hükümdarları asla unutmamışlardı. Müthiş bir kış ortalığı kasıp kavurmaya başlamış, termometre sıfırın altında 37 dereceye inmişti. Birinci katın yalnız bir odasında ateş yanıyordu. Çar, kendisini meşgul etmek maksadıyla, bahçede odun yarıyordu.

Artık eski muhafızlar değiştirilmişti. Erzak da eskisi gibi gelmiyordu. Kahve, yumurta, tereyağı, hattâ ekmek evvelce olduğu gibi bol değildi. Moskova'dan gelen bir emirde «Nikola Romanof ve ailesi efradına nefer tayını verilmesi» bildiriliyordu.

Çar ve yakınlarına olan hıncın günden güne arttığı artık gün gibi aşikârdı. Omsk'tan gelen 100 Kızıl muhafız, gece, gündüz binayı beklemeye başlamıştı.

22 nisan 1918 günü, Moskova'dan bir müfreze geldi. Müfrezenin başında kısa boylu, terbiyeli, itina ile tıraş olmuş, donuk gözlü birisi vardı. Kendisini albaya şöyle takdim etti:

— «Ben halk komiseri Yakorlef. Romanof ne âlemde?»

Sonra bir şeyler söyledi, evi gezdi, odaları dolaştı ve, tam ayrılacağı sırada Çar'a boş gözlerle baktı ve sordu:

— «Eşyanız çok mu?»

ÖLÜM YOLCULUĞU BAŞLIYOR!

Tarih 25 nisan 1918... Çar'ın oğlu on iki gündür hasta, yatağından kalkamıyor. Çocukta hemofili hastalığı vardı: Bir yeri azıcık kesilse, kan bir türlü durmazdı. Aksi gibi birkaç gün evvel de, oynarken bir yerini kesmişti. Doktor Botkin bir türlü kanamanın önüne geçemiyor, biçare çocuk durmadan inliyordu.

O gün Çar'ın odasına biri girdi: Yakorlef. Her zaman olduğu gibi gene karşısındakinin yüzüne bakmıyordu. Birkaç dakika, bu büyük odada bir aşağı, bir yukarı dolaştı. Bazan perdeyi düzeltiyor, bazan da bir şeyin yerini değiştiriyordu.

Nihayet konuştu:

— «Size hiçbir şey yapmayacaklar, ama...»

Çar'ın kaşları kalktı:

— «Ama?...»

— «Burayı terk etmeye hazırlanmanız gerekiyor...»

Ortalık suspus olmuştu. Nikola'nın elleri arkasındaydı, ayağını asabiyetle yere vurdu ve sordu:

— «Nereye götürüleceğimizi söyleyebilir misiniz?»

— «Hayır. Mezun değilim...»

Nikola derin bir endişeye kapıldı. Yoksa Brest-Litovsk anlaşmasını zorla imza ettirmek üzere kendisini Moskova'ya mı göndereceklerdi? Olamaz... İmzalayamazdı...

— «Ya gitmezsem?»

— «Gitmemek elinizde değil!»

— «Oğlum bu halde kımıldayamaz.»

— «Aileniz gidecektir demedim.»

— «Anlaşılan seyahate yalnız çıkacağım.»

— «Arzu ettiğiniz kimseleri yanınıza alabilirsiniz... Ötekiler arkadan gelir.»

— «Hareket ne zaman?»

— «Bu gece... Hazırlanın.»

Artık çocuğun inîltilerine, koridorlardaki hizmetçilerin hıçkırıkları karışıyordu. İçlerinden bazıları, İmparator geçerken diz çöküyorlardı. İmparatoriçe de Allah'a yalvarıyordu:

— «Yarabbi,» diyordu, «bana doğru yolu göster. Ne yapacağımı bilemiyorum. Kocamdan mı ayrılayım, yoksa oğlumdan mı?»

Çar odaya girdiği sırada çocuk dalgın yatıyordu. İmparatoriçe onu karşılayarak şunları söyledi:

— «Kararımı verdim Nikola, yanından ayrılmayacağım.»

Yağmurun meydana getirdiği gölcüklerden geçen arabaların gürültüsü duyuldu. Saat 3.30 idi. Dışarısı karanlıktı. Askerler ellerinde fenerler olduğu halde

Ekaterinenburg'da Çar Nikola ile beraber öldürülen çar ailesi: Çareviç (veliaht) ve etrafında, soldan sağa doğru, grandüşesler: Maria, Tatyana, Anastasya ve Olga.

koşuşuyorlardı. Kapı vurulunca Çar dışarı çıktı. Kaputlarının yakası kalkık, silâh omuzda bekleyen askerlerin yanı başında yük arabaları görülüyordu.

İlk arabanın yanında Halk Komiseri Yakorlef bekliyordu. İmparator ve İmparatoriçe, komisere doğru yürüdüler. Yakorlef selâm vererek Çar'a:

— «Yalnız bineceksiniz» dedi.

İmparatoriçe sesi titreyerek itiraz etti:

— «Kocamı terk etmek istemiyorum.»

Yakorlef sakin sesiyle:

Çar ailesinin katliama uğradığı odanın görünüşü. Burada bütün aile ihtilâlcilerin kurşunlarıyla öldürülmüş, sonradan cesetleri, üzerlerine benzin ve asit sülfürik dökülmek suretiyle yakılmıştır.

İhtilâl sırasında, Petrograd (Leningrad) daki saray işgal edilmiş ve altı üstüne getirilmişti.

— «Olmaz madam,» dedi. «Bugün emir veren benim. İkinci arabaya bineceksiniz.»

Kesin, fakat saygılı bir tavırla Çariçe ile babasını bırakmak istemeyen Maria'yı ikinci arabaya götürdü, sonra tekrar Çar'ın yanına geldi.

Son arabaya doktor Botkin'le dört kişi iyi kötü sığıştılar. Çar'ın öteki kızları yaşlı gözlerle pencereden bu manzarayı seyrediyorlardı. Birisi emir verdi. Kamçılar şakladı. Arabalar yola koyuldu.

Bindikleri tren nihayet 2 mayıs günü Ekaterinenburg'a vardı. İlk olarak İmparator vagondan indi. Üstünde hâkî bir kaput, başında subay kasketi vardı. İmparatoriçe ve kızı koyu renk mantolar giymişlerdi. Gardan sessizce çıktılar.

Dışarıda otomobiller bekliyordu. Bunlardan birinin şoförü, dahilî harp esnasında mahkûmları temizlemek için kurulan seyyar «kurşuna dizme birliği» komutanı Parfen Titof Samokarof idi. Çar, Çariçe ve kızları onun otomobiline bindiler. Tam hareket edileceği sırada, Çar etrafına baktı: Halk Komiseri Yakorlef sırra kadem basmıştı.

SON MERHALE...

Otomobiller Voznesenski sokağının köşesinde durdular. Tahta perdenin ötesinde damı yuvarlakça, kendi beyaz, tuhaf bir bina görünüyordu...

Çar sordu:

— «Burası neresi?»

— «İpatief'in evi...»

Komiser Goloçkin, kapıya dikilmiş, bekliyordu:

— «Romanof yoldaş içeri girebilirsiniz...»

Bu sözler öyle bir eda ile söylenmişti ki, İmpara-

toriçe gayriihtiyarî artık sadece kocası olan adamın elini sıktı.

Çar'ın girdiği oda bomboştu. İçeride bina komutanı, çilingir Avediyef vardı. İlk söz olarak:

— «Evvelâ üstlerinizi arayacağız» dedi.

Didkowski isimli birinin yönettiği askerler Çar'ın, Çariçe'nin ve Grandüşes Maria'nın her tarafını aradılar. İçlerinden biri Çariçe'nin çantasını alarak muayene etti...

Arama işi nihayet bulunca tutuklular, muhafızların işgal ettiği zemin katından geçerek ikinci kata çıktılar.

Ekaterinenburg komünist merkezini de yöneten Goloçkin, 42 yaşlarında, zayıf, kısa boylu, üç köşe simalı, sivri çeneli ve geniş alınlı bir adamdı. Küçük, siyah, bazan yanan, bazan da uzaklara dalan gözleriyle, Goloçkin, profesyonel ihtilâlci tipinin mükemmel bir örneğiydi. Ne iş yaptığını kimse bilmezdi.

İhtilâl'in patlak vermesi üzerine idamdan kurtulan bu adam, kendi arkadaşlarının kanaatince, zalim, sadist ve celâât ruhlu idi. Böyle bir adamın muhafazasına verilen İmparator'un kapatıldığı binada ne fena muamelelere mâruz kaldığı artık kolayca tahmin edilebilir.

İşlerine bakan uşak buradaki hayatı şöyle anlatmıştır: «İmparator'un emri üzerine hepimiz aynı sofrada yemek yiyorduk. Bazan, yedi kişiye beş kaşık düşüyordu; bahçeye günde bir defa, o da 15-20 dakika çıkmak müsaadesi vardı. Tabiî etraf nöbetçi doluydu. Bu askerler gayet lâübali hareket ederler, ağızlarında sigara dolaşırlar ve küfürsüz konuşmazlardı.»

DİĞER HANEDAN ÜYELERİ DE GETİRİLİYOR

Öte yandan Tobolsk'takilere yapılan muamele de sertleşmiş, İmparator'un doğum günü olan 19 mayısta dinî merasime bile müsaade edilmemişti. Bir gün bir haber yayıldı: «Yarın hareket ediliyor!»

Hakikaten ertesi günü Tobolsk'takiler bir gemiye bindirildiler. Hasta veliahtla meşgul olan gemici Nagorni, çocuğu kucağına alarak vapura soktu. Onu Olga, Anastasya Tatyana takip ediyordu.

Yandan çarklı vapur saat beşe doğru hareket etti; 22 mayısta Tümen'e vardı; orada özel bir tren istim üstünde bekliyordu. Gelenler binince tren hareket etti ve ertesi günü sabahleyin, Ekaterinburg'dan az evvel durdu. Yağmur altında inilerek Çar'ın bulunduğu binaya gidildi.

İmparatoriçe, çocuklar geldikten sonra hayatın o kadar çetin olmayacağını sanmıştı. Ümitleri boşa çıktı. Muhafızlar çocuklar geldikten sonra işi büsbütün azıttılar: Ellerine ne geçerse çalıyorlardı. Altın, para, mücevherat, çamaşır, pabuç, bir şey bırakmıyorlardı. Halk komiserleri Çar'ın kızlarına gece yarılarına kadar piyano çaldırıyorlar, izinsiz helâya bile bırakmıyorlardı.

Çar gündüzleri ya kitap okuyor, yahut artık hiç yürüyemeyen oğlunu araba ile gezdiriyordu. Çariçe ve kızları dikiş dikiyor, akşamları da ilâhiler söylüyorlardı.

Leningrad'daki sarayın salonlarından bir başkasının ihtilâlden sonraki hali.

İlâhiler başlayınca aşağıdan sarhoş muhafızların söyledikleri rezil şarkılar duyuluyordu.

Temmuz ayı başlarında birden şartlar tamamen değişti. Bir gece teftişe çıkan Goloçkin, bütün muhafızları körkütük sarhoş yakalayınca oradan uzaklaştırdı. Ertesi gün onun yerini hain bakışlı, kara sakallı, Yakob Yurovski isimli bir saatçi aldı.

Kırk yaşlarında görünen Yurovski inatçı, haris, berbat bir adamdı. Okuyup yazması bile olmayan Yurovski, zengin bir Yahudi ailesinin kızını almıştı. Karısının parasıyla bir saatçi dükkânı açmış, sonra da kadının din değiştirdiğini bahane ederek boşanmıştı. Goloçkin'le birlikte mahallî Çeka (gizli polis) işlerini yönetiyordu.

ÖLÜM SAATİ

16 temmuz 1918 günü Yurovski, akşam saat 19'a doğru yardımcısı Medviedef'i çağırarak:

— «Nöbetçilerin tabancalarını topla» diye emretti.

Bunlarda Nagant tipi 12 tabanca vardı. Medviedef hepsini getirip komiserin masasına bıraktı.

Yurovski:

— «Tamam,» dedi. «Bunlara ihtiyacımız olacak.»

Medviedef'in bir şey söylemediğini görünce de şunları ilâve etti:

— «Bu gece hepsini yere sereceğiz. Nöbetçilere haber ver: Silâh sesi duyarlarsa telâşlanmasınlar...»

Gece başlamış, Çar ailesi erkenden yatmıştı.

Saat 24'te Yurovski salondan ve kızların odasından geçerek İmparator'un kapısını vurdu ve cevap beklemeden içeri girerek ışığı yaktı. Çar telâşla:

— «Ne var, ne oluyor?» diye sordu.

— «Romanof yoldaş, kalkınız. Bu gece karışıklık çıkmasından korkuyoruz. Belki de eve hücum ederler. Hemen aşağı inin.»

— «Pekâlâ...»

İmparatorla birlikte ötekiler de uyandılar. Bir saat sonra giyinmiş, hazırlanmışlardı. Çar'ın kucağında oğlu vardı. Yurovski koridordaydı:

— «Hazır mısınız?»

Çar başıyla «evet» dedi ve önde Yurovski olduğu halde bütün grup ilk günleri odaya alındı.

Yurovski tekrar dışarı çıktı: Koridorda on bir kişi vardı. Hepsine bir tabanca verdi, birini de kendine sakladı. Paltosunun altında bir tabanca daha vardı. Hep birlikte İmparator ve ailesinin bulunduğu odanın önüne geldiler. Yurovski içeriyi dinledi: Çıt yoktu. İki saniye bekledi ve birden kapıyı ardına kadar açtı. On bir adamı arkasında yer almış, fakat tabancalarını henüz çekmemişlerdi. Yurovski ilerledi, cebinden bir kâğıt çıkardı ve okuyormuş gibi yaparak şunları söyledi: «Nikola Aleksandroviç, taraftarlarınız sizi kaçırmaya teşebbüs ediyorlar. Hepinizi kurşuna dizmek zorundayız.»

Çar anlamamış gibi bağırdı:

— «Ne diyorsunuz?...»

Çariçe haç çıkarıyordu. O zaman Yurovski tabancasını çekerek Çarı bir kurşunda cansız yere serdi. Artık ortalık mezbahaya dönmüştü; tabancalar durmadan patlıyordu.

Her şey çabucak olup bitti, kimse en ufak bir müdafaada bile bulunmamıştı.

Yerde yatan on bir cesede rağmen katiller hâlâ doymamışlardı, hırslarını almak için cesetlere dipçik indiriyorlardı. Yerler kan içinde kalmıştı. Yurovski'nin muhafızları birer yırtıcı hayvan kesilmişlerdi. Bağırıyorlar, nâra atıyorlar, ölüleri tekrar öldürüyorlardı. Lâkin işin garip, garip olduğu kadar acı bir tarafı vardı. Hasta veliaht bir türlü ölmek bilmiyordu, durmadan inliyordu.

Medviedef, sahnenin bu kısmını bilâhara şöyle anlattı: «Yurovski çocuğa iki, üç kurşun daha sıktı ve nihayet iniltiler durdu. Artık dışarı çıktım. İçim bulanıyordu...»

Bu iş bittikten sonra cesetleri yatak çarşaflarına koyarak otomobile attılar. Sonra **Dört Kardeş** madeni denilen yere hareket edildi.

ÖLÜ SOYGUNU

Orada cesetleri soydular. Kızların çamaşırlarından bir hayli mücevherat çıktı.

Bütün bu işleri, yanında iki halk komiseri olan Yurovski idare ediyordu. Soygun bittikten sonra cesetler parçalandı ve hemen oracıkta yakılan muazzam bir ateşin ortasına atıldı. Ateşin tesirini artırmak için de tenekelerle benzin sarf edildi. Ateşte yanmayan kısımlar asit sülfürikle eritildi, yok edildi...

Temmuzun 20'sinde korkunç katliâmdan eser dahi kalmamıştı. Cellâtlar işlerini tam zamanında bitirmişlerdi.

Filhakika Amiral Kolçak'ın «Beyaz Rus» ordusu ertesi günü Tümen'i aldı ve ayın 25'inde de Ekaterinenburg'u kurtarmaya muvaffak oldu...

■

1919 başlarında Dört-Kardeş madeninde yapılan araştırmalarda Çariçe'nin bileziğinde bulunan küçük bir gümüş bayrak, Çar'ın kemer tokası, doktor Botkin'in takma dişleri ve daha birçok eşya ele geçti. Tamamı 65 parçadan ibaret olan bu eşyadan her biri, katiller aleyhinde birer delil mahiyetinde idi.

■

18 temmuz günü Kremlin'de bir kanun tasarısı görüşüldüğü sırada Sverdlof içeri gererek Lenin'in kulağına bir şeyler fısıldadı. Bunun üzerine Lenin:

— «Sverdlof yoldaşın sizlere vereceği bir haber var,» dedi.

O zaman, Sverdlof şunları söyledi:

— «Ekaterinenburg komünist partisi şubesinin bir kararı gereğince, Çekoslovak lejyonuna mensup âsilerin şehre yaklaştıkları sırada kaçmaya teşebbüs eden İkinci Nikola, kurşuna dizilmiştir. Merkez komitesi başkanlığı bu kararı tasvip etmektedir.»

Lenin de ilâve etti:

— «Şimdi, görüşmekte olduğumuz tasarıya gelelim...»

Görüldüğü gibi raporda Çar ailesinin diğer mensuplarından bahis yoktu. Hattâ Nikola'nın ölümünü bildiren 19 temmuz tarihli **İzvestia** gazetesi, Çariçe ve veliahdın «emin bir mahalle» nakledildiklerini yazmaktan bile çekinmemişti.

Yaşanmış Olaylar

Denizaltı Gemisi No. 6

Batmış bir denizaltı gemisinde, havasızlıktan ölen gemicilerin duygularını anlatan bu vesika 6 numaralı Japon denizaltısının, batışından sonra, su yüzüne çıkarılmasıyla ele geçti. Denizcilik tarihinde buna benzer bir vesikaya henüz rastlanmamıştır

1910 yılında Tatsuta Sakuma ve emrindeki mürettebat, batan denizaltının gittikçe bozulan havasında zehirlenerek öldüler. Sakuma o tarihte 31 yaşındaydı. Ama daha önce birçok tehlikelerle karşılaşmış, savaşlarda bulunmuştu. Fakat ölümü, batan bir denizaltı gemisinin içinde, havasızlıktan boğularak oldu.

Batan denizaltı gemisi 1905'te denize indirilmişti, 4 yıldan beri de fiilen hizmetteydi. Dört yıllık süre içinde hiçbir ciddî arıza göstermemişti. Zamanın diğer denizaltıları gibi, No. 6 da deniz üstünde benzin motorları, deniz altında da elektrik motorları yardımıyla hareket ediyordu. Benzin motorları, gerekli havayı, periskopun arkasındaki bir delikten alırdı. Denizaltı daldığı zaman bu delik bir vanayla kapatılıyordu.

No. 6,1910 yılının nisan ayı başlarında talim dalışları yapmak üzere Hiroşima körfezine geldi. Ayın, 11, 12 ve 13'ünde yapılan dalışlar başarılı oldu. Hattâ bir defasında gemi 2,5 saat su altında kaldı ki, bu, o zaman için küçümsenmeyecek bir başarıydı. Nihayet 15 nisan geldi.

Hava Deliğinden Su Giriyor

15 nisan sabahı, 10 sıralarında, Sakuma, dalış emrini verdi. Gemi normal şekilde dalışa geçti, fakat daha dalar dalmaz, hava deliğinden su girmeye başladığı görüldü. Vazifeli gemici hemen koştu... Vana çalışmıyordu. Bunun üzerine emniyet vidalarını elle sıkıştırmaya başladı. Su durmadan gemiye doluyordu. Gemici sonunda suyu kesti ama, zaten küçük bir tekne olan No. 6 fazlasıyla ağırlaşmış, 25 derecelik bir açıyla batmaya başlamıştı. Geminin normalden fazla meyil alması, içeri dolan suyun bir tarafa doğru hücum etmesine sebep oluyordu. Nitekim çok geçmeden elektrik tertibatının tablosu su içinde kaldı, mavi şimşekler görüldü ve cereyan kesildi... Gemiciler: 13 kişilik mürettebat ve Sakuma, karanlıklar içinde kalmışlardı. Karanlık neyse ama, elektrik kesilince tulumbalar çalışmaz olmuş, suyun el pompalarıyla boşaltılması icap etmişti.

Sakuma sükûnetle emirler veriyor ve denizaltı gemisi ağır ağır batmakta devam ediyordu. Kaptan köşkünün camından sızan ışıkta manometre seçilebiliyordu. 6 metre... 9 metre... 12... 15... Nihayet manometre durdu. Derinlik 15,60 metreydi.

Gemiciler zifirî karanlıkta, insan üstün bir gayretle içeri dolan suları pompalıyor, fakat gemi bir türlü yerinden kıpırdamıyordu. Akümülâtörlere hücum eden deniz suyunun meydana getirdiği klor, havayı tahammül edilmez hale getirmişti. Sakuma bir defa daha el yordamıyla gemicilerin yanına inip, gerekli emirleri verdikten sonra, kaptan köşküne döndü. Buraya bir parça güneş ışığı sızıyordu. Kaptan kalem, kâğıt aldı ve yazmaya başladı.

«Belki de, benim suçum yüzünden, imparatorun gemisini batırdığım ve denizcilerinin ölümüne sebep olduğum için çok üzgünüm...»

Kaptan, artık, hiçbir kurtuluş ümidi olmadığını anlamıştı. Ama pompalar hâlâ çalışıyor, 14 gemici insan üstü bir gayretle gemiyi yüzdürmeye çalışıyordu.

«Hepimiz vatan için ölmeyi şeref sayıyoruz, yeter ki bu hâdise milletimizi cesaretsizliğe sevketmesin .. Şunu dilerim ki, uğradığımız bu kaza, bundan sonra yapılacak gemilerin tekniğine ışık tutsun, daha emniyetli gemiler yapılabilsin... O zaman hiç üzülmeden öleceğim.»

Hava Dayanılmaz Hale Gelmişti

Sakuma durdu, hava hissedilir bir şekilde ağırlaşmıştı. Boğazı yanıyordu. Aşağıda durmadan çalışan pompaların gürültüsü duyuluyordu. Biraz acele etmesi lâzımdı.

«Dalışa geçtikten sonra, hava deliğinin iyi kapanmadığını gördük. Vana bozulmuştu. El ile sıkıştırdık, fakat gemiye çok su dolduğu için 25 derecelik bir meyille batmaya başladık.»

İlk önce uzak gibi görünen son, birdenbire yaklaşmıştı sanki. Nefes almakta bayağı güçlük çekiyordu.

«Halen 15,60 metre derinlikte 13 derecelik bir meyille batmış durumdayız. Elektrikler kontak yaparak söndü. Nefes alamıyoruz. 14 nisan, saat 10'da battık.»

Halbuki o gün ayın 15'i idi. Artık, Sakuma'nın beyni gerektiği gibi çalışamıyordu. Devam etti:

«Cereyan kesilince, içeri giren suları el pompalarıyla boşaltmaya başladık. Fakat faydasız. Öte yandan suların sebep olduğu kontak sonunda yanan kablolar geminin havasını büsbütün bozdu. Şu anda takriben 35 kilo havamız var. Pompaları el ile çalıştırmakta devam ediyoruz. Saat 11,45.»

35 kilo hava nedir ki? O kadar insanı nefes alacak, o kadar kalp çarpacak...

Boşuna Ölmemeliyiz

«Gemiye dolan su elbiselerimizi ıslattı... Üşüyoruz. Ama gemiciler, hele denizaltıcılar daima sakin olmasını bilmeli. Başka türlü terakki etmeye imkân olmaz...»

Terakki, terakki... Sakuma, hiç olmazsa ölümünün bir işe yaramasını istiyor.

«Bu tecrübeler ilerideki kazaları önleyecek... Gemilecilerimden çok memnunum. Bir denizaltı gemisinin mürettebatından beklenen soğukkanlılığı gösterdiler. Hepsi vazifesini yapıyor. Ben daima öleceğimi düşündüğüm için vasiyetnamemi hazırlamıştım. Tagusi ve Asami'den, onu, babama vermelerini rica ederim.»

Bu sırada bir çatırtı oldu. Benzin buharları yayıldı gemiye... Karanlıktaki çalışmalar sırasında benzin borularından biri patlamıştı. Artık hepsinin sonu gelmişti. Bunu gemiciler biliyor ve hiçbiri yerinden kıpırdamıyordu.

«Muhterem imparatorumuzdan adamlarımın ailelerine yardım etmesini hürmetlerimle rica ediyorum. Onlara ıstırap çektirmeyiniz. Bu son anımda en büyük düşüncem muhterem amirallerime olan hürmetlerimi tekrar etmektir. (Hava basıncı öyle ki, kulaklarım patlayacak gibi oluyor). Başka bütün komutan ve arkadaşlarıma...»

Bu satırlar yarım kalmış artık. Gemide hava yok gibi...

«Saat 12,30... Nefes alamıyorum...»

Soğuk bir ter vücudunu kaplamış... Kalbi göğsünden fırlayacakmış gibi vuruyor... Bundan sonraki satırlar artık okunmaz halde... Sadece en sonunda birkaç kelime var.

«Şimdi saat 12,40...»

Ve içeride manometrenin ibresi 15,60'ı gösteriyor.

Ertesi Gün

6 No.lu denizaltının yeri hemen o gün tesbit edilmiş ve ertesi gün, 15 nisanda gemi su yüzüne çıkarılmıştı. Fakat kapağın açılması ancak 17 nisanda mümkün oldu. İçeri girenler en küçük bir panik izine raslamadılar. Bütün gemiciler vazifelerinin başında, gemide bulunmaları gereken yerde, ölmüşlerdi. Sakuma'nın notları bulundu ve Japon hazinesine devredildi. Japon halkı kurbanlar için 35 000 yen verdi. Kure'deki deniz üssünde yapılacak âbide için de 22 000 yen toplandı.

Gelecek sayımızda :

102 dile çevrilen kitap: Kur'ân-ı Kerîm ● Yazan: Mithat Sertoğlu

İskoçya Kıraliçesi Mary Stuart'ın İdamı

Kitaplar arasında

XVII. ASRIN BAŞINDA İSTANBUL DÜNYANIN EN BÜYÜK ŞEHRİYDİ

TÜRK tarihi ile ilgili Ermenice eserleri dilimize çevirmekle tanınmış olan Edebiyat Fakültesi öğretim görevlilerinden Hrand D. Andreasyan, bu defa bize çok alâka verici bir seyahatname kazandırmış bulunuyor. Bu seyahatname, 1608-19 yılları arasında, o zamanki Türkiye imparatorluğuna gelmiş ve bu arada İstanbul'da da bir müddet kalmış olan bir Ermeni rahibinin, Polonyalı Simeon'un eseridir. Eserin mevcudiyeti ancak 1932'de keşfedilmiş ve 1936'da Ermenice metni Viyana'da yayınlanmıştır. Bilgin mütercim, kitabı bu basımdan dilimize çevirmiş, pek güzel ve etraflı notlar ilâve etmiştir. Bu notlar, Simeon'un seyahatnamesini XVII. asırda Türkiye'ye gelen diğer bazı Avrupalı seyyahların eserleriyle mukayese imkânını vermektedir. Seyahatnamenin yazarı Polonyalı Ermeni'nin, Ermeni dilinde yazdığı bir kitapta kullandığı Türkçe kelimeler yüzlercedir. Bu kelimeleri, mütercim, italik harflerle aynen almak suretiyle belirtmiştir. Türkçe'nin «lingua franca» olduğu kadar kültür dili olmak bakımından da vaktiyle büyük bir azamet kazandığına, Simeon'un bu eseri kıymetli bir delildir.

Bilgin mütercim, her eserde kaçınılması imkânsız birkaç küçük hata sayılmazsa, bize bu defa da mükemmel bir kitap sunmaktadır. Göze çarpan birkaç yanlışı zikrediyorum: Simeon'un Bosnasarayı'nda «Rumeli beylerbeyisi»nin oturduğu hakkındaki hatasını (s. 25), mütercim düzeltmemiştir. Bu şehirde, Bosna beylerbeyisi otururdu. Bosnalılar'ın Bulgarca konuştukları (s. 25, 26) da bir yanılma eseridir. Bosna'da Boşnakca konuşulur ve bu ülkede hiç Bulgar yoktur. Floransa'da 40 000 Türk esiri bulunduğu (s. 80), şüphesiz mübalâğa derecesini aşan bir uydurmadır. Zira bu devirde Floransa şehrinin nüfusu 100 000 ve bütün Toskana'nınki 900 000'den ibaretti. Simeon, Kiev şehrinin Türkçe ismi olan «Mingkerman»ı kullanıyor (s. 160). Bu ismin Kiev'in Türkçe adı olduğunun zikredilmesi lâzımdı. Ankara muharebesi «1401» de (s. 186) değil, 1402'dedir. Emîr Fahreddin, «1633 yılında 70 yaşında» (s. 185) değil, 1635 yılında 63 yaşında öldürülmüştür.

Şimdi eserin ilgi çekici bazı kısımlarını, okuyucularımıza tanıtıyoruz:

DÜNYA'NIN EN BÜYÜK ŞEHRİ İSTANBUL

Seyyahımız, Lehistan'dan şimdiki Romanya'ya, yani Türkiye topraklarına geçerek seyahatine başlıyor. Boğdan'ın en büyük şehrinin adını Türkçe olarak «Yaş Pazar» olarak anıyor. Balkanlar'ı aşıp İstanbul'a geliyor. Ayasofya yakınlarında «Arslanhâne» denen hayvanat bahçesini geziyor. Burada aslan, kaplan gibi vahşi hayvanları görüyor. İstanbul'da 40 000 ev Yahudi, 40 000 ev Rum, 10 000 ev Ermeni olduğunu, «Türk nüfusunun haddi hesabı olmadığını» yazıyor. Gene ona göre, dünyanın bu en büyük şehrinde 80 000 dükkân ve 30 000 meyhane vardır. Bu sıralarda Türkiye'ye gelen diğer seyyahlar da İstanbul'un nüfusunu bir milyon tahmin etmektedirler. Ancak bu tahmine, İstanbul'un Boğaz banliyöleri dahil değildir. 1600'e doğru Avrupa'nın İstanbul'dan sonra gelen en büyük şehirleri, 550 000 nüfuslu Londra, 450 000 nüfuslu Paris, 270 000 nüfuslu Napoli, 250 000 nüfuslu Venedik, 210 000 nüfuslu Lizbon, 200 000 nüfuslu Edirne, 200 000 nüfuslu Milano, 190 000 nüfuslu Amsterdam idi.

Bundan sonra seyyah, her sokak başında bir çeşme olduğunu, kervansaraylarda ve hastanelerde hasta ve misafirlere günde iki öğün bedava yemek verildiğini söylüyor ve «Türkler çok hayır seven bir millettir» diyor. Türk köprülerine hayranlığını da şöyle belirtiyor: «Nehir, ırmak ve bataklıkların üzerinde 50, 100 ve daha fazla gözlü geniş ve uzun köprüler kurulmuştur. İnsan ve hayvanlar, bu köprülerden ücretsiz geçerler. Bu hal, tahta köprüden geçen insanlar ve arabalar için cebren para alan sahte Hıristiyanlar'ın yüzlerini kızartacak bir keyfiyettir.»

«6 GÜNLÜK YOL TAŞ DÖŞELİYDİ»

«Türkler şarabı haram sayarak içmezler ve asla sarhoş olmazlar... Hayvanlara ve kuşlara iyi bakarlar. Karaman'da bir camiinin avlusunda, et kebabı yaparak sahipsiz köpeklerin ve kedilerin önüne atıldığını gördüm. Kargalar ve diğer kuşlar, böyle ziyafetlere alışmışlardır. Muayyen saatte sürülerle gelip, yemek yemek için toplanırlar... İstanbul o kadar büyük bir şehirdir ki, yangın çıkıp on veya yirmi bin ev yansa, diğer semtlerin haberi olmaz. İstanbul-Edirne yolu 6 gün uzunlukta olduğu halde, iki tarafı kâmilen kaldırım döşelidir... Padişahın hazinesinin değerinde bir hazineye, hiçbir hükümdar sahip değildir... Tanrı'nın Türkler'e bahşettiği bu azamet, hayretimi mucip oldu.»

«6 günlük bir yolculuktan sonra İstanbul'dan Edirne'ye vardık. İstanbul'dan Edirne'ye kadar uzanan yol, kâmilen kaldırımla döşenmiş olup, insan ve hayvanlar, ayakları ıslanmadan yürüyorlardı. Her menzilde kârgir camiler, hanlar, hamamlar, misafirhaneler ve hastaneler vardı. Bahçeler, selviler, çeşmeler ve nefîs suların bulunduğu menzillerle, günde iki defa pilâv, yahni, zerde ve iki fodla ekmekten ibaret yemek çıkar. Kervan bin kişilik de olsa, buralarda konaklar, hayvanlar dahil, herkes, yer, içer, dinlenir, isterse hamamda yıkanır, sonra yoluna devam eder. Yolda, geniş ırmakların üzerine atılmış 20, 40, hattâ 70 gözlü kemerli taş köprüler gördük. Pek meşhur bir taht şehri olan Edirne, her bakımdan bir bolluk yeriydi. Şehrin etrafından geçen üç büyük ırmak, Peygamber Dâvud'un «Nehrin suları Tanrı'nın şehrine bolluk verir» sözüne göre halkı şenlendiriyordu».

İTALYA'DA YAHUDİLERE YAPILAN ZULÜMLER

Seyyahımız Edirne'den Venedik'e gider. Türkler'in Venedik'e «Kızıl Elma» dediklerini kaydeder. Roma'ya da «Kızıl Elma» dediklerini ilâve eder. Bu şehirlerin fethi, o zamanki Türk cemiyeti için, erişilmesi hayal olan, fakat bu yolda çalışılması icap eden bi-

Kervansaraylar, uzun seyahatlerde, yolcuların dinlenmesini sağlardı.

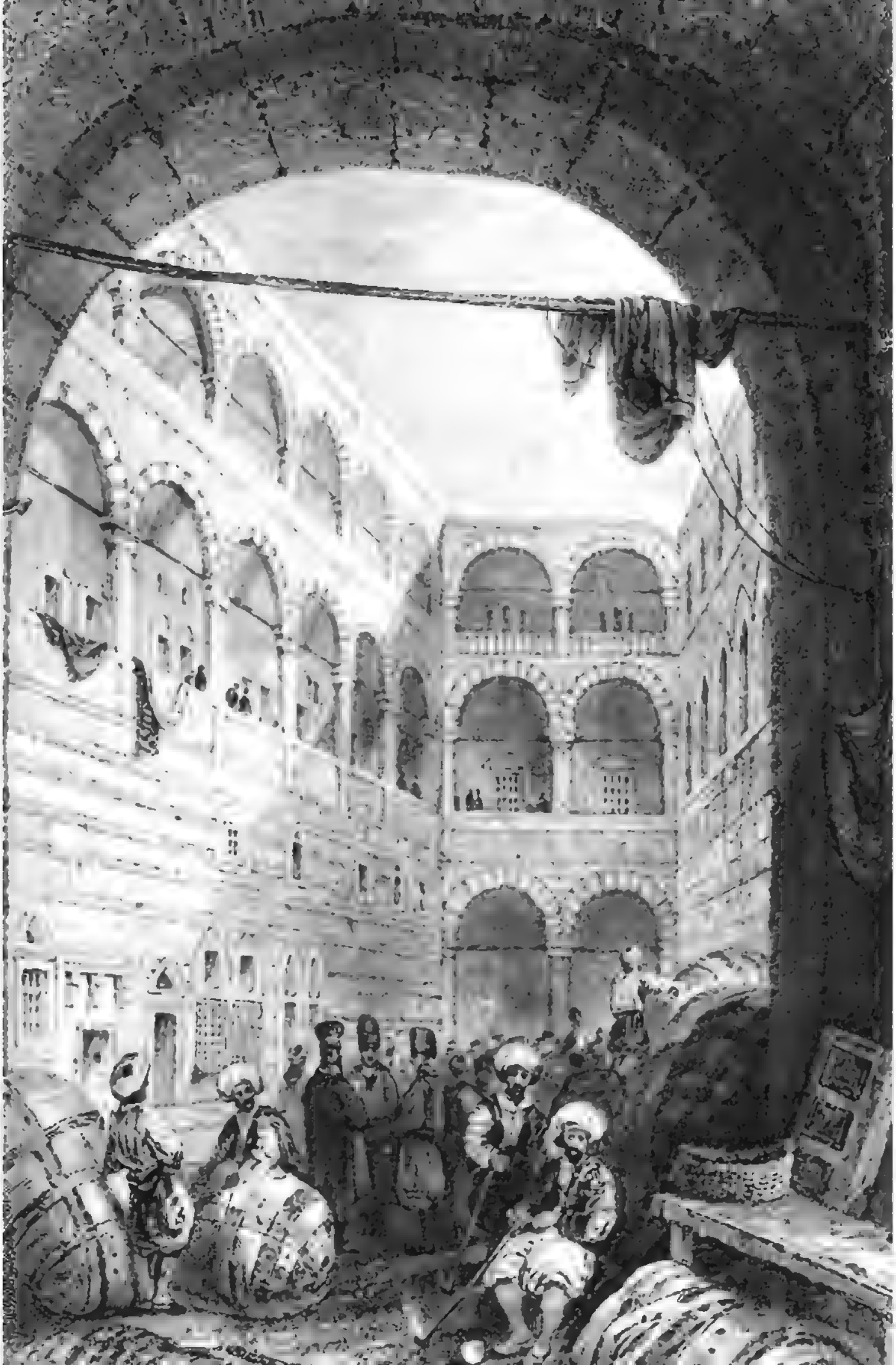

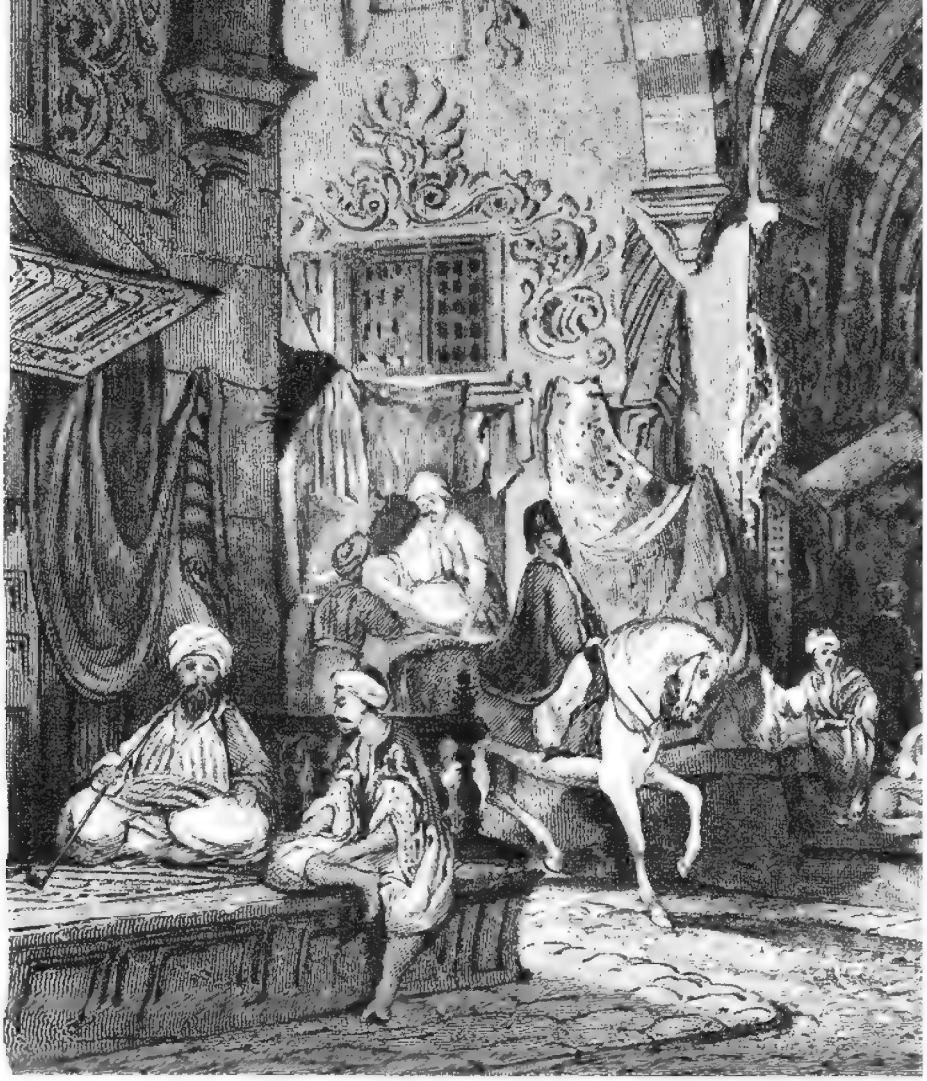

O devirde Kapalıçarşı, sadece İstanbul'un değil, dünyanın en büyük alışveriş merkezlerinden biriydi. Turistler, bugün, eski havayı bulmak ümidiyle, gene de Çarşı'yı görmeye can atarlar.

rer idealdi. Rahip Simeon'un Roma'daki müşahedeleri, o çağdaki Batı toplumu ile Türk toplumunun mukayesesi bakımından değerlidir. Bilhassa müşrik Tiberius, Vespasianus gibi imparatorlarla Hıristiyan olan Justinianus zamanından kalma Yahudiler'e işkence edilmek âdetinin hâlâ çok canlı olduğunu belirten satırları, ilgiye değer. Seyyahımız, Yahudi evlerinin nasıl yakılıp yıkıldığını, yağma edildiğini, Yahudiler'in ağır tecavüzlere uğradığını ve öldürüldüğünü, canlı bir ifade ile anlatmaktadır. Papa, her Yahudi'yi, Musevi dininin kutsal günü olan cumartesileri, kiliselere gitmeye zorlayan bir ferman yayınlamıştır ki, seyyahımız, Papa'nın bu kararını övmektedir. Kiliseye gitmeyen Yahudiler'den ağır para cezası alınmakta ve soyulmaktadır. Yahudiler kilisede toplanınca, bir Hıristiyan rahip kürsüye çıkmakta ve İbrânî dilinde Yahudiler'e hitap ederek, en ağır kelimelerle onları aşağılamaktadır. Avrupa'nın birçok ülkelerinde Yahudiler'in dükkân açması ve açıkça ticaretle uğraşmaları yasaklanmıştır. Onlara serbest olan tek meslek, eskiciliktir. Yalnız Lehistan böyle değildir. Orada Yahudiler her ticaretle uğraşmakta ve bütün ticaret sahalarını ellerine geçirmiş bulunmaktadırlar. Türkiye'de de vaziyetleri çok iyidir. Yahudiler, Avrupa ülkelerinde başlarına sarı renkte sarık sarmaya mecburdurlar. Mekke ve Medine'ye Müslüman olmayanların girmesi yasak olduğu gibi, İspanya'ya bir Yahudi'nin ayak basması ve Roma'da tapulu mülk sahibi olması yasaktır.

RUMLAR'IN ERMENİ DÜŞMANLIĞI

Seyyahımız, Venedik'ten deniz yoluyla Anadolu'ya gelir. Rumlar'la meskûn adalardan geçer. Bunlar hakkında şöyle diyor: «Rumlar, çok fena tabiatlı ve Ermeni düşmanıdır. Bir Ermeni görünce yere tükürürler. Ermeniler'e «köpek» ve «sapık» derler. Bir Ermeni bir Rum'a ait yemek kabından yemek yerse, ne kadar değerli olursa olsun, o kabı kırarlar. Rumlar'ın Ermeni düşmanlıklarının tarihi çok eskidir. Rumlar'ın Ermeni kırallığını nasıl yok ettiklerini tarihler yazar. İstanbul, Rumlar'ın elinde bulunduğu zaman (Bizans çağında), Ermeniler bu şehirde yerleşemezlerdi. Hattâ ticaret maksadıyla bile İstanbul'a giremezlerdi.»

Celâlî kargaşalığının başlamasına ve yaptığı büyük tahribata rağmen, bu devirde Anadolu'nun hayli mamur ve müreffeh olduğu anlaşılıyor. Seyyahımız, Tosya gibi bir kasabada bile, mal satın almak için Avrupalı tacirlerin bulunduğunu kaydediyor. Merzifon dokumalarının dünyaca tanındığını, Sıvas'ın aşağı yukarı 150 000 nüfuslu mühim bir şehir olduğunu, bu çevredeki bazı köylerin bin haneden fazla olduğunu, Harput'ta da 30 000 kadar insanın yaşadığını, bütün bunlarla beraber Celâlî isyanlarının Anadolu'ya büyük zarar verdiğini öğreniyoruz. Anadolu'daki ucuzluk da seyyahımızın dikkatini çekmiştir. Malatya'da bir okka eti 4 dirheme, 4 ekmeği bir dirheme almıştır.

Simeon, İstanbul-Âmid (Diyarbakır) seyahatinde, yolu üzerindeki mahallerde hiç Rum ve Yahudi'ye raslamadığını, fakat birçok yerde Ermeni azınlığının bulunduğunu söylüyor. Diyarbakır'ın 500 beygiri barındırabilen muazzam Hasanpaşa kervansarayını öğüyor. Şehrin ticaret hayatını anlatıyor.

MISIR VE SURİYE'DE HAYAT

Seyyahımız bundan sonra Mısır'a gider. Türkiye'nin bir eyaleti olan bu ülke hakkında yazdıkları ilgi çekicidir: «Araplar son derece pis insanlardır. Onların pisliklerini görünce, Türkler'in hamamlarını, helâlarını, edeplerini hatırlayarak imrendim. Araplar bu kadar pis oldukları halde, «biz Peygamber'in öz çocuklarıyız» diye böbürlenir, Türkler'in Müslümanlıkları'nı beğenmez, Türk hakanının cariye çocuğu olduğunu söyleyecek kadar cüret gösterirler... Kahire'deki Türkler'in beylerbeyisinin sarayı çok muhteşemdir. Sarayın avlusunda devekuşları gezinir».

Simeon, Mısır'dan Kudüs'e gelir. Bu şehre dünyanın dört tarafından gelen Hıristiyan hacılar, Türkiye için bir döviz kaynağı teşkil etmektedir. Her yıl 4 000 Hıristiyan hacı gelmekte ve Türk hükümeti her hacıdan 5 duka ayakbastı parası almaktadır (Bugünkü satın alma gücüne göre, yılda 5 milyon TL. kadar ediyor). Kudüs'ten sonra Suriye yoluyla Anadolu'ya dönen seyyahımız, Humus-Hama yolunun iki tarafının baştan başa zeytin ve incir ağaçlarıyla dolu olduğunu söyler. Halep, büyük bir şehirdir. Şehirde 4 Avrupa konsolosu vardır. Hindistan'dan bile gelen tacirler buraya mal getirir ve mal satın alırlar. Şehirde «birbirinden güzel 355 han, sayısız dükkân ve bedestenler vardır. Her istenen mata bulunabilir. Güzel hamamları, bol ve temiz suyu meşhurdur». Halep'teki umumî hamamların sayısı 50, kervansarayların sayısı ise 50'dir. 120 kadar cami şehri süsler. Çevrede eski çağlardan kalma pek çok eser ve kitabe vardır. Avrupalılar, bunları alıp memleketlerine götürmek istemekte, fakat, Halep beylerbeyisi (umum) valisi) müsaade etmemektedir. Halep'ten sonra Anadolu'ya gelen seyyahımız, Maraş'ın büyüklüğünü över ve azınlık olarak, sadece 20 ev Ermeni bulunduğunu söyler. Buna mukabil Kayseri'nin, takriben 95 000 nüfusunun 60 000'i Türk, 20 000'i Ermeni, 15 000'i Rum'dur. Kayseri-Ankara yolunu 5 günde alır. Bu yol üzerinde hiçbir azınlık yoktur. Ahali tamamen Türk'tür. Yolda büyük koyun sürüleri göze çarpmaktadır. Her sürüdeki koyun sayısı 10-20 binin altında değildir. Bunlar, çoğunlukla meşhur merinos koyunlarıdır. Bu sürüleri otlatan Türkmenler'in kadınları «çok güzel, zarif endamlı ve al yanaklıdır».

Polonyalı Ermeni rahibi Simeon, Ankara'dan İzmir'e gelir ve oradan, yurdu olan Polonya'ya döner. Türkiye seyahati tam 11 yıl sürmüştür.

Hrand D. Andreasyan, Polonyalı Simeon'un Seyâhatnâmesi (1608-1619), İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, no. 1.073, Baha Matbaası, İstanbul, 1964, 216 sayfa.

Mehter musikisi, zamanımızda, yeniden kurulmaya başlanan mehter takımlarıyla canlandırılmakta, bu sayede mehter havalarını dinlememiz mümkün olmaktadır.

Mehter Musikisi Hakkında

1964 yılının son haftalarında, Millî Eğitim Bakanlığı, Türk kültürü için son derece değerli bir inceleme eseri yayınladı. Eserin müellifi Haydar Sanal, genç bir müzikologdur. 9 mayıs 1926'da doğduğuna göre henüz 39 yaşında yoktur. Kitap şeklindeki ilk eseri, budur. Haydar Sanal, Türk musikisi nazariyat, tarih ve üslûbunu, en yetkili iki şahsiyetten, Sâdeddin Arel ile Dr. Suphi Ezgi'den öğrenmiştir. Batı musikisinin de bütün ilimlerini bilmektedir. Gençlik yıllarında Sabâ, Aşk-Efzâ makamlarından Saz Semâîleri bestelemişti. Son yıllarda, bestekârlık alanındaki çalışmalarını bilmiyoruz. Haydar Sanal, S. Arel'le S. Ezgi'nin art arda vefatlarından sonra şimdi, yeryüzünde Türk musikisi nazariyatını ve tarihini en iyi bilen şahıstır. Bu hiç işlenmemiş sahalarda zaten ondan başka bilgi sahibi olanlar, birkaç kişiden ibarettir.

Genç bilgin, Osmanlı mehter musikisini parlak şekilde ele almış ve işlemiştir. Eserinin değerini ölçebilmek için, gene birkaç yıl önce Millî Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı, M.R. Gazimihal'in feci yanlışlarla dolu **Türk Askerî Mızıkaları Tarihi** ile şöyle bir karşılaştırmak yeter. Sanal, kitabında 65 parça eserin notasını yayınlamıştır ki, bu husus, başlıbaşına bir kazanç ve tahmini mümkün olmayacak bir çalışma mahsulüdür. Bu eserler, XVII. asırda Ali Ufkî ile Kantemiroğlu'nun nota yazılarından, bugünkü nota yazılarına çevrilmiş saz eserleridir ki, bugüne kadar bütün dünyaca meçhuldü. Çünkü Ali Ufkî'nin eserinin tek nüshası Londra'da British Museum'da, Kantemiroğlu'nun tek nüshası ise, S. Arel'in hususî kütüphanesinden naklen, Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Enstitüsü, Arel Kitaplığı'ndadır.

Hiç el atılmamış konularda müellif, derin bir vukufla bizi aydınlatmış ve bu derece bâkir bir saha için, şaşılacak derecede az yanlış yapmıştır. Her ilim eseri için mukadder olan bu yanlışlar şunlardır:

Bağdad, Osmanlılar'la Safevîler arasında «birkaç defa» değil (s. 75), sadece bir defa el değiştirmiştir. Müellifin, zurnanın «yüksek icra sanatına müsait bir saz» olduğu hakkındaki fikrine (s. 68) kolayca katılmak mümkün değildir. Hasan Cân'ın Kanunî'nin tahta çıkmasında «rol oynamış» olması (s. 160) bahis konusu değildir. Bu arada Hasan Cân'ın ölüm tarihinin 1567 olduğunu da ilâve edelim. Müellif, bu kaydı unutmuştur. «Âmed nesîm...» diye başlayan eserin Abdülkadir Merâğî'nin olmadığını iddia edebilmek (s. 291) için elimizde hiçbir delil yoktur. Aksi sabit oluncaya kadar bu ve benzeri eserlerin Merâğî'nin olduğunu kabule mecburuz. II. Gazi Giray Han'ın ölüm tarihi «1608» (s. 164) değil, aralık 1607'dir. Kazaklar, Rus değil, Ukraynalı'dır ve Ukranyalılar'ın Ruslar'la hiçbir alâkası yoktur (s. 162-163). Eski metinler çok iyi okunmuş ve nakledilmiştir. «Bâ'de'l-icrâ» yerine «bâ'd-ül-icrâ» (s. 257, not 428) gibi birkaç ufak hata ehemmiyetsizdir.

Eser tam 457 dip notunu ihtiva ediyor. Bütün temennimiz, Haydar Sanal'ın bundan böyle de bizi Türk musikisi tarihi ve nazariyatı sahalarında aydınlatmakta devam etmesidir. Buna şiddetle muhtacız. Türk kültürü için böylesine orijinal ve değerli bir eseri yayınladığı için, Millî Eğitim Bakanlığı da tebrike şayandır.

Y. Ö.

Haydar Sanal, Mehter Musikisi, Bestekâr Mehterler-Mehter Havaları, İstanbul, 1964, Millî Eğitim Basımevi, Millî Eğitim Bakanlığı, Türk Kültür Eserleri Serisi'nden, 316 sayfa, 15,50 TL.

TÜRKİYE Ansiklopedisi

TAMAMLANDI

«Hayat Türkiye Ansiklopedisi» tamamlanmış ve cilt kapakları da satışa arzedilmiştir. Okuyucumuz, ellerindeki fasikülleri, özel cilt kapaklarımızla ciltletirlerse nefîs bir esere sahip olacaklardır. Hayat Türkiye Ansiklopedisi ciltli olarak 35 liradır.

Cilt kapakları ve ciltler, Hayat satan bütün bayilerle müvezzilere sipariş edilebileceği gibi, umumî bayiimiz BATEŞ BAYİLİK TEŞKILÂTI, Cağaloğlu-İstanbul adresinden de temin edilebilir.

Yalnız cilt kapaklarının fiyatı 7,5 liradır.

Aylık Kültür Mecmuası

BASILDIĞI YER:
Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22 İstanbul
TEL: 27 95 10 (4 hat)

MUHASEBE VE ABONE:
Divanyolu Klodfarer Caddesi No. 5 İstanbul. Tel: 27 95 10

ABONE ŞARTLARI:
Yıllık: 30, 6 aylık: 15 lira

İLÂN TARİFESİ:

İç sayfalar (Siyah - beyaz)

Tam sayfa	1000 lira
1/2 »	500 »
1/4 »	250 »

	Bir renk ilâvesiyle	İki renk ilâvesiyle
Tam sayfa	1200	1400 Lira
1/2 »	600	700 »
1/4 »	300	350 »

	Çok renkli
Tam sayfa	1500 Lira
1/2 »	800 »
1/4 »	500 »

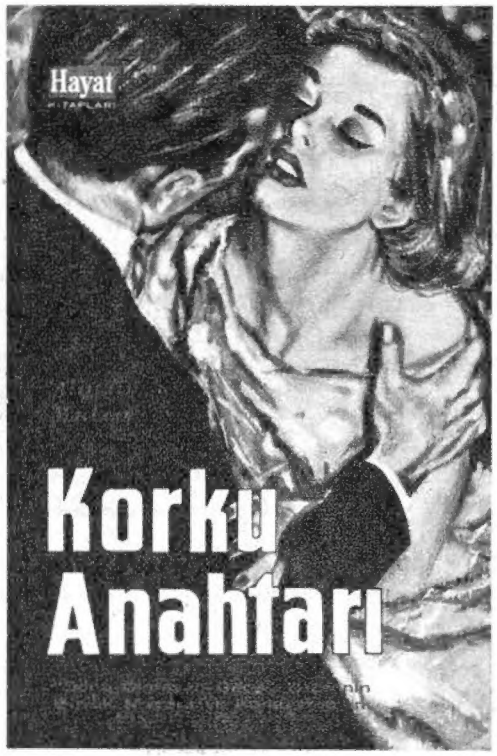

Korku Anahtarı

Meksika Körfezi'nin
petrol mıntakasının çelik
ormanlarında, denizlerin dibinde,
ıssız dağ başlarında geçen
kanlı bir maceranın
heyecan ve korku
dolu hikâyesi.
«Sonu Olmayan Gece»
yazarının en sürükleyici romanı.

160 sayfa — 3 Lira

Gümüş Katır

«Gümüş Katır» bir avuç insanın
barındığı bir çöl kasabasındaki
eski bir gümüş madeninin
adıydı. Ve bu maden için
durmadan entrikalar
dönüyor, cinayetler
işleniyordu...

160 sayfa — 3 Lira

Umumî Dağıtım Yeri:
BATEŞ Bayilik Teşkilâtı — Cağaloğlu - İstanbul

Hayat
KİTAPLARI

Büyük rağbet gören emsalsiz bir eser

Yazan:
T. Yılmaz Öztuna

Başlangıcından Zamanımıza Kadar

Türkiye Tarihi

Yeni Çıktı:

5. Cilt: Yavuz Sultan Selim devri ve Kanunî devrinin ilk kısmı

Her cilt harita, şema, liste ve bibliyografyalı olarak 288 sayfa metin, 16 sayfa tifdruk baskılı ilâve resimlerle 304 sayfa, 7,5 liradır.

«Türkiye Tarihi» nin iyi kâğıda basılmış yaldız ciltli nüshaları hazırlanmaktadır. Bu ciltlerin fiyatı 15 liradır. 12 cilde abone olan okuyucularımıza 12,5 liradan verilecektir. 12 cildin abone bedeli olan 150 lirayı yatıran okuyucularımıza şimdiye kadar çıkmış beş cilt, ciltlenmiş olarak derhal teslim edilir. Diğer ciltler, her cildin satışa arzedilişinde, postayla adreslerine gönderilir. «Türkiye Tarihi» nin iyi kâğıda basılmış ciltli nüshaları 12 cilt tamamlanmadan teker teker satışa arzedilmeyecek, abonelere tahsis edilecektir.

Abone ve sipariş adresi: **Bateş Bayiilik Teşkilâtı, Cağaloğlu - İstanbul**